

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2009

Bc. Jana ANDRESOVÁ

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Kulturní život v Liberci po druhé světové válce

Bc. Jana Andresová

Diplomová práce

2009

University of Pardubice
Faculty of Philosophy

The culture life in Liberec after the Second World War

Bc. Jana Andresová

Thesis

2009

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jana ANDRESOVÁ**

Studijní program: **N7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Kulturní dějiny**

Název tématu: **KULTURNÍ ŽIVOT V LIBERCI PO DRUHÉ SVĚTOVÉ
VÁLCE**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce by měla vzniknout na základě pramenů uložených ve Státním okresním archivu v Liberci a studentka by se v ní měla zaměřit zvláště na vývoj české kultury v Liberci v období po druhé světové válce. Měla by se zabývat činností libereckých divadel, kin, muzea a dalších institucí. Opomenuty by ale neměly být ani nejrůznější slavnosti, sportovní a jiné soutěže, festivaly, sympozia a ostatní kulturní akce tohoto období. Kromě toho by práce měla přiblížit i poválečnou politickou situaci, odsun Němců a následné česko-německé vztahy, ale také obecný vývoj kultury v Československé republice.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BAUER, Michal. Ideologie a paměť. Jinočany, 2003. ISBN 80-7319-028-1.

HOLUBCOVÁ, Blanka. Z dějin českého profesionálního divadla v Liberci 1945 – 1948.

K 40. výročí českého divadla v Liberci. Liberec, 1986.

HOŘEC, Jaromír. Doba ortelů. Brno, 1992. ISBN 80-900688-3-9.

KARPAŠ, Roman. Kniha o Liberci. Liberec, 1996.

KNAPÍK, Jiří. Únor a kultura: Sovětizace české kultury 1948 – 1950. Praha, 2004.

ISBN 80-7277-212-0.

KNAPÍK, Jiří. V zajetí moci: Kulturní politika, její systém a aktéři 1948 – 1956. Praha, 2006. ISBN 80-7277-316-X.

KUSÁK, Alexej. Kultura a politika v Československu 1945 – 1956. Praha, 1998.

ISBN 80-7215-055-3.

ODEHNALOVÁ, Alena. Vybrané kapitoly z dějin kultury 20. století. Brno, 2001.

ISBN 80-7204-211-4.

TŮMA, Ladislav – HRDINOVÁ, Radmila. Padesát let české opery v Liberci. Liberec, 1995.

VEBER, Václav. Osudové únorové dny. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-941-6.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Václav Veber

Katedra historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2008**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2009**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 21. 3. 2009

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi poskytli potřebné informace, v nichž mi svými znalostmi a uměním umožnili vytvořit tuto práci. Jmenovitě bych chtěla poděkovat zejména doc. PhDr. Václavu Veberovi a pracovníkům Státního okresního archivu v Liberci. Velký děk patří také za podporu, trpělivost a pochopení také mé rodině.

SOUHRN

Druhá světová válka znamenala v umleckém životě hluboký zlom, především v důsledku převratných společenských změn, které vyvolala. Tato diplomová práce popisuje, jak se kultura v Liberci, v rámci celorepublikového vývoje, vzpamatovávala z válečných let, jak ji ovlivnila výměna téměř čtvrtin obyvatel způsobená odsunem Němců, jaké další problémy musela řešit, jakým směrem se po roce 1945 vydala a jak ji poznamenaly události února 1948. Práce je omezena roky 1945 až 1953 a jen výjimečně toto období překračuje.

Vedle shrnutí celostátního kulturního vývoje, práce přibližuje činnost libereckých divadel, muzeí, galerie, knihoven, kin nebo botanické a zoologické zahrady. Dále se zabývá hudebním životem v Liberci, zejména většími oslavami a výjimečnými událostmi, které v této době v Liberci probíhaly. Vnuje se i místnímu tisku a rozhlasu a také zájmovému umleckému životu ochotnického spolku Jan Durych nebo pěveckého sboru Ještěd.

Klíčová slova: kultura, Liberec, divadlo, film, literatura, výtvarné umění, rozhlas, muzeum, odsun Němců, únor 1948.

SUMMARY

The World War II caused a major disruption as far as culture and fine art are concerned. It evoked revolutionary social and political changes. This thesis describes how culture in Liberec, in terms of the development of the whole republic, recovered from the wartime experiences, how it was affected by exchange of nearly three quarters of its inhabitants caused by the transfer of Germans, what other problems had to be solved, which way it should go after 1945 and how it was influenced by the events of February 1948. The thesis covers years 1945 – 1953 and only rarely exceeds this period.

Besides the summary of nation-wide cultural development, the thesis describes activities of Liberec theatres, museums, galleries, libraries, cinemas or botanical and zoological gardens. Furthermore it deals with musical life, various celebrations and rare events, that took place at that time in Liberec. The thesis also attends to local press and radio and also the activities of Jan Durych Amateur Theatre Club and the Ještěd Choir.

Keywords: culture, Liberec, theatre, film, literature, art, wireless, transfer of Germans, February 1948.

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. KONEC DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY	3
3. OSVOBOZENÍ LIBERCE A ODSUN MÍSTNÍCH NĚMČÍKŮ	4
4. OBNOVA KULTURNÍCH ORGANIZACÍ.....	11
4. 1. Divadlo	12
4. 2. Film	16
4. 3. Výtvarné umění	19
4. 4. Literatura	21
4. 5. Rozhlas a populární hudba	24
5. LIBERECKÁ KULTURA PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE.....	27
5. 1. Liberecké divadlo	27
5. 2. Význam okresní osvětové rady na obnovu kulturního života v Liberci.....	32
5. 3. Zájmové umlecká činnost.....	33
5. 3. 1. Ochotnické a loutkové divadlo.....	33
5. 3. 2. Život v rytmu hudby.....	36
5. 3. 3. Vědecká a lidová knihovna v Liberci.....	39
5. 4. Liberecká muzea a umlecká galerie.....	41
5. 4. 1. Severočeské muzeum v Liberci.....	41
5. 4. 2. Severočeská galerie a výtvarné umění	44
5. 4. 3. Památník nacistického barbarství.....	47
5. 5. Výstava „Budujeme osvobozené kraje“	48
5. 6. Severočeské výstavní trhy	51
5. 7. Liberecká kina	52
5. 8. Botanická a Zoologická zahrada v Liberci.....	54
5. 8. 1. Zoologická zahrada	54
5. 8. 2. Botanická zahrada	56
5. 9. Tisk a rozhlas	57
5. 9. 1. Tisk.....	57
5. 9. 2. Rozhlas	58
5. 10. Významné oslavy v letech 1945 – 1948.....	59
6. OD VOLEB 1946 K ÚNORU 1948 A JEHO NÁSLEDKŮM.....	64
7. „LIBERECKÝ“ ÚNOR 1948.....	68

8. KULTURA JAKO NÁSTROJ MOCI.....	74
8. 1. Divadlo v hluboké závislosti	79
8. 2. Film jako sou část propagandy.....	82
8. 3. Úpadek výtvarného um ní	86
8. 4. Cenzurovaná literatura a tisk.....	89
8. 5. Československý rozhlas	93
8. 6. Rozporný hudební život	95
9. KULTURA V LIBERCI PO ÚNORU 1948	97
9. 1. Liberecká divadelní scéna	97
9. 1. 1. Severo české divadlo v Liberci	97
9. 1. 2. Krajská loutková scéna.....	99
9. 2. Zájmov umlecká činnost.....	100
9. 2. 1. Ochotnický spolek Jan Durych	100
9. 2. 2. Hudba	100
9. 3. Severo české muzeum	101
9. 4. Galerie výtvarných um ní	103
9. 5. Liberecké knihovny.....	104
9. 6. Botanická a Zoologická zahrada v Liberci.....	105
9. 7. Severo české výstavní trhy	106
9. 8. Kina a filmový festival pracujících v Liberci.....	107
9. 9. Liberecká média – tisk, rozhlas, televize	108
9. 9. 1. Tisk.....	108
9. 9. 2. Rozhlas	108
9. 10. Vysoká škola strojní	109
9. 11. Park kultury a oddechu a Alexandrov v soubor v Liberci.....	110
9. 12. Oslavy, svátky a jiné události v duchu komunismu	112
10. ZÁV ĚR.....	114
LITERATURA A PRAMĚNY:	117
P ĚLOHY:	120
RESUMĚ.....	126

1. ÚVOD

Historický vývoj období po druhé světové válce se nepochybně promítl také do kultury. Jakým způsobem se tak dalo v Československu a především pak v Liberci, bylo mi bližší tato práce, která popisuje dobu od května 1945 přibližně do roku 1953 a jen výjimečně toto časové období překračuje. Dlouho jsem se zabývala otázkou, jak práci časově rozvrhnout. Zda psát v jednom časovém období (1945 - ±1953), nebo ji rozdělit na dvě časové roviny (1945 - 1948 a 1948 - ±1953). Práce měla vzniknout podle první varianty se snahou zdůraznit význam února 1948 a změn, které s sebou pro kulturní život přinesl, a nakonec v této formě, tedy dvou časových etap, také zůstala. V rámci těchto dvou období jsem pak kapitoly členila podle jednotlivých institucí a kulturních odvětví.

Částečně specifický vývoj Liberce, určený jeho polohou a skladbou obyvatelstva, jehož většinu tvořili před válkou Němci, se v práci musel nutně odrazit. Dramatická poválečná léta zde byla umocněna výmnou téměř čtvrtin obyvatel. Nově přicházeli z celého Československa museli vyplnit mezeru vzniklou odsunem Němců. Problému odsunu libereckých Němců a příchodu nových příchovců do této oblasti jsem se tedy nemohla vyhnout. Je ale samozřejmě, že této otázce není věnována taková pozornost, kterou by si jistě zasloužila. Nepochybně by tato problematika vydala na samostatnou práci, to ovšem nebylo mým cílem. Šlo mi spíše o přiblížení stavu, ve kterém se Liberec po druhé světové válce nacházel, a problém s tím souvisejících. Upustila jsem také od podrobného líčení politické situace a dramatických událostí, které přinesl únor 1948, přesto jsem ani tuto otázku nemohla zcela opomenout.

Cílem práce bylo zachytit, jak se kultura v Liberci, v kontextu celorepublikového vývoje, vzpomínala na válečná léta, jak byla ovlivněna změnami v obyvatelstvu, jaké další problémy musela řešit, jakou cestu po roce 1945 nastoupila a jak ji poznamenal únor 1948.

V práci jsem se hodně zaměřila na liberecké kulturní instituce, jako je divadlo, muzeum, galerie nebo kina, zároveň jsem se však snažila, alespoň částečně, přiblížit také zájmovou lehkou činnost Liberečanů, kterou v poválečné době představoval především ochotnický spolek Jan Durych nebo pěvecký sbor Ještěd. K tomu jsem ještě připojila informace o velkých kulturních událostech a pravidelných oslavách, které se ve vymezeném období v Liberci konaly. Části, které se netýkaly celostátního vývoje, jsem od počátku úmyslně zaměřila na Liberec, po celou dobu jsem toto pojetí také poměrně striktně

dodržovala, snad jen s výjimkou drobných zmínek o operetním souboru v Jablonci nad Nisou, které měly ale plnou souvislost s divadlem v Liberci.

Kulturnímu vývoji a kulturní politice v Československu se již v nově založená města, za všechny jmenujme Jiřího Knapíka, Alexeje Kusáka, Michala Bauera nebo Jaromíra Hoce. Jejich práce pro město byly jakýmsi východním bodem pro zmapování jednotlivých oblastí kultury v celostátním měřítku. Jako odrazový bod pro nastínění kulturních i politických poměrů v Liberci jsem využila dílo, které vytvořila skupina autorů pod vedením Romana Karpáše, *Knihy o Liberci* (Liberec, 1996). Podstatným pramenem pak pro město byla městská kronika (1945 – 1949 a 1950 – 1955) a místní noviny *Stráž severu*, deník Národní fronty. Jako určitý protipól *Stráže severu* jsem chtěla využít deník KV KS *Nástup severu* (vycházel od roku 1945 až do 24. 2. 1948, kdy jeho redaktoři převzali redakci *Stráže severu*), ten ale kultuře v nově založeném městě mnohem méně prostoru než *Stráž severu*, a navíc se mi nepodařilo získat všechna jeho čísla. Ostatní tisk se plně na libereckou kulturu zaměřoval spíše jen výjimečně. Také některé další prameny z Okresního archivu v Liberci, především z fondu okresního národního výboru a městského národního výboru, nesplnily zcela má očekávání. Na druhou stranu se mi podařilo objevit několik brožurek k různým kulturním institucím, zejména k divadlu, které město, často zatížené komunistickou ideologií, poskytly cenné informace.

Jelikož prozatím nebylo sepsáno žádné komplexní pojednání o kulturním vývoji Liberce v tomto období, bylo mým cílem, aby právě tato práce měla takovýto přínos.

2. KONEC DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

Dne 7. května 1945 podepsal v Remeši generál Alfréd Jodl bezpodmínečnou kapitulaci Německa s ústíinností od polnoci z 8. na 9. května. Stalin si ale ještě vynutil opakování kapitulace něho aktu v Berlíně. V ranních hodinách dne 9. května přijely do Prahy konvoje tanky a vyčistily město od zbývajících příslušníků SS a gestapa. Válka v Evropě tak skončila.

Druhá světová válka byla dosud nejvůtšíím a nejkrvavějším konfliktem v lidských dějinách. Množství jejích obětí se odhaduje na 50 – 70 milionů. V boji padla přibližně jen třetina, zbytek tvořily civilní ztráty. O ničnosti války svědčily trosky vybombardovaných měst, které bylo možné nalézt téměř v celé Evropě. Hmotné ztráty byly nevyčísitelné. Teprve během 50. let dosáhly ekonomiky vřtšiny evropských států úroveň z roku 1938. Svět ovšem za války ztratil také tisíce velikánů vědy a kultury. V českých zemích byla represí postižena zvláště národní elita. Životy osobností, jako byl Vladislav Vanura, Karel Poláček, Jaroslav Kratochvíl, Bedřich Václavek, Karel Hašler, Josef Štepek a mnohých dalších, vyhasly na popravištích a v koncentračních táborech. Mimořádně smutné byly také nenahraditelné hmotné kulturní ztráty. Bezpočet obrazů starých mistrů, soch a dalších uměleckých děl nenávratně zmizelo. V hromadných sešmoleních tisíce skvostů evropské architektury.¹

Druhá světová válka tedy znamenala v uměleckém životě hluboký zlom, především v důsledku převratných společenských změn, které vyvolala. Léta, která následovala po jejím ukončení, přinesla ve všech oblastech umění novou iniciativu. Vyznačovala se rostoucím počtem galerií a výstav, divadelních představení, ale i množstvím publikací všeho druhu.²

Po roce 1945 zažívala česká kultura to, co se projevovalo i jinde ve světě, i když to pak z politických důvodů nemohla sama plně realizovat. Šlo o to, že podstatné změny, které v podobě avantgardy přišly po první světové válce v různých uměleckých oborech a v architektuře, došly po druhé světové válce obecného uznání. České umění reagovalo na náš složitý politický a společenský vývoj, odráželo danou realitu a současně se snažilo o kontakt se světovým uměleckým vývojem.³

¹ CUHRA, Jaroslav et al. *České země v evropských dějinách: díl čtvrtý, od roku 1918*. Praha, 2006. s. 148 – 152.

² PIJOAN, José. *Dějiny umění 10*. Praha 1984. s. 113.

³ ODEHNALOVÁ, Alena. *Vybrané kapitoly z dějin kultury 20. století*. Brno, 2001. s. 130.

3. OSVOBOZENÍ LIBERCE A ODSUN MÍSTNÍCH NĚMČÍKŮ

Již 3. května 1945 informoval tajný úřední dálňopis fašistické služebny v Jiříně do Prahy: „Povstání v Lomnici, Semilech a Nové Pace vypuklo“. O dva dny později se vzbouřenecké akce ještě více přiblížily k Liberci, když se Turnovští pokusili převzít moc ve městě. Téhož dne povstala i Praha. Zprávy o tom se brzy rozšířily i po Liberci.⁴

Ještě v noci 5. května uprchl z Liberce Konrad Henlein, zbabělý „vůdce“ sudetských Němců, prý vyjednávat s americkou armádou, aby obsadila a ochránila Liberec. Ovlivněni zprávami o povstání v Praze, na Železnobrodsku a Turnovsku se liberečtí němečtí odhodlali k úniku. A tak se 7. května vydali jednat s vládním radou Friedrichem Vogelera, kterého Henlein určil za svého zástupce. Zastihli ho společně s úředníkem místodržitelství Seifertem v ostré debatě s velitelem zdejší posádky, který odmítl složení zbraní a prohlašoval, že bude bojovat až do posledního muže, protože dostal telegram od generála Schörnera, vrchního velitele německých vojsk v Čechách a na Moravě, že zprávy o kapitulaci německých vojsk jsou jen eskou propagandou. Až po delší diskusi se jim podařilo přimět Vogelera k vyhotovení memoranda, jímž předal správu místodržitelství národnímu výboru. Vogelera pak doprovodil člen národního výboru Václav Malý do Prahy, kde ho předal příslušným úřadům.

Dalšího dne vyjednávali zástupci národního výboru s německým starostou Rohnem. Jednání dopadlo k jejich úplné spokojenosti. Obsazení místodržitelství a radnice bylo obyvatelstvu oznámeno rychle natištěnými plakáty, jež byly ještě v noci vylepeny, a opakovaným hlášením v místním rozhlase. Ještě večer dal rozkaz k odchodu velitel zdejší německé posádky i přesto, že mu byla slíbena posila 16. pěší divize.

Němcům bylo jasné, že jejich dny panování zde minuly. Začaly se odstraňovat německé nápisy, na rozích ulic stáli němečtí dobrovolníci s páskami na rukávech a se zbraní v ruce. Důležitá také bylo, co nejrychleji zajistit podniky, zejména elektrárnu, vodárnu, plynárnu, jatka, dleňnické pekárny v Hanychově a hlavní sklad tabáku. Někteří členové národního výboru se vydali naproti sovětské armádě.

V noci z 8. na 9. května přišla zlá zpráva o tom, že na Liberec postupují silně ozbrojené jednotky SS. Po čtvrté hodině ranní esesmani stříleli po eských lidech zejména v Nádražní ulici. Dobrovolníci s pancéřovou přístřelili jednu z posádek německých tanků, aby se vzdala. Kritický moment se tak podařilo zažehnat. Na Liberec ale přišla nová těžká chvíle, když se nad městem objevila sovětská letadla svrhující bomby. Byly zasaženy některé

---

⁴ KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 384.

domy v Řádově, v Hanychově a také ve střední části.⁵ Bomby dále poškodily krematorium, dřevěný útulek a dopadly před vratislavický kostel. Pod troskami domů zahynulo několik desítek lidí.

V dobových pramenech je možné najít zprávy o tom, že Němci podmiňovali některé objekty (např. elektrárnu, vodárnu, pekárny, letiště, kasárny, ale i radnici) a z budovy hlavní pošty je chtěli elektricky odpálit. Dnes se to dá ale jen velmi těžko ověřit, avšak pamětníci potvrdili, že podmiňovány byly dolní kasárny a letiště.

V dopoledních hodinách 9. května dorazili do střední části pražští zkmunčí a předsunuté složky sovětské armády. Další jednotky pak přicházely ve večer a v následujících dnech. Liberec byl osvobozen 31. a 52. armádou I. ukrajinského frontu.

Čeští obyvatelé ozdobili své domy československými vlajkami, na mnoha domech ale vlály bílé prapory. Německé město zobrazovalo bezradnost, strach a nejistotu. Rusové v Liberci ponechali jen menší posádku v čele s plk. Lykovem a pokračovali dále směrem na Turnov a Lysou nad Labem.

Válka skončila, ale ve městě zavládla zcela jiná atmosféra než ve vnitrozemí. Obchody, školy, úřady, školy i v továrnách staly zavěšené. V poloprázdných ulicích se rozhostilo zlověstné ticho. Žádné velké oslavy se nekonaly a napětí neopadávalo. Němci, kteří tvořili většinu obyvatel a v roce 1938 se v naprosté většině přihlásili k velkoněmecké myšlence, nevnímali příchod Rudé armády jako vítězství, ale jako porážku.⁶ Mnozí ze strachu z trestu a nejisté budoucnosti raději ukončili svůj život. Kronika města uvádí v období od 8. května do 16. srpna 1945 celkem 219 sebevražd.⁷

Okamžitě začala vycházet nová náhlašení. První příkazovalo vydat veškeré stelné zbraně nejpozději do 10. května. Účinnost náhlašení byla evidentně malá, protože výzva k odevzdání musela být několikrát opakována.⁸ Jedním z prvních činů bylo pochopitelně odstranění nepřítomných německých nápisů a přejmenování ulic s ryze německými názvy. Tak bylo například náměstí Adolfa Hitlera s radnicí přejmenováno na náměstí Dr. Eduarda Beneše.⁹

---

⁵ Státní okresní archiv Liberec (dále jen SOKA v Liberci), Městský úřad Liberec, inv. č. 142, kniha č. 142, s. 2 – 12, *Kronika 1945 – 1949 (1945)*. Původní kronikářské záznamy za rok 1947 jsou nezvěstné, protože by rok 1947 ale tvořil jedinou mezeru v městské kronice po roce 1945, byl kronikář Vladimír Ruda pověřen, aby záznamy doplnil, což se stalo ve druhé polovině roku 1974. Protože Vladimír Ruda ještě v roce 1947 v Liberci nežil, musel se opírat o zprávy z četných rukou, především z tisku a o vzpomínky pamětníků.

⁶ KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 385.

⁷ SOKA v Liberci, Městský úřad Liberec, inv. č. 142, kniha č. 142, s. 16, *Kronika 1945 – 1949 (1945)*.

⁸ KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 386.

⁹ SOKA v Liberci, Městský úřad Liberec, inv. č. 142, kniha č. 142, s. 18, *Kronika 1945 – 1949 (1945)*.

B hem prvních m síc po osvobození panoval ve m st strach a nejistota. Pohybovat se osamocen po ulicích po setm ní nebylo bezpečné. P epadení, požáry, sabotáže i vraždy byly na denním po ádku, v okolních lesích se pohybovaly skupinky ozbrojenc . St ílelo se ale i za bílého dne a to v samotném centru Liberce, kde bylo n kolik mrtvých. Nep átelské aktivity ale nevyvíjeli jen N mci. Škody zp sobovaly také loupeživé bandy tzv. marodér a zb h , které p ítáhly za Rudou armádou. Vnikaly do ú ad , kde si se zbraní v ruce vynucovaly p íd l lihovin a jiného zboží.

Od prvních dn po osvobození se v pohrani í za ali objevovat tzv. zlatokopové, kte í sem p íjížd li s vidinou snadného zbohatnutí a vykrádali vily a byty.¹⁰ Deník *Stráž severu* dne 26. 6 1945 uvedl:

„Zlatokopem se dnes nazývá ten, kdo p íchází na eský sever, aby tu místo slušného zam stání hledal opušt né byty, závody, aby uchvátil, co se kde uchvátit dá. elí se proti tomu všemožnými prost edky a Národní výbory i správní komise se poctiv p í i ují o to, aby zlatokopecké zlo nep erostlo p es hlavy bezpeč nostních orgán . Je však zapot ebí sou innosti všeho ob anstva, aby mu byla u in na p ítrž docela. Sta í se na chvíli postavit u východu z nádraží v kterémkoliv v tším severo eském m st , sledovat lidi, kte í se nápadn vyptávají na místní pom ry, a už je máte. Vlaky jich chrlí den ode dne víc. Také v restauracích se s nimi setkáte docela snadno. P ísednou k vašemu stolu, jsou p írozen ásto ov šení nejr zn jšími odznaky, dv ma, t emi slovy oklepnou situaci a už se vyptávají, jak to tu vypadá a co by se asi nechalo d lat. Jeden takový neúnavný zlatokop se dokonce chlubil, že už projel desítky m st od Domažlic p es Plze , Cheb, Chomutov, Duchcov, Litom ice až po Jablonec a Liberec a všude že podává žádosti o národní správcovství. N kde to neklapne, n co však p ece ulovím, tak mluvil, aniž by pozoroval, jak se jeho poslucha i za ínají s hnusem odvracet. Boj proti zlatokop m je bojem za o istu eského pohrani í. Nebojte se, že nebudeme mít dostatek odborník nebo schopných správc pro podniky, o nichž bude rozhodnuto, že z stanou v provozu. Ur ít se však nebudou vybírat ze ad t chto hyen, jimž není nic svaté a kte í zt žují beztak velmi t žkou práci komisí, pracujících na plánu ádného zalidn ní eského pohrani í. Proti zlatokop m vystupujte tvrd a bez omluvy, protože jejich innost ohrožuje národ jako celek. A nebude-li vyhnutí, odevzdejte je bezpeč nostním ú ad m.“¹¹

Na základ vyhlášek jim sice hrozily vysoké tresty, dokonce smrt, ale na d slednou ochranu majetku nebyl dlouhou dobu dostatek sil.

Zprvu bezpeč nostní službu vykonávali p edevším dobrovolníci, kte í p evzali i bývalé policejní editelství v Blažkov . První pomoc státních zam stnanc pro liberecký soudní okres p íjela 25. kv tna. O osm dní pozd ji dorazila v tší skupina uniformovaných p íslušník bezpeč nosti a dalších asi 50 ú edník , takže innost bezpeč nostního ú adu mohla být oficiáln zahájena.

¹⁰ KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 386.

¹¹ „Zlatokopové“ na eském severu, *Stráž severu r. I.*, . 26, 26. 6. 1945, s. 1.

Kromě armády pomáhaly policistům, především při odsunu Němců, revoluční gardy, které se zformovaly na pokyn Ministerstva vnitra jako dočasný pomocný ozbrojený sbor. Často si ale po válce činily svévolně, vyskytla se mezi nimi řada dobrodruhů, takže si vysloužily proezdívku „rabovací gardy“. Od poloviny června byly začleňovány do nové armády. V Liberci byly zrušeny k 31. srpna 1945. Během léta pak přecházela místní posádka k plnění běžných vojenských povinností mírového života.

Po ústupu června opustila Liberec první část sovětských vojsk v čele s plk. Lykovem. Novým velitelem se poté stal pplk. Ivan Michajlovič Rumjancev, který si zde získal mimořádnou oblibu a úctu, díky svému chápavému přístupu k po válce ním těžkostem civilní správy a pomoci při zajišťování odsunu Němců. S malou posádkou zde setrval až do konce roku 1945.

V prvních týdnech po osvobození řídil správu města Revoluční národní výbor (RNV), jehož předsedou byl sociální demokrat Josef Šapek. V tehdejších neurovnaných poměrech se ale správa města prosazovala jen ztíženě. Dlouho nebylo vyjasněno její postavení a pravomoci a ani ze strany různých složek a organizací nebylo příliš ochoty ke spolupráci a podřízení se.

Již 10. května byla v Praze českou národní radou projednána směrnice, podle které se prozatímní politická a obecní správa na územích odtržených v roce 1938 měla organizovat ze sousedních okresních národních výborů, které fungovaly v protektorátu. Správa okresu Liberec a tehdy ještě samostatného okresu Frýdlant se formovala z turnovského ONV. V případě nedostatku spolehlivých lidí, byly místo národních výborů utvářeny přechodné orgány lidové moci – správní komise. Ustavující schůzka liberecké Okresní správní komise (OSK), která plnila funkci ONV, se konala 29. května 1945 a ještě téhož dne proběhlo společné zasedání s RNV. Jeho členům byl vysloven dík za dosavadní činnost a současně byli požádáni o pomoc do doby, než jejich úkoly převzeme Místní správní komise (MSK), která byla ustanovena 14. června a předsedou zůstal Josef Šapek. MSK fungovala do konce listopadu, kdy její činnost převzal první náležitě zvolený Městský národní výbor.¹²

K námečkové otázce zaujal Liberec nekompromisní postoj. Již krátce po osvobození byli Němci z Liberecka deportováni za hranice státu. Napomáhala tomu krátká vzdálenost od hranic a tedy poměrně malé nesnáze s dopravením Němců za hranice. Odsun Němců probíhal také na Liberecku ve dvou základních fázích. V prvních týdnech a měsících probíhající tzv. divoký odsun, byl sice organizován orgány okresní i obecní správy, přesto probíhal velmi živelně. Divoký odsun začal v Liberci 29. května 1945 a vztahoval se

---

¹² KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 387 - 388.

k říšským Němcům. Ještě v květnu bylo v Liberci na výstavišti zřízeno shromažďovací středisko, kde byli soustředováni Němci vyšetřovaní pro delikty proti retribučním dekretům, konfidenti a německé rodiny vysídlené ze svých bytů, které pak byly odsouvány. V následujících týdnech bylo vysídleno až 10 000 Němců. Druhou etapou divokého odsunu bylo vysídlení funkcionářů nacistických organizací do 16. června 1945. Od druhé poloviny června pak zintenzívněl odsun sudetských Němců. Situace Němců po rozhodnutí postupimské konference, tedy vlastně ve druhé polovině roku 1945, byla v mnohém stejná jako v prvních měsících po osvobození, ale v lecems se i odlišovala. Píbyvaly další a další vyhlášky a nařízení, které ovlivňovaly každodenní život Němců. Byl jim zakázán vstup do lesů, v mnoha místech pro ně byly zavedeny nákupní hodiny, Němcům byl také zakázán písemný píshraní ní styk s jinými Němci. Dále rozhodnuto, že Němci v Liberci budou muset povinně zhlédnout dokumentární filmy „Osvětim“ a „Stalingrad“. I když nebyli dosud odsunuti, byli nuceni aspoň opustit své byty, aby je uvolnili českým osadníkům. V tšinou pak byli soustředováni do určitých čtvrtí města. V Liberci se jednalo hlavně o Jan v D l a Františkov.¹³

Podle úředního odhadu bylo jen do konce roku 1945 nuceno odejít z okresů Liberec-město a Liberec-venkov celkem 45 728 osob německé národnosti. Při divokém odsunu docházelo k etným násilnostem. Němci byli ale píedevším pípraveni o v tšinu majetku, o cennosti a hodnotné píedmíty, které si pí odsunu vzali jako součást povolených 30 kg zavazadel.¹⁴

Organizovaný odsun, zahájený 25. ledna 1946, mí il z Liberecka do americké i sovětské okupa ní zóny, a koli patrno z praktického hlediska byla upřednostována bližší sovětská okupa ní zóna v Německu. Němci určení k odsunu byli soustředováni ve sbírných táborech, v bývalém nacistickém pracovním táboře na území dnešní Technické univerzity na Husov tídě, v Rychnově u Jablonce nad Nisou a ve Stráži nad Nisou.¹⁵ Na píátku března 1946, bylo v Liberci ještě 40 % obyvatelstva německé národnosti. To se ale rychle změnilo. Do amerického okupa ního pásma bylo z Liberecka postupně odsunuto 13 867 Němců ve 13 transportech. Do sovětského okupa ního pásma bylo z Liberce vysláno 23 vlakových transportů s 28 124 Němci. Celkem bylo v této etapě odsunu tedy vypraveno

---

¹³ BITTNEROVÁ, Magdaléna. *Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu*. Liberec, 2004. s. 42 – 43.

¹⁴ Tamtéž, s. 94 - 95.

¹⁵ PROCHÁZKA, Jiří. *Liberec v nástupu k socialismu: K historii Liberecka v období 1945 – 1948*. Liberec, 1966. s. 16 – 17.

36 vlakových transport s téměř 42 tisíci Němci. Na podzim 1946 již na Liberecku Němci tvořili skutečně menšinu.¹⁶

Zvláštní kapitolu představují antifašisté. Na Liberecku byly před válkou silné organizace německých komunistů a sociálních demokratů, kteří se nyní, po návratu z koncentračních táborů, těšili na mírový život. Právě oni zažili horké zklamání. Nejprve byli stíháni Henleinovci a teprve zase naráželi na neporozumění těch, kteří nedokázali mezi Němci odlišovat. Mnozí z nich pak řešili bezradnou situaci dobrovolným odchodem do Německa.

Podle zprávy OSK Liberec měl být odsun z libereckého regionu ukončen k 1. 11. 1946, ale pokračoval dále. Podle záznam sborného statistického úřadu Liberec bylo v roce 1947 vysídleno 1012 Němců, v dalších dvou letech 2850 a 757 lidí, a posledních 15 osob bylo vypraveno 17. 3. 1950.

V porovnání s ostatními oblastmi neměl liberecký okres takové potíže s osídlováním. Velký počet lidí přitahoval především Liberec, často nazývaný metropolí severu. S úmyslem pomoci pohraničím přicházeli na výzvu vlády mladí nadšenci, emeslníci a živnostníci, kteří si tady chtěli založit novou existenci, ale i lidé, kteří si přáli utajit svou minulost nebo ti, které sem poháněla vidina snadného nabytí majetku.

Ve všech odvětvích však převládala dlouhou dobu nouze o vysoce kvalifikované odborníky. Proto byli někteří přechodně nepostradatelní němečtí odborníci doasně vyloveni z odsunu. Přítliv kvalifikovaných odborníků značně brzdil nedostatek bytů, kterých tu nebylo dost ani před válkou. Na které obytné čtvrti byly sice již od června systematicky vyklíženy, ale to ani zdaleka nestačilo. Opravdu kvalitních bytů bylo málo, ostatní musely projít nákladnou rekonstrukcí. Adaptace nedostatečně vybavených bytů a rekonstrukce zcela nevyhovující kanalizační sítě byly úkoly natolik kapacitně i finančně náročné, že odsunuly výstavbu nových bytů až do padesátých let.

Obyvatelům konfiskovaných bytů mělo ulehčit zavedení jednotného nájemného, sníženého oproti vnitrozemí asi o 25 % (od 1. 4. 1946). Koncem roku pak zařadily státní orgány přidělovat do vlastnictví osídlenců nábytek a zařazení v hodnotě 1/6 přivodní ceny.

Nejpodstatnější vlna osídlování byla dokončena koncem roku 1947. Ale ještě několik let trvalo, než se povedlo nahradit odsunutým německým obyvatelstvem novými osídlenci úplně.¹⁷

---

¹⁶ BITTNEROVÁ, Magdaléna. *Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu*. Liberec, 2004. s. 94 – 95.

¹⁷ KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 392 – 394.

O pohybu obyvatel v rámci odsunu a osídlování Liberce vypovídá alespoň následující tabulka. Údaje v ní vycházejí z potu vydaných potravinových lístk a ponechala jsem je přesně tak, jak je uváděl pramen a jsem si vědoma, že ke dni 1. 1. 1947 je jeden z údajů chybný, protože součet obou není 50 404 ale 50 596. Skutečný stav obyvatelstva na Liberecku a v celém pohraničí nebylo možné přesně zjistit. Přehledy o ustavení obyvatelstva zřejmě byly vedeny totiž až od roku 1951.

Vývoj pohybu obyvatelstva na Liberecku 1945 – 1948¹⁸

Ke dni	Počet obyvatel	ech	Nmc
1. 1. 1945	asi 80 000	asi 6 000	asi 74 000
1. 1. 1946	68 085	33 613	34 472
1. 7. 1946	65 774	39 211	26 563
1. 1. 1947	50 404	46 573	4 023
1. 4. 1947	52 441	48 916	3 525
1. 8. 1947	53 355	---	---
1. 12. 1947	54 361	---	---
1. 1. 1948	55 098	52 163	2 935
1. 4. 1948	55 133	52 287	2 846

¹⁸ SOKA v Liberci, Měst. NV Liberec, inv. . 223, karton . 2, Statistika města Liberce ve srovnávací statistice.

4. OBNOVA KULTURNÍCH ORGANIZACÍ

Euforie kvůta 1945 je naprosto pochopitelná. Souasn se ale další etapa totalitarismu p ipravovala na sv j vzestup, aniž by kdo p edvídal dosah její budoucí destrukce. eskoslovenská kultura sice prožila b hem necelých t í let p ed „vít zným únorem“ obrovský rozkv t, ale nástup válkou p idušené komunistické ofenzívy byl tak silný a natolik se nesl v duchu odvety a všeobecn p rovolávané spravedlnosti, že v krátkém ase urazil neuv ítelný kus cesty a velmi rychle pak tento rozmach zadusil.¹⁹

Po osvobození eskoslovenska se kultura ocitala p ed novými úkoly. Musela se nejprve vyrovnat s prožitky okupace a války, a to r znými tv r ími metodami. Mezi um lci se rodilo p esv d ení, že p edvále ný systém nedokázal uchránit Evropu p ed fašismem, proto se mnozí rozhodli usilovat o vytvo ení pokrokov jšího spole enského ádu, který spojovali se socialismem (pod vlivem Sov tského svazu, který se významn na porážce fašismu podílel). Zanedlouho však došlo k názorovému t íbení a v um ní se vyvinuly dv protikladné tendence: jedna požadovala od um lce aktivní postoj k socialistické revoluci a up ednost ovala jako tv r í metodu socialistický realismus, druhá usilovala o orientaci na západoevropské um ní. Kulturní styk se sv tem se za al brzy obnovovat, p ekládala se literatura sov tská i západní.²⁰

Kulturní a osv tová politika vycházela z Košického vládního programu, který na ni pamatoval ve své XV. kapitole:

„Nová doba a nové mezinárodní postavení eskoslovenska vyžaduje nemén ideologickou revizi jeho kulturního programu: Bude provedena d sledná demokratizace, a to nejen umožn ní co nejširším vrstvám p ístupu do škol a jiným pramen m vzd lání a kultury, ale i v ideovém sm ru: v zlidov né samého systému výchovy i povahy kultury, aby sloužila ne úzké vrstv lidí, ale lidu a národu.“²¹

Hned od po átku m la na vývoj kultury veliký vliv Komunistická strana eskoslovenska, pro kterou se stala komunistická kulturní politika nástrojem vnit ní politiky strany. V období, kdy ješt nebyla definitivn rozhodnuta otázka moci, cht la komunistická strana získat nástroje, které by jí pomohly k mocenskému zvratu. Oblast kultury byla v tomto zápase opravdu podstatná p edevším proto, že ze šestiletého období nesvobody vyšla s posílenou autoritou ve v domí národa práv kultura. Kultura se totiž jako souhrn mravních, jazykových a estetických hodnot stala náhražkou politických struktur.²² Manipulace pomocí tradi ních kulturních hodnot, jak je p edstavovaly myšlenky slovanství, husitství a národního

¹⁹ BREGANTOVÁ, Polana et al. *D jiny eského výtvarného um ní V.: 1939/1958*. Praha, 2005. s. 26.

²⁰ ODEHNALOVÁ, Alena. *Vybrané kapitoly z d jin kultury 20. století*. Brno, 2001. s. 130.

²¹ *Košický vládní program*. 5. vydání, Praha, 1984. s. 34.

²² KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v eskoslovensku 1945 – 1956*. Praha, 1998. s. 143.

obrození, se stala jedním ze základních prvků komunistické ideologie v Československu v letech 1945 – 1948.²³

Po jarních volbách v roce 1946 se KSČ stala nejsilnější politickou stranou a záhy také „vytyčila heslo“: Kultura patří národu a lidu. Posléze podepsalo 841 kulturních pracovníků „Májové poselství kulturních pracovníků českému lidu“, uveřejněné v květnovém Rudém právu.²⁴

KSČ se ve sféře kulturní politiky mohla opírat o činnost ministerstva informací, kam v té době Václav Kopecký soustředil přední kulturní pracovníky. Rozhlasový odbor vedl Ivan Olbracht, informační odbor Josef Kopta, publikační odbor František Halas, Vítězslav Nezval filmový odbor a odbor pro kulturní styky Adolf Hoffmeister.²⁵ Podle Alexeje Kusáka se v novější linii kulturní politiky KSČ, která je vyjádřená právě tím faktem, že státní funkce, zejména na ministerstvu informací, převzala skupina významných umělců, někdy příliš pozdě. Lze prokázat, že toto povolání tvůrců do státních funkcí nevedlo k posunu jejich uměleckých nebo ideologických názorů. Je možné spíše sledovat snahu chránit kulturu před necitlivými zásahy. Povolání kulturních tvůrců do státních funkcí tedy spíše hodnotí jako taktický manévr nebo dokonce prozatímní ústupek komunistických funkcionářů, který byl v dalším vývoji rychle likvidován.²⁶

4. 1. Divadlo

Uzavřením divadel v září 1944 se vytvořil vhodný prostor pro zintenzivnění příprav na jejich poválečné převzetí připravenými stranickými bukami. Švermova moskevská instrukce a pozdější Košický vládní program sice zhatily představy o bezprostředním převzetí moci komunistickou stranou, uvolnila se však cesta k „uplatnění zásady Národní fronty, tj. široké, demokratické základny pod vedením komunistů“.²⁷

Záhy po osvobození se činnost divadel začala obnovovat. Týkalo se to ovšem jen divadel českých, německá byla z kulturního života českých zemí „odsunuta“ podobně jako německé obyvatelstvo. Téměř všechna stálá divadla přestala působit před rokem 1944 v etnicích, která Němci okupanti zavřeli, například Zemské divadlo v Brně, Jihočeské národní divadlo v českých Budějovicích, hrála již ve druhé polovině května 1945.

²³ KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945 – 1956*. Praha, 1998. s. 147.

²⁴ BREGANTOVÁ, Polana et al. *Dějiny českého výtvarného umění V.: 1939/1958*. Praha, 2005. s. 26.

²⁵ BRŽEK, Miloslav. *Kultura v revolučních letech 1945 – 1946*. Praha, 1978. s. 19.

²⁶ KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945 – 1956*. Praha, 1998. s. 173 – 174.

²⁷ ERNÝ, Jindřich. *Osudy českého divadla po druhé světové válce: divadlo a společnost 1945 – 1955*. Praha, 2007. s. 17.

V prvních dnech po osvobození také vznikaly nové soubory. Ještětí herci jednak zprovozovali budovy a sály patící do revoluce nemeckým institucím (např. v Praze se Nové nemecké divadlo přeměnilo na Divadlo 5. května, mimo Prahu v Brně Divadlo Na hradbách a Redutu, Městská divadla v Ostravě, Olomouci, Opavě, Karlových Varech, Mostě, Teplicích, Ústí nad Labem a Liberci), jednak zejména v Praze byl divadelní život obohacen i o nové generace soubory (např. DISK a pelhřimovská amatérská Malá komedie, z níž se ještě před počátkem nové sezóny stalo profesionální Divadlo satiry).²⁸

Výnosem z 13. června 1945 byla zřízena Divadelní rada jako umělecký a kulturně politický poradní sbor pro zásadní otázky v divadelnictví. Tvůrci ji byli: předseda Jaroslav Kvapil, E. F. Burian, Jiří Kroha, Josef Träger, Jan Kopecký, Stanislav Neumann, Miroslav Koubel, Jan Škoda a tajemník Ústřední rady odborů (ÚRO) Jiří Kupka.²⁹

V září 1945 vstoupilo české divadelnictví do zcela nových poměrů. Základní principy, které vyplynuly z divadelní revoluce, začaly být prováděny v praxi. Zejména se jednalo o problém decentralizace. Šlo o snahu vyrovnat kvalitativní nepoměry umělecké tvorby v tradičních centrech (Praha, Brno, Plzeň) s ostatními regiony. K tomu mohli přispět zvláště sami umělci, ale někteří divadelníci nabízená místa mimo Prahu odmítali, jiní zase nebyli připraveni v novém prostředí (např. závodní rada Národního divadla moravskoslezského v Ostravě nesouhlasila se jmenováním Jaroslava Novotného do čela divadla).

Ke konci roku 1945 prošlo divadlo těžkou návštěvnickou krizí, která byla důsledkem podzimní nové reformy, ale také mocného náporu lacinějších biografů s atraktivními zejména západními filmy. Poté se rada divadel vrátila k dříve zavrženému systému předplatného, který dovolal jisté cenové úlevy (postupné splátky, jedno představení zdarma atd.).

Za nové situace vstoupila do popředí dramaturgie, respektující a naplňující především kulturně politické požadavky. Společenská funkce divadla se již od počátku zužovala na úkol podporovat „obnovitelský a budovatelský“ program Národní fronty ovládané komunisty. Její poměr ke kultuře a k divadlu v obecných rysech vymezil již Košický vládní program, vytvořený a prosazený opět zvláště komunisty.

Již podle prvních premiérů připravovaných ještě v květnu a červnu 1945 bylo možné rozpoznat směr, kterým se divadla hodlala vydat. Převažoval domácí klasický repertoár reprezentovaný např. Aloisem Jiráskem nebo Bedřichem Smetanou. Ve většině inoherních

²⁸ JUST, Vladimír et. al. *Česká divadelní kultura 1945 – 1989 v datech a souvislostech*. Praha, 1995. s. 19.

²⁹ ERNÝ, Jindřich. *Osudy českého divadla po druhé světové válce: divadlo a společnost 1945 – 1955*. Praha, 2007. s. 20.

divadel se za átek sezóny 1945/1946 vyzna oval d razem na díla, odpovídající vzedmuté vln vlastenectví, protivále ného cít ní a revolu ního nalad ní spole nosti. T žišt innosti divadla po roce 1945 m lo spo ívat v uvád ní domácí p vodní tvorby.³⁰ Avantgardní tendence mezivále ného období p estaly být v inoh e po druhé sv tové válce žádoucí, s ímž se t žko vyrovnával nap . Ji í Frejka, který v letech 1945 – 1950 vedl Divadlo na Vinohradech.³¹ Pro oblast inohry tedy platí, že tu starý protiklad oficiálního a avantgardního sm ru p estával fungovat, situace v operním divadle byla odlišná jen v tom, že vedoucí operní scény byly avantgardními tendencemi dosud málo zasaženy. Nejvýrazn jší snahy o reformu byly dílem um lc jiného zam ení. Klasický balet i moderní výrazový tanec procházely od roku 1945 etapou spíše kvantitativního r stu, než kvalitativn nového rozvoje.³² eskoslovenská pantomima si na sv j vznik musela po kat až do poloviny padesátých let. Jedním z d vod bylo, že vypjatá politická doba pantomim nesv d í, je ale pravdou, že chvíli trvalo, než se vytvo ily profesionální základy pantomimického herectví, k emuž nesta il jen zájem, odvaha a odhodlání. Nezastupitelné místo v této oblasti náleží eským avantgardním tane nicím – Mil a (Milada) Mayerová, Míra (Mira) Holzbachová, Jarmila Kröschlová atd.³³

Na druhou kolej byla po válce odsunuta opereta, na kterou v projektech povále ného uspo ádání eského divadelnictví v podstat nezbylo místo. Od za átku šlo o žánr, na který se zjednodušen nahlíželo jako na typický produkt úpadkové m š ácké kultury. Navzdory tlaku s jasnými ideologickými ko eny, se však operetu nepoda ilo zcela vyhladit.

Amatérské loutkové scény znovu zahájily pravidelná p edstavení. Vznikaly i nové amatérské soubory, ale v pr b hu roku 1945 se za aly utvá et podmínky pro profesionalizaci loutká ského divadelnictví. Z moderních loutká zprofesionalizovaných ješt p ed válkou obnovil innost svého divadla Josef Skupa. Jan Malík a n kte í další loutká i využili p íležitosti, kterou poskytovala p íprava divadelního zákona. Ten již umož oval zakládat profesionální loutkové scény, n kte í mladí divadelníci ale ne ekali na zákon a vytvo ili profesionální loutkové soubory ihned. Takové scény ale záhy zanikly. Trvalou zm nu p inesl tedy až nový divadelní zákon v roce 1948 (viz. níže), který zrovnoprávnil loutkové divadlo s ostatními žánry divadla.

Ochotnické divadelnictví si v pr b hu války i po ní zachovalo svou p edvále nou rozvinutou strukturu. Jeho po etn nejsiln jší složkou byly soubory, sdružené v Úst ední

³⁰ JUST, Vladimír et. al. *eská divadelní kultura 1945 – 1989 v datech a souvislostech*. Praha, 1995. s. 22 – 23.

³¹ VEBER, Václav. *P íb h pantomimy*. Praha, 2006. s. 199.

³² JUST, Vladimír et. al. *eská divadelní kultura 1945 – 1989 v datech a souvislostech*. Praha, 1995. s. 28.

³³ VEBER, Václav. *P íb h pantomimy*. Praha, 2006. s. 264.

matici divadelních ochotníků českých. Její vedení bylo výrazně antikomunistické a zdrazovalo apolitost ochotnického divadelnictví.³⁴

Razantní socializační proces, kterým bez zákonného podkladu prošlo české divadlo po konci druhé světové války, měl ale podle Jindřicha Erného na naše divadlo spíše pozitivní než negativní dopad. To bylo dáno zejména tím, že tento proces byl včas zbrzděn vzpamatovávající se komunistickou opozicí, ale také tím, že naše divadlo se odjakživa málo opíralo o soukromokapitalistický základ a existující soukromé společnosti stěží mohly strávit tak velké sousto, jakým bylo početně i na meckých divadel v pohraničí. Kdyby nebylo opravdových špinavostí, jako byla likvidace Divadla Vlasty Buriana i Divadla Anny Sedlákové provázená skandalizací nebo dokonce kriminalizací jejich majitelů, nebýt surové kriminalizace Václava Talicha a některých ženských hereček hvězd, nemuselo pokvtnové divadlo získat takovou pověst, jakou získalo. V chaosu, který způsobovali fanatičtí kouilovští reformátoři, se stěží mohlo očekávat, že vzniknou nějaká ohromující inscenační díla, a kolik už první práce Václava Kašíka a Alfréda Radoka v operě Divadla 5. května jsou historicky stálými hodnotami. Koneckonců leccos, jako Divadlo satiry, se do ministerských plánů prosadilo díky své mladé spontánnosti.

Zůstává však faktem, že „kouilovsky zcentralizovaný“ divadelní organismus byl velmi dobře připraven na chvíli, až se v únoru 1948 Komunistická strana československa zmocní absolutní moci.³⁵

České divadelnictví chtěli komunisté ovládnout pomocí připravovaného divadelního zákona, který by definitivně potvrdil postátnění divadelnictví. V pokvtnových letech téměř nikdo z divadelníků nezpochybňoval nutnost divadelního zákona, pro mnohé byla ale zcela nepřijatelnou varianta, kterou vypracovala Kouilova skupina a s níž byl dokonce učiněn pokus prosadit ji jako Benešův dekret. Na tomto návrhu z července 1945 bylo kuriózní, že divadlo vnímal jako jednoznačně ziskový podnik a v zákoně stanovil, že „soukromý zisk z provozu divadel není dovolen“, a zřizoval „státní divadelní fond, kam plynou ryzí výtěžky provozu všech divadel“, včetně ochotníků a loutkářů. „Z fondu se uděluje prémie za vynikající umleckou tvorbu, podporuje divadelní školství a školství pro lidové divadelnictví.“ Tyto naivní předpoklady brzy vyvrátila zmiňovaná návštěvnícká krize.³⁶

Jaroslav Stránský, který po volbách v roce 1946 nastoupil do funkce ministra školství a osvěty, se pokusil se svým týmem spolupracovníků zamezit nebo alespoň zbrzdit prosazení

³⁴ JUST, Vladimír et. al. *Česká divadelní kultura 1945 – 1989 v datech a souvislostech*. Praha, 1995. s. 28 – 29.

³⁵ ERNÝ, Jindřich. *Osudy českého divadla po druhé světové válce: divadlo a společnost 1945 – 1955*. Praha, 2007. s. 62 – 63.

³⁶ Tamtéž, s. 66.

kompletní socializace českého divadla. Nové ministerské znění zákona (z 2. 1. 1947) výrazně změnilo stav, který zavládl po Nejedlého revolučních dekretech, a připouštělo – nikoli plošně, ale jednotlivě – možnost – soukromého divadelního podnikání, a to vyhraněným umleckým jedincům – např. Janu Werichovi. Vedle tohoto nejproblematictějšího bodu návrh zákona také upřednostňoval systém družstevního vlastnictví divadel i před vlastnictvím státním.

Nekontrolované rostoucí provozní náklady divadel a požadavky na státní dotace vedly ministerstvo k dalším opatřením. Výnos ministerstva školství z 27. 11. 1946 přinesl omezení podpory jen na divadla podporovaná již za první republiky, dále na divadla pobočící v pohraničí a jen výjimečně i na další. V řadách divadelníků tento postup vyvolal pobouření, protože nejedno divadlo bylo před hospodářským krachem. Komunisty vytvořený přípravný výbor Svazu pozorovatelů divadel se zanedlouho setkal s nekomunistickým ministrem školství a osvěty. Ten bránil schválení komunistické verze divadelního zákona. Proti verzi Jaroslava Stránského se vyjádřila i divadelní komise při ÚV KSČ, která na svém zasedání 15. ledna 1947 rozhodla, že je „třeba proti Stránského návrhu vyvolat masové hnutí“. Mezi nejvýšší odpůrci jakékoliv liberalizace v oblasti provozování divadel patřili B. Mathesius, M. Kouřil, J. Pokorný a L. Ševců. Komunisté zahájili agresivní propagační ofenzívu. Zápas o divadelní zákon se přesunul i na parlamentní půdu. Na zasedání kulturního výboru 20. 1. 1948 byl vyškrtnut z návrhu zákona paragraf o Divadelní propagační komisi při ministerstvu informací. Komunisté z jednání na protest odešli a další projednávání divadelního zákona sabotovali. Po únorovém převratu ale ihned předložili svou verzi zákona ochromenému Národnímu shromáždění k přednostnímu schválení.

Divadelní zákon byl přijat 20. 3. 1948, čímž se uzavřela etapa, ve které probíhal neúspěšný boj o zachování obsahové i formální plurality českého divadla. Komunističtí organizátoři se zbavili posledních zábran a svou pozornost zaměřili na co nejrychlejší vybudování nové organizační i řídicí struktury, jež by jim umožnila zmocnit se českého divadelnictví až do nejmenšího detailu.³⁷

4. 2. Film

Historii českého poválečného filmu můžeme hledat již v posledních protektorátních letech, kdy se pracovalo na několika projektech s cílem uchránit spisovatele, filmaře i herce před totálním nasazením. Zároveň se proto protahovalo natáčení filmů a dokončovací práce byly provedeny až v osvobozené republice. S nimi kterými filmy se otálelo z prozaitějších

---

³⁷ JUST, Vladimír et. al. *Česká divadelní kultura 1945 – 1989 v datech a souvislostech*. Praha, 1995. s. 30 – 31.

dvoudobový : tvrdí chtěli uspořádat premiéru až ve svobodné zemi. V posledních měsících války už nikdo nepochyboval, že protektorátní filmový průmysl nebude mít dlouhého trvání. Proto také v českých profesních organizacích vrcholily přípravy k reorganizaci kinematografie v očekávaných změnných podmínkách. Návrat k předválečnému stavu se zdál být nemožný – negativní vlivy volné soutěže soukromých výrobních subjektů a nedostatek financí na umělecky náročnější projekty prvorepublikového filmu již nebyly přijatelné. Filmaři doufali v nezávislost tvrdce na komerčních zájmech investorů. Bylo také v plánu navrátit finanční prostředky z kin zpět do výroby, mimo jiné proto, aby finanční úspěšnější filmové tituly podpořily vznik umělecky náročnějších děl. Měl vzniknout soběstačný filmový průmysl, který by zajistil vysoký standard československé kinematografie. Už začátkem války se hledaly možné cesty státní kontroly a záštity nad budoucí osvobozenou kinematografií. V průběhu války probíhala intenzivní práce na modelu poválečného zestátnění české kinematografie především pod záštitou ilegálního Národní revolučního výboru inteligence, jehož předsedou byl Vladislav Van ůra, a československé filmové společnosti. Tajná jednání iniciovali a hlavními aktéry byli zástupci několika profesních, politických i regionálních zrodných skupin: František Papoušek, Jindřich Elbl, František Pilát, Lubomír Linhart, Elmar Klos, Ladislav Kolda a řada dalších. Nové směrnice poválečného uspořádání kinematografie byly připraveny v roce 1944. Výsledkem jednání bylo několik podob návrhů zestátnění československé kinematografie, jejichž kopie byly dopraveny do Londýna a Moskvy, v konečném stadiu pak československé vládě zformované v Košicích. Po osvobození republiky byl systém budoucí národní kinematografie perfektně připraven a už 9. května 1945 se souhlasem české národní rady začalo (zčásti spontánně) vyvlastňování kin a výrobních prostředků z německého a soukromého držení. Filmaři během Květnového povstání stihli i natáčet: dobrovolní kameramani v ulicích získali autentický materiál, jenž byl v roce 1946 představen v dokumentárním filmu Otakara Vávry *Cesta k barikádám*. Při ministerstvu informací byl zřízen filmový odbor v čele s Vítězslavem Nezvalem a pro jednotlivé úseky filmového podnikání byli ministrem Václavem Kopeckým jmenováni zmocněnci. Dne 11. srpna 1945 prezident republiky Edvard Beneš podepsal dekret o zestátnění filmu, který nabyl účinnosti 28. srpna 1945. Tímto dekretem bylo dáno, že „k provozu filmových ateliérů, k výrobě osvětlených filmů kinematografických (v dalším jen filmů), k laboratornímu zpracování filmů, k přípravě filmů, jakož i k jejich veřejnému promítání je oprávněn výhradně stát“. Kinematografie se tak stala prvním zestátněným odvětvím státního hospodářství v poválečné historii naší země. Představa sledu centrálního řízení československé filmové společnosti (později československého státního

filmu) a cirkulace zisk a investic ale neměla dlouhého trvání – kvůli osobním ambicím a dílčím zájmům se začaly prosazovat odstředivé tendence jednotlivých správních úseků, a kina byla přesunuta do ústřednictví národních výborů.

Důležitým krokem v československé kinematografii nebylo jen její zestátnění, ale také zřízení profesních institucí: byl zřízen československý filmový ústav a dekretem prezidenta z 27. října rovněž dlouho zamýšlená filmová škola, samostatný obor při Akademii múzických umění, kterou dnes známe pod zkratkou FAMU.

Nový systém ze začátku zajišťoval finanční pomoc jinak nevýdělečným i jenom dlouhodobě výnosným podnikům (rozšíření sítí kin, výroba animovaného filmu). Přestože obor procházel složitým procesem konsolidace, a výroba poklesla, vzniklo v následujících letech hned několik děl s vyšší uměleckou hodnotou. Ještě předtím ale byly představeny projekty dokončené těsně po válce i v letech protektorátních. Kromě lyrického díla *eka aruje* (1945) Václava Kršky k nim patří i parodie na romantická dobrodružství *Pancho se žení* (1946), kterou jako svůj druhý film natočil herec Rudolf Hrušínský. V roce 1945 do kin dorazil dlouho očekávaný film Otakara Vávry *Rozina sebranec*. Vladimír Borský natočil první český barevný film, jiráskovské historické drama *Jan Roháč z Dubé* (1947). Další filmaři se také podíleli na vzniku filmu *Varúj!* (1946), jenž zakládal slovenskou kinematografii. Složitý proces, v jehož průběhu se správa filmových věcí centralizovala a rozdělila do čtyř hlavních sektorů (výrobní, distribuční, technický, hospodářský) se odrazil i na kvalitě jednotlivých snímků. Přesto si český film nacházel cestu ke kvalitě a tematické rozmanitosti. Tvůrčí základnu v tomto období tvořili především zkušení profesionálové s bohatou prvorepublikovou a protektorátní praxí: Miroslav Cikán, Vladimír Slavínský, Martin Friš, Jiří Slavíček, Václav Kubásek, Miroslav Kránský nebo Vladimír Borský. Stejně generaci zastupovali Otakar Vávra, František Čáp a scenárista Karel Steklý, spíše svým naturelem než v kem k ní patří i Václav Krška. Kromě toho se objevilo i několik mimořádně talentovaných debutantů: Jiří Weiss, Jiří Krejčík, Boivoj Zeman i Josef Mach.

Čeští filmaři cítili po válce potřebu navázat na tradici Filmových žní, soutěží přehlídky, jejíž dva ročníky proběhly ve Zlíně v letech 1940 a 1941. Roku 1946 byl tedy uspořádán první Mezinárodní filmový festival v Mariánských Lázních, ještě jako nesoutěžní. O čtyři roky později byl přemístěn do Karlových Varů.

Ve třech poválečných letech zaznamenal nástup také český animovaný film, jehož umělecké kvality předily význam hraného filmu. Díky státní ochraně se ze studií zlínské firmy Baťa (za války pod německou správou) mohlo stát pracoviště se specializací na film naučný a animovaný, kde v mírném ústraní pracovali Hermína Týrlová a Karel Zeman,

v Praze zase existence AFITu (Ateliér filmových trik , za okupace taktěž v rukou Němců) dala vzniknout studiu Bratři v triku s Jiřím Trnkou, Jiřím Brdečkou, Eduardem Hofmanem a jinými. Na světových filmových festivalech byli oceněni Hermína Týrlová s okouzující *Vzpourou hraček* a Jiří Trnka se *Špalíkem* a *Císařovým slavníkem*. Karel Zeman se přidál s rozpořbovanými skleněnými figurkami ve své *Inspiraci*. Světový hlas českého animovaného filmu rok od roku vzrůstal.

Prvním filmem natočeným pod zůstávající filmovou výrobou se stala adaptace románu Jana Morávky *Blázen z Lorety*, která byla uvedena v červnu 1946 pod názvem *Průlom*. Mnohem vyšší kvality dosáhl snímek režiséra a zkušeného scénáristy Karla Steklého pod uměleckým vedením Martina Friče *Siréna*. Steklého *Siréna* se stala prvním českým poválečným hraným filmem oceněným v zahraničí.

Další filmy, které vznikly v této době, jsou například *Nezbedný bakalá* (1946) a *Přetucha* (1947) Otakara Vávry, *Uloupená hranice Jiřiho Weisse*, *Čeká aruje* (1945) Václava Kršky, *Čapkovy povídky* (1947), *Polibek ze stadionu* Martina Friče a mnoho dalších.³⁸

4. 3. Výtvarné umění

Výtvarní umělci po skonění války toužebně očekávali moment, kdy se budou moci vydat do Paříže, aby zjistili, co se za těch dlouhých šest let nového událo. Karel Černý, Jan Smetana, Kamil Lhoták a další tam kreslili a malovali typické kavárny na chodníku a zábradlí z ulic, nebo na základě vzpomínek vytvářeli obrazy až doma.³⁹

Ve zvláštní euforii poválečného období si moderní umění zjednálo oficiální uznání, jeho představitelé mohli zajišťovat společenské i ekonomické postavení. V nových poměrech už moderní umění nemuselo bojovat za prosazování svých názorů. Konzervativní buržoazie jako klient byla oslabena, zůstávali jen ojedinelí sběratelé a významným klientem umění se stávaly veřejné a státní instituce.

Před válkou se pojem modernosti spojoval s bojem proti buržoaznímu pojetí kultury, které avantgarda pokládala za přežité, spojené se společností směřující neodvratně k zániku. Bylo to dáno novostí formálního jazyka moderny ve všech oblastech umělecké tvorby. Levicová, revoluční orientace moderního hnutí se proto vnímala jako samozřejmost, ale ve skutečnosti to bylo mnohem složitější: levicová orientace vyplývala spíše z revoluční povahy moderní tvorby samé, která nalézala své potvrzení a adekvátní odpověď v obdob

³⁸ PTÁČEK, Luboš et. al. *Panorama českého filmu*. Olomouc, 2000. s. 87 – 93.

³⁹ ERNÁ, Marie. *Dějiny výtvarného umění*. Praha, 1999. s. 179.

politické revoluce, jak byla uskutečnena a rozvíjena v SSSR. Navíc vítězná armáda této země pomohla porazit nenáviděné hitlerovské Německo a osvobodila Československo. V tom lze hledat příčinu iasto až extaticky vystupovaných sympatií k Sovětskému svazu, Stalinovi i k domácí komunistické straně.

KS se tak hned po osvobození chopila ve sféře kulturní politiky iniciativy a až na ojedinělé výjimky získala pro své záměry v tšinu avantgardních umělců. Jejich předešlá poměrně liberální levicová orientace se nyní konkretizovala užším sepnutím s kulturními aktivitami komunistické strany. Předeevším architekti spatřovali v budovatelských záměrech strany, jež vytyčovala program plánovité rekonstrukce a výstavby Československa, jedinou příležitost k uskutečnění svých starých konstruktivistických vizí.

Teze o specifické cestě Československa k socialismu se nadejším avantgardním umělcům zdály atraktivní a slibné, jelikož jim nabízely nové perspektivy a společenské role. Nyní se mohli aktivně podílet na utváření národní kultury, kultury pracující pro lid. Komunistická strana prozatím respektovala osobitý styl tvorby jednotlivých umělců a stálo jí, že se jako významné osobnosti přihlašují k jejímu programu a podepisují se pod její prohlášení.

Když se ale v rámci kulturní výměny v roce 1947 pořádala v Praze výstava čtyř národních umělců Sovětského svazu, objevily se v domácích recenzích značné rozpaky, které vyzněly tak, že SSSR má právo na hledání svého vlastního uměleckého projevu, který je nutné respektovat, nikoli však napodobovat. V podstatě se zde porovnávaly dvě pojetí umělecké tvorby: moderní individualismus a kolektivistický realismus. Přiznaný byl zájem lidového obecnstva, kterému byla stranickými médii zdrazována realistická srozumitelnost uměleckého sdělení vystavovaných sovětských děl. Sovětské umění v protikladu k modernímu umění, bylo jako by určeno výhradně lidu. Výstava tak byla využita, a k tomu zatím spíše jen skryt, jako propagandistická kampaň proti intelektuální individualistické moderně. Lid se měl stát napřímo hlavním konzumentem umění a umělecká tvorba se musela jeho způsobu vnímání podřídit. Zde byl naznačen jeden z důležitých momentů, který začal být stále silněji zdrazován a zanedlouho se z něj stal hlavní argument v boji proti modernímu umění.⁴⁰

---

⁴⁰ BREGANTOVÁ, Polana et al. *Dějiny českého výtvarného umění V.: 1939/1958*. Praha, 2005. s. 281 - 282.

4. 4. Literatura

Okupace a válečné zážitky byly nejzřejmější v literatuře. Vznikly desítky svdeckví o nacistických koncentračních táborech a vzeních. Poezii naplňovaly různé podoby válečné a osvobozenécké tematiky, obzvláště díla tvrců starší a střední generace – F. Halas, J. Seifert, V. Nezval, V. Holan, F. Hrubín, J. Zahradník a další. Názory mladších tvrců byly různé. Někteří autoři vyznávali surrealismus, jako příslušníci skupiny Ra, v níž byl z básníků například Ludvík Kundera nebo Zdeněk Lorenc. Sdíleli zájem o zachycení všednosti, syrovosti a drsnosti vinnosti až do roku 1948 pokračovala Skupina 42.⁴¹

Již v květnu 1945 se k levicové kulturní politické orientaci přihlásili mnozí příslušníci inteligence včetně spisovatelů. Brzy se totiž vymezila klamná představa o komunismu jakožto jediném pozitivním protikladu k nedávno poraženému nelidskému fašismu. Do zapomenutí jako by upadalo to, co třeba v 60. letech levice Karel Teige a na druhé straně Ferdinand Peroutka v předválečných letech o vykonstruovaných procesech v SSSR, o Stalinově krutovládě, o všem tom, co spojuje fašistický a bolševický režim. A tak hlas Václava Černého v Kritickém měsíčníku na podzim 1946 upozorující na politické pozadí, a hlavně na kulturní politické následky tehdejších ústředních diskusí mezi sovětskými spisovateli zůstal osamocen.⁴²

Zanedlouho po skončení války, od poloviny května 1945, zahájila činnost za předsednictví Václava Černého oštiná komise Syndikátu českých spisovatelů. Tam měla přezkoumat chování členů Syndikátu za okupace i krátce před ní. Kromě toho existovala mimo Syndikát ještě Komise pro vnitřní národní bezpečnost v rámci přízemního národního výboru v Praze, která také probírala tyto záležitosti spisovatelů. Ze Syndikátu byli oštinou komisí v roce 1945 vyloučeni Jan Grmela, Miloš Hlávka, Antonín Jaromil Kožíšek, Vendelín Josef Krýsa, Zdeňka Lipanská, Vojtěch Rozner, Jan Martin Vochočka a Alois Vojkvička; distancováni byli František Kožík, Fedor Soldan, Vilém Werner (všichni na tři roky), Václav Renč, Bedřich Slavík, Frank Tetauer (všichni na dva roky) a Rudolf I. Malý (na jeden rok).⁴³

⁴¹ ODEHNALOVÁ, Alena. *Vybrané kapitoly z dějin kultury 20. století*. Brno, 2001. s. 131.

⁴² SOLDÁN, Ladislav et. al. *Přehledné dějiny literatury III.: dějiny české a světové literatury od roku 1945 do současnosti*. Praha, 1997. s. 11.

⁴³ BAUER, Michal. *Ideologie a paměť: literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. Jinočany, 2003. s. 34 – 35.

O ista Syndikátu eských spisovatel neskončila ani v roce 1945, s ukončením innosti o istné komise S S, ani v roce 1947, s koncem platnosti retribučních dekret . Její innost pokračovala, jako jakási druhá o ista, po únoru 1948 a trvala do začátku roku 1949.⁴⁴

Platnost retribučních dekret se vztahovala také na aktivistické novináře. Mezi nimi, kteří byli souzeni v tzv. první skupině aktivistických novinářů, byli i Antonín Jaromil Kožíšek, kterého o istná komise v roce 1945 vyloučila ze Syndikátu eských spisovatel . Tento proces s první aktivistickými novináři byl zahájen v Praze na Pankráci 10. března 1947. Byli to Rudolf Novák, A. J. Kožíšek, Alois Kříž, Emil Šourek a Gustav Dörfl. Národní soud s nimi byl ukončen 26. března 1947 vynesáním rozsudku: Novák, Kožíšek a Kříž byli odsouzeni k trestu smrti, Dörfl k dvaceti letům a Šourek k patnácti letům. Následujícího dne byl ukončen i druhý proces s aktivistickými novináři – Janem Scheinostem, Janem Vrbou a Františkem Prokopem. Tento proces již neměl takovou publicitu a ani tresty v něm nebyly tak vysoké.⁴⁵

Názorové rozdíly mezi představiteli kritiky, ale i mezi spisovateli vbec se vyostily před prvním sjezdem Syndikátu eských spisovatel . Toto t řbení názor zna n ovlivnila agitace ve prospěch kulturní politiky KS v rámci příprav VIII. sjezdu KS (28. – 31. března 1946), konaného navíc v období předvolebního zápasu.⁴⁶ První sjezd Syndikátu eských spisovatel se za předsednictví Františka Halase konal ve dnech 16. – 20. června 1946. Slavnostní e í ho zahájil prezident Edvard Beneš. V červnu 1946 také konilo období optimismu a totalitní tendence se začínaly, i když zatím skryt , hlásit o slovo.

Ke konci roku 1946 byl v oblasti kultury vyhlášen zápas za „sjednocení kultury“. Myšlenka jednoty byla normálně používaným komunistickým heslem, přičemž jim šlo o to, aby všechny zainteresované zájemce přiměli vstoupit do jedné organizace, ve které si dopředu zajistili vedoucí postavení. Přednictvím výkonných orgánů nově založené instituce pak rozhodovali o po ínání, jednání, úmyslech a nakonec i možnostech uplatnění jednotlivých ústavních . Šlo o manipulaci velkých rozměrů, která komunistům nejednou vyšla, nejpatrněji v odborovém hnutí. Byl to Ladislav Štoll, který jistě z pověření aparátu KS vyhlásil úsilí o kulturní jednotu v novém státě. Tato snaha zpodobila napětí, brzy se objevily v podstatě i souasně pokusy o nové organizace. Nejprve začátkem června 1946 oznámilo Rudé právo, že byla založena Kulturní obec, z podnětu komunistických umělců, jako základ sjednocení nového typu, mezi podepsanými byli S. K. Neumann, Vincenc Kramář, Bohumil Mathesius,

---

⁴⁴ BAUER, Michal. *Ideologie a paměť: literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. Jinoany, 2003, s. 51.

⁴⁵ Tamtéž, s. 44 – 45.

⁴⁶ SOLDÁN, Ladislav et. al. *Přehledné dějiny literatury III.: dějiny české a světové literatury od roku 1945 do současnosti*. Praha, 1997, s. 12.

Marie Pujmanová a také Ladislav Štoll. Týden nato odpovědlo Svobodné slovo (13. října), když oznámilo, že byl založen Kulturní svaz, zakládací listinu podepsali Václav Černý, Vratislav Bušek, František Kovárna, Jaroslav Seifert, Jan Zrzavý a další, jednalo se o ividn o reprezentativnější seznam kulturních představitelů sousovného státu, kteří výslovně žádali svobodu a žádný vliv politických doktrín. Těto skupinou, která ale nezískala nijakou organizační podobu, byly různě propojené skupiny mladých tvůrců (jako svou základnu využívaly Mladou frontu), kritizovaly hlavní směry a snahu po organizaci v ústředí, vidly v ní totiž stranické zájmy a protestovaly, jak mohly. Výsledkem byla v prosinci 1946 utvořená *Kulturní jednota*, která prezentovala snahu po překonání stranického vlivu, ale přípravný výbor včetně filozofem J. B. Kozákem (ale byli v něm i Halas, Peroutka, Černý) souhlasil, aby hlavním řečníkem na ustavující konferenci byl sice ještě nepokud neznámý, ale již dost vyhraněný Ladislav Štoll. Ten znovu začal nenápadně usilovat o jednotu. I když komunisté nedokázali dovést zápas o kulturní jednotu národa do února 1948 k vítěznému konci, provázeli systematicky a výrazně politické události celé doby.⁴⁷

Je patrné, že demokratická kultura a literatura přicházely v ústředí o pozice již před únorem 1948. V období 1945 – 1948 se stalo mnoho nedeštěného, prosadily se jednostranné tendence. Tak například oživení kulturního života od kolaborantských případů přinejmenším zdiskreditovaných jedinců, úkol stanovený hned v prvních měsících po osvobození, nebyla vždy prováděna tak, jak si síly demokracie představovaly. Přede vším komunisté toho zneužívali k odstranění politických odpůrců, a naopak docházelo k diskreditování lidí, kteří se za okupace snažili omezenými prostředky bránit českou literaturu (například literární kritik a historik Miloslav Hýsek, dirigent Václav Talich). V poměru k Němcům se prosadil názor o jejich kolektivní vině, za vzor se považovala sovětská kulturní politika, svazky se Západem se přerušovaly.⁴⁸

Oproti následujícím desetiletím vlády totality v letech 1945 – 1948 v kulturní politické sféře i navzdory konfliktním situacím přechodného období existovala určitá míra svobody. Podle Vladimíra Bystrova šlo jen o polosvobodu. Na rozdíl od neochoty obnovit předsobněnou cenzuru hromadných sdělovacích prostředků se totiž komunisté nebránili žádnému uplatnění cenzury následně, a to takové, aby mocenské orgány státní správy

---

⁴⁷ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha, 2008. s. 188 – 191.

⁴⁸ SOLDÁN, Ladislav et. al. *Přehledné dějiny literatury III.: dějiny české a světové literatury od roku 1945 do současnosti*. Praha, 1997. s. 14.

mohly co nejší eji postihovat represivními opatřeními články nebo názory, které neodpovídaly údajným zájmům státu.⁴⁹

4. 5. Rozhlas a populární hudba

Nakonec, ale v neposlední řadě, je příhodné se zmínit o významu rozhlasu v poválečných letech. Radiový přijímač do domácností nepenetrál jen informace o tom, co nového je ve světě i u nás doma, linuly se z něj i nejznámější písně, přednosy z divadel, přednášky, rozhlasové hry nebo soutěže.

Dne 5. května ve 12.32 byla z balkónu ve čtvrtém patře vyvěšena na pražské rozhlasové budově velká československá vlajka. O minutu později volal rozhlas o pomoc. Tím začalo Pražské povstání.

Po revoluci začal vysílat československý rozhlas i na druhém okruhu, na němž za okupace vysílali Němci. V květnových revolučních dnech zahájila vysílání i krajská studia v Plzni a v českých Budějovicích. V obou případech využily stanice německých vysílaček, které během války oznamovaly nálety spojeneckých letadel. Do konce roku začaly vysílat i stanice v Hradci Králové a v Ústí nad Labem.⁵⁰

Hned po 9. květnu se tisíce dní vysílaly zprávy a vzkazy těch, kteří přišli na pomoc Praze, že jsou živi a zdraví. Pro politické vězně nacistických koncentračních táborů, kteří zůstávali stále v Německu, začal vysílat zprávy F. K. Zeman 10. května. Rozhlas vyžadoval vzkazy a pomáhal organizovat návrat politických vězňů po celých 98 dní. Postupně se tyto relace změnily v pátrací službu po nezvěstných a pohřešovaných. Rozhlas byl také politickým organizátorem a později i aktivním agitátorem při náboru pracovníků do průmyslových závodů, do elektráren, vodáren, do nemocnic, na poštu, do železničních stanic atd.

Košickým vládním programem byla vyřešena správní struktura rozhlasu. Navazovala na předválečný systém, ale administrativně byl rozhlas začleněn pod ministerstvo informací, pod jeho IV. odbor, v jehož čele stál po osvobození Ivan Olbracht. Ještě ve dnech pražského povstání se ujal z pověření české národní rady vedení rozhlasu dr. Otakar Matoušek, předválečný šéf přednáškového odboru.⁵¹ Profesor Matoušek byl první a na velmi dlouhou dobu jediný nekomunistický a demokratický generální editel československého rozhlasu. Jenomže už koncem května ministr Kopecký oznámil, že ho nahradí Bohuslav Laštovka, vysoký funkcionář KSČ, o němž bylo známo, že je v minulosti bývalým komunistou velmi

⁴⁹ BYSTROV, Vladimír. *Svobodná nesvoboda*. Praha, 2006. s. 30.

⁵⁰ PACOVSKÝ, Jaroslav. *Na vlnách rozhlasu: 1923 – 1993*. Praha, 1993. s. 156 – 157.

⁵¹ VOTAVOVÁ, Jarmila. *Stručný nástin historie českého rozhlasu: padesát let k 70. výročí*. Praha, 1993. s. 59.

nedvívý. To se dotklo i F. K. Zemana, p estože v roce 1945 znovu do strany vstoupil. Jeho místo zaujal ambiciózní Ji í Hronek, který se sice vrátil z Londýna, ale v as sta il vym nit svou stranickou legitimaci za tu, která byla výhodn jší.⁵² Hronek vnesl do vznikajícího zpravodajství moderní prvky BBC, kde za války p sobil. Vytvo it profesionáln silný zpravodajský kolektiv bylo obtížné, protože práv ti zkušen í komentáto i, vzd laní zpravodajové chybl i. Chyb la tradice rozhlasového zpravodajství. Za átkem srpna se sešla první povále ná programová konference, aby projednala nový vysílací program. Vysíla e ještě nefungovaly, jak by m ly, stanice nem ly ještě pot ebnou slyšitelnost, ale všechno nasv d ovalo tomu, že se do konce roku poda í dát všechno do po ádku. Na prvním okruhu (stanice Praha) se po ítalo s p evážn informativním programem, zpravodajského a politického charakteru. Druhý program (Praha II) byl koncipován spíš jako oddechový a rekrea ní.

Mezi jednotlivé zpravodajské relace byly za azeny ucelené bloky zam ené na konkrétní poslucha ské skupiny. Školský rozhlas, rozhlas pro domácnost s vysíláním pro ženy, polední as pro zem d lce a venkov a po oddechové mozaice byl podve erní blok koncipován pro ú ednické vrstvy, p ípadn pro druhou pracovní sm nu. ím pozd ji ve er, tím byl program ur en pro náro n jší poslucha e v oblasti kultury.

Zásadní zm nu p ineslo podzimní schéma v hlavní zpravodajské relaci v 19.00 hod. K 1. zá í 1945 byly do programu prvn za azeny rozhlasové noviny jako hodinové zpravodajské pásmo eského rozhlasu. Vysílaly se na obou okruzích (na Praze II pouze do 19.30 hodin). Nadále se p ebíraly p edevším zahrani ní zprávy sv tových agentur p es TK. Šéfredaktor Ji í Hronek tehdy získal pro svou redakci a tím také pro rozhlas znamenitého noviná e Františka Gela, kterému byl sv en mimo ádn obtížný úkol. Stal se zvláštním zpravodajem na norimberském procesu s nacistickými vále nými zlo inci. Od íjna 1945 odeslal Gel, asto spletitými cestami, na 800 norimberských depeší.

Každodenní Rozhlasové noviny m ly nelehký úkol, udržet pozornost poslucha celých 60 minut, kv li emuž se ke konci za azovaly nejr zn jší zajímavosti.⁵³

Rozhlasu samoz ejm záleželo na tom, aby jeho po ady neprolet ly jen éterem, ale aby je poslouchali ti, kterým byly ur eny. Na ministerstvu informací u tehdejšího IV. odboru se záhy vytvo ila instituce pr zkumu rozhlasového poslechu. Ing. Ehrlich, který strávil válku v Londýn , p ivedl z BBC d ležitá poznatky o pr zkumu rozhlasového poslucha e, takže

---

⁵² PACOVSKÝ, Jaroslav. *Na vlnách rozhlasu: 1923 – 1993*. Praha, 1993. s. 94. F. K. Zeman stranu v roce 1929, v dob moskevských proces , na protest opustil.

⁵³ VOTAVOVÁ, Jarmila. *Stru ný nástin historie eského rozhlasu: p ísp vek k 70. výro í*. Praha, 1993. s. 60 – 62.

hned v září 1945 se začalo ve spolupráci s občanskými dobrovolníky s přípravou solidního programu.

Nejvíce se poslouchaly zprávy, a to ranní, polední a Rozhlasové noviny v 19.00. Velmi silný byl poslech v ranních hodinách ráno, nejslabší mezi 10.00 – 11.00 hod. dopoledne. V poledne poslech opět výrazně stoupl, ale poslechu ranního nedosahoval. Další vrchol byl zaznamenán až večer. Noční koncert pak měl ale jen malý okruh posluchačů.⁵⁴

Populární hudba, která se z rádií linula, v sobě po květnu 1945 odrážela množství nových názorů a podnětů. Hudbou mladých se stal jazz, populární byl také swing.

Brzy se ukázalo, že česká hudba bude postrádat vlastní osobnost, k vrcholné syntéze směřoval jen Bohuslav Martinů žijící ve Spojených státech, jehož díla byla do roku 1949 hodně oblíbená. Jinak byl hudební život od roku 1946 obohacen festivalem Pražské jaro, o který se zasloužila česká filharmonie v úle s Václavem Talichem. Československo se znovu otevřelo předním světovými dirigenty a sólisty. V regionech vznikaly nové orchestry a komorní soubory.

Zásadní význam pro šíření hudby měl, vedle rozhlasu, další rozvoj zvukového záznamu a jeho širší dostupnosti v podobě gramofonových desek a písničného předvádění. Gramofonové přístroje byly u nás dost rozšířené už v meziválečném období a jejich nepříliš složitá výroba se po květnu 1945 mohla rychle obnovit a modernizovat. Roznětkou zájmu o populární hudbu a její nové skladby byl také zahraniční i domácí film. Příchod západní hudby byl ale záhy po únoru 1948 přerušena.⁵⁵

---

⁵⁴ VOTAVOVÁ, Jarmila. *Stručný nástin historie českého rozhlasu: padesátý věk k 70. výročí*. Praha, 1993. s. 65.

⁵⁵ KOTEK, Josef. *Dějiny české populární hudby a zprávy 1918 – 1968*. Praha, 1998. s. 204 – 207.

5. LIBERECKÁ KULTURA PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

V pohraničí pokračování kulturního vývoje válkou navíc přerušila téměř úplná výměna obyvatel, takže návaznost umleckého života se tu obnovovala obzvláště těžce. Naštiměsísem ale hned s prvními osídlenci přicházeli i umělci a kulturní pracovníci, kteří si zde pomáhali začít znovu. Německé kulturní instituce převzali němečtí představitelé a díky obětavé a usilovné práci mnoha nadšenců byla většina z nich nejen obnovena, ale následně rozšířena a přibývaly i zcela nové. Přestože tedy došlo za války k velkým kulturním ztrátám a škodám, dosáhla kultura na Liberecku zanedlouho úroveň, která překonala předválečné stavy. Měly se podařit využít dobrých základů, které položili jejich předchůdci. Díky tomu zůstal Liberec hlavním kulturním střediskem severních Čech a v celém ohledu přesáhl rámec regionu.

5. 1. Liberecké divadlo

Obrovská chuť, budovatelské nadšení a enormní obětavost tisíců bezejmenných dobrovolníků pomohly s překonáním po válce nastávajících obtíží. Dobře to lze znázornit na nejvýznamnější liberecké kulturní instituci – divadle.⁵⁶ Již 13. května a 17. května 1945 se na scéně libereckého divadla odehrála dvě ruská představení. Prvním českým vystoupením pak byl koncert pro Rudou armádu dne 20. května, který uspořádali profesionální umělci i liberečtí ochotníci. Na základě schůzi divadelníků dne 14. května byla ustavena závodní rada, jejímž předsedou se stal rodák z Hodkovic nad Mohelkou Oldřich Mrázek.⁵⁷ Rada převzala správu divadelní budovy, která ale nebyla provozuschopná, protože sloužila do posledních dnů války jako letecké velitelství. Nezbylo tedy nic jiného, než začít od nuly. Ze zámku Lemberk bylo nutné převézt fundus divadla, z libereckého židovského hledištního kulisy a nábytek. Jeviště a hlediště zůstaly v poměrně zachovalém stavu. Díky ochotné pomoci dalších zaměstnanců práce rychle pokračovaly.⁵⁸

Nadřízené orgány schválily 28. května závodní radu. O měsíc později byl Oldřich Mrázek jmenován národním správcem. Hned od počátku pokračoval v ustavení prvního stálého českého divadla v Liberci se uvažovalo o velkém útvaru s několika umleckými soubory, který by mohl zajistit bohatý kulturní život v nově osídlovaném kraji.⁵⁹ Divadlu bylo po návštěvě Zdeňka Nejedlého a Václava Kopeckého slíbeno, že v Liberci bude inoherní

⁵⁶ KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 399.

⁵⁷ HOLUBCOVÁ, Blanka. *Z dějin českého profesionálního divadla v Liberci (1945-1948)*. Liberec, 1986. s. 6.

⁵⁸ HRDINOVÁ, Radmila – TMA, Ladislav. *Padesát let české opery v Liberci*. Liberec, 1995. s. 10.

⁵⁹ *Dvacet let divadla F. X. Šaldy v Liberci*. Liberec, 1965. nestr.

a operní soubor, v Jablonci soubor operetní. V červenci byl uspořádán konkurs umleckého i technického personálu. Vedením orchestru byl pověřen Josef Staněk. K překonání tíživé finanční situace zorganizoval divadelní orchestr koncerty v Libverdě a několikrát účinkoval i pro Rudou armádu. Organizace operního a inoherního souboru byla svěřena do rukou režiséra pražského rozhlasu Jiřího Vasmuta. Společně s národní správou vykonal přípravy k zahájení provozu.

Provozovatelem divadla se od 1. srpna 1945 stal Zemský národní výbor v Praze. Ten postavil do čela opery Milana Zunu, inohru začal vést Jaroslav Novotný, operetu v Jablonci nad Nisou Rudolf Lampa, balet Rudolf Macharovský, výpravu Ing. arch. Jiří Procházka.⁶⁰ editorem se stal osmapadesátiletý herec a divadelní podnikatel, bývalý majitel nuselského Tylova divadla, Stanislav Langr.⁶¹

V druhé polovině srpna 1945 začalo nové *Zemské oblastní divadlo v Liberci* zkoušet.⁶² Prvním představením liberecké inohry bylo Jiráskovo drama *Gero* uvedené v sobotu 15. září 1945. Samotnému představení předcházela projev předsedy Zemského národního výboru L. Kopřivy, který přiblížil význam a smysl poslání divadla, které se v určitém ohledu značně liší od poslání vnitrozemských scén. V první řadě šlo o pokračování revolučního boje, o odstranění německých stop z pohraničních krajů.⁶³ Premiéru přijalo hlediště „dostojně“, tak jak si zaslouží scéna českého Liberce“, uvedlo *Právo lidu*.⁶⁴ Velmi kladně byla hodnocena především režie Jaroslava Novotného a také scénické rozlenění prostoru. Herecké výkony, snad jen s výjimkou Bohouše Porta jako Gera, již tak přesvědivé nebyly, alespoň podle Jiřího M. Paláta, který herce obvinil „z nedostatečného přiblížení se k jádru postavy“.⁶⁵ Na druhou stranu se v *Právo lidu* do téže věci skvělou režii a výpravu „dovršilo herecké podání“.⁶⁶

První představení naznačilo, že divadlo v Liberci půjde cestou pokroku. Další premiérou v libereckém divadle byla hra Alfréda Radoka *Vesnice žen* uvedená již 22. září.⁶⁷ V tiskové davosti ale budilo první představení operního souboru. Potíže přitom jeho přípravy byly nepředstavitelné. Částečně nám je možné objasnit vzpomínka šéfa opery Milana Zuny:

---

⁶⁰ HOLUBCOVÁ, Blanka. *Z dějin českého profesionálního divadla v Liberci (1945-1948)*. Liberec, 1986. s. 7.

⁶¹ ERNÝ, Jindřich. *Osudy českého divadla po druhé světové válce: divadlo a společnost 1945 – 1955*. Praha, 2007. s. 61.

⁶² HOLUBCOVÁ, Blanka. *Z dějin českého profesionálního divadla v Liberci (1945-1948)*. Liberec, 1986. s. 7.

⁶³ PALÁT, M. Jiří. Zemské divadlo v Liberci zahájilo. *Stráž severu r. I.*, . 95, 18. 9. 1945, s. 4.

⁶⁴ *Dvacet let divadla F. X. Šaldy v Liberci*. Liberec, 1965. nestr.

⁶⁵ PALÁT, M. Jiří. Zemské divadlo v Liberci zahájilo. *Stráž severu r. I.*, . 95, 18. 9. 1945, s. 4.

⁶⁶ *Dvacet let divadla F. X. Šaldy v Liberci*. Liberec, 1965. nestr.

⁶⁷ Další premiéra v libereckém divadle. *Stráž severu r. I.*, . 101, 25. 9. 1945, s. 6.

„O tom, že mám zde dlat divadlo, jsem se dozvěděl až v polovině srpna a to již byla pokročilá doba. S těmi, kteří se zavázali smlouvou již dříve, kde jinde, jsem nemohl počkat, a já jsem mnohým psal, odněkdeji jednak proto, že již byli zadáni, jednak že se jim sem nechtělo. A tak se mi pracně podařilo sehnat alespoň část souboru. Přijeli jsme 25. srpna – a na svatého Václava jsme mohli hrát. Zkoušet se ovšem nedalo, chyběly místnosti, klavíry, byty pro personál atd. A tak jsem začal zkoušet se zpožděním a se zpožděním přišlo i první představení. Prodaná nevstává v rekordním úseku nastudovaná... Byl jsem si v domě obtížnosti a velikosti svého úkolu, byl jsem si v domě, že pracuji jak se sólisty, tak ve sboru se za své níže – ale byl jsem si v domě, že jsem vykonal vše, co jsem mohl, a že po této stránce mi jistě nikdo nemůže vytknout, že bych něco opomenul.“⁶⁸

Opera v Liberci zahájila 5. října 1945 Smetanovou *Prodanou nevěstou*. Kritika regionálního tisku o představení píše relativně příznivě. Deník *Stráž severu* uvedl:

„Vezmeme-li výkon celku, všech dohromady, můžeme celkem říci, že jsme nebyli zklamáni, ba v mnohém mile překvapeni. To platí především o orchestru, který – a tvořen byl zpočátku za značných potíží – se podařilo šéfu opery M. Zunovi zvládnout intonačně ve vyrovnaný celek.“⁶⁹

Dá se říci, že představení bylo dobrým příslibem do budoucnosti.

Při divadle byl ještě v říjnu 1945 založen *Divadelní ústav* tvořený *Ústavem pro divadelní výchovu*, který se dělil na Herecké studio, Divadelní studio, oddělení pro výchovu technických pracovníků, oddělení pro lidovou výchovu, oddělení pro výchovu divadelních ochotníků, a *Ústavem pro divadelní vzdělávání* tvořeným knihovnou, archivem, museem, nakladatelstvím, výtvarnou laboratoří a fonetickým oddělením.⁷⁰ Do Hereckého studia bylo k 1. listopadu 1945 na základě písemné přijímací zkoušky přijato 20 uchazečů. Studio pracovalo až do roku 1946, kdy 13 herců složilo kvalifikační zkoušky. V červenci 1946 muselo být kvůli tíživé finanční situaci rozpuštěno.⁷¹

V první sezóně odehrálo Zemské oblastní divadlo v Liberci 323 představení, v Jablonci jich bylo odehráno 156, na zájezdech 164. Hrál se v Turnově, v Pardubicích, v Hradci Králové nebo v Žitavě. Nastudováno bylo celkem 35 inscenací - z toho 7 oper, 17 inoher, 2 balety, 9 operet. Nejvyššího počtu repris dosáhla opereta *Rose Marie* od R. Frimla (55), Smetanova *Prodaná nevěsta* (55) a Jiráskův *Gero* (41).⁷²

Po nadějích začátků divadla ale nastala krize a první sezona skončila značným schodkem. Zemský národní výbor se proto 31. července 1946 z ekonomických důvodů provozování divadla a umělecké vedení převalil do jiných scén (Milan Zuna a Rudolf Macharovský odešli do Bratislavy, Rudolf Lampa do Plzně). Protože místo nemělo

⁶⁸ HOLUBCOVÁ, Blanka. *Z dějin českého profesionálního divadla v Liberci (1945-1948)*. Liberec, 1986. s. 9.

⁶⁹ Opera v Liberci zahájila. *Stráž severu* r. I., . 111, 7. 10. 1945, s. 3.

⁷⁰ Divadelní ústav v Liberci. *Stráž severu* r. I., . 108, 4. 10. 1945. s. 3.

⁷¹ HOLUBCOVÁ, Blanka. *Z dějin českého profesionálního divadla v Liberci (1945-1948)*. Liberec, 1986. s. 9.

⁷² SOKA v Liberci, Měst. NV Liberec, inv. . 142, kniha . 142, s. 35, Kronika 1945 – 1949 (1946).

prostředky k zajištění provozu scény s 260 zaměstnanci, byla dočasným vedením pověřena podniková rada. Hospodářským editelém se stal Karel Roden, umleckým editelém zůstal Jaroslav Novotný, šéfem opery byl jmenován Jaromír Žid a Josef Škoda šéfem baletu. Podniková rada energicky přikročila k opatřením, která zachránila liberecké divadlo. Především zajistila operní a inoherní soubory hrozící rozpadnutím a rozhodla se zrušit operetu Jablonci. Divadlu stanovila pevný rozpočet a přijala rozsáhlá úsporná opatření.⁷³

Pod novým názvem *Severo-eské národní divadlo* zahájilo 3. srpna 1946 sezonu 1946/1947 slavnostním koncertem Smetanovy *Mé vlasti*. Jeho zaměstnanci se pak rozhodli vytvořit družstvo Severo-eské národní divadlo, z. s. s. r. o. Dne 17. srpna 1946 se konala ustavující valná hromada a jednomyslně zvolila šestnáctičlennou dozorčí radu a dvanáctičlenné představenstvo. Divadelníci zde byli zastoupeni 50 %, zbytek tvořily ONV, Obchodní a živnostenská komora, Národní fronta, ÚRO, penzijní ústavy, armáda a průmyslové podniky, které měly zástupce ve správě družstva. Právní uznání družstva ale trvalo velmi dlouho. Bylo ho dosaženo až 5. dubna 1947 zapsáním do rejstříku u Krajského soudu v Liberci. Liberecké podniky přispěly významnou měrou k záchraně stále profesionální scény. Nejvyšší dotaci – milion korun – vnovalo Severo-eské konzumní družstvo.⁷⁴

Navzdory těmto úspěchům docházelo v divadle k názorovým neshodám a objevily se nové organizační a finanční potíže, které bylo nutné neustále překonávat. Odrazem stálých těžkostí bylo odstoupení editel Jaroslava Novotného v prosinci 1946. Novotný více než rok udržoval tvář a úspěchy liberecké inohry. Pod jeho vedením vznikla představení jako *Gero*, *Revizor*, *Jak se vám líbí*, *Lháč a jeho rod*, *Ruští lidé*, *Ze života hmyzu* nebo *Noc na Karlštejn*. Družstvo rezignaci Novotného přijalo a začalo hledat osobnost, která by v sobě spojovala schopnost vést divadlo umlecky i administrativně. Všechny předpoklady pro tuto funkci mohl, alespoň prozatím, naplnit dosavadní administrativní editel Karel Roden. Protože v osobě Jaroslava Novotného byly spojeny funkce umleckého editel a současně předsedy družstva SND, bylo potřeba najít i novou osobnost pro předsednickou funkci. Volba uložila tuto práci „houževnatému bojovníku o existenci SND“, ředeli opery a předsedovi podnikové rady Oldřichu Mrázkovi. Divadlo se tak zbavilo nepřehlednosti v řízení a k řízení pravomocí. Provoz divadla tak získal v těší stabilitu.⁷⁵ V květnu 1947 vystoupil Karel Roden ve funkci umleckého i ekonomického editel Ludvík Žáček, který se divadlu upsal na tři roky.⁷⁶

⁷³ HOLUBCOVÁ, Blanka. *Z dějin českého profesionálního divadla v Liberci (1945-1948)*. Liberec, 1986. s. 12.

⁷⁴ KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 400.

⁷⁵ Reorganizace v Libereckém divadle. *Stráž severu r. II.*, . 277, 4. 12. 1946, s. 4.

⁷⁶ Nový editel libereckého divadla a jeho plány. *Stráž severu r. III.*, . 156, 5. 7. 1947, s. 4.

Pro první dvě sezony v libereckém divadle je charakteristické, že se prosazovala snaha po vlastní dramaturgii. Charakter repertoáru byl nápadně apolitický, podobně jako u Východoeské společnosti.⁷⁷ Ve této sezoně již byl výběr poznamenán dramaturgií pražských scén. Lze konstatovat, že divadlo se pokoušelo v prvních těchto sezónách řídit následujícími zásadami. Hlavně inohra uváděla hry soudobých autorů – Alexej Arbuzov (*Daleká cesta*), Jan Drda (*Hrátky s čertem*), Alfréd Radok (*Vesnice žen*), Konstantin Simonov (*Ruští lidé*), Josef Toman (*Zlodějská komedie*), Arthur Miller (*Všichni moji synové*), John Steinbeck (*O myších a lidech*). Kromě toho se divadlo snažilo i experimentovat – například uvedením Nezvalovy *Manon Lescaut* a Burianovy adaptace novely B. Benešové *Vra Lukášová*, v čemž navazovalo na předválečné avantgardní snahy. S klasickým repertoárem českým i světovým seznamovala zvláště opera. Ve těchto prvních sezónách uvedla čtyři z osmi Smetanových oper, tři opery Dvořákovy, Fibicha, Janáčka, ale i Mozarta, Auberu, Pucciniho, Verdiho, Čajkovského, Bizeta, Gounoda, Rossiniho. Klasický repertoár studoval také balet. Inohra také samozřejmě představovala české klasiky (Jirásek, Klicpera, Tyl, J. J. Kolár, Vrchlický, Stroupežnický, Šamberk, Mahen, Šalda, Langer, bratři Čapkovi). Ze světové tvorby to pak byli Shakespeare, dále Lope de Vega, Molière nebo Plautus. Dramaturgie nezapomínala ani na zábavu, asi jednu třetinu her tvořily veselohry, frašky a opery s komediálním námětem, ale zároveň znala únosnou míru. Ani v dobách, kdy mělo divadlo značné hospodářské potíže, se nesnažila výběrem her podbízet a zapomínat na umlecké a výchovné poslání divadla.

Postupně začalo divadlo hledat kontakt s pražským kulturním centrem. Publikum seznamovalo s novými pražskými scénami a s významnými herci a zpěváky našich předních scén. Ze zpěváků se v Liberci představili například Marie Podvalová, Marie Budínová, Ludmila Červinková, Stanislav Muž, Eduard Haken, Josef Oto Masák, Karel Hruška, Josef Celerin, Oldřich Kovář, Antonín Votava, Beno Blachut, Jaroslav Pospíšil, z inoherních herců například Jiřina Štěrňáková, Vlasta Fabiánová, Eduard Kohout, Vladimír Leraus, Jindřich Plachta, Vladimír Kovařík a další.⁷⁸

---

⁷⁷ ERNÝ, Jindřich. *Osudy českého divadla po druhé světové válce: divadlo a společnost 1945 – 1955*. Praha, 2007. s. 139.

⁷⁸ HOLUBCOVÁ, Blanka. *Z dějin českého profesionálního divadla v Liberci (1945-1948)*. Liberec, 1986. s. 17.

5. 2. Význam okresní osvětové rady na obnovu kulturního života v Liberci

Prostor státní osvětové politiky byl po osvobození vymezen dekretem prezidenta republiky č. 130/1945 Sb. z 26. října 1945. Ten ji definoval jako „soustavnou kulturní a státní –politickou výchovu lidu“. K tomuto účelu se budovala soustava osvětových rad, které získaly status veřejnoprávních korporací s vlastním členstvím. Tady pracovaly i národních výborech (popř. správních komisích) jako výkonné orgány státní osvětové politiky, přičemž kulturní referent příslušného národního výboru získal současně funkci předsedy osvětové rady. Kontrola nad výkonem osvětové politiky byla na základě dekretu svěřena především ministerstvu školství a osvěty, které jako svůj poradní sbor zorganizovalo Státní lidovýchovnou radu a soustavu osvětového školství – lidové akademie. Již tehdy je možné zaznamenat snahy o plánování osvěty v rámci dvouletého plánu, ale v žádném případě nemělo jít o direktivní stanovování konkrétních úkolů.⁷⁹

V Liberci zahájil první osvětový výbor svou činnost 18. června 1945. Sešli se v něm všichni dobrovolní zájemci o kulturní a osvětovou činnost, kteří byli svoláni inzeráty v denním tisku. Předsedou se stal Otakar Fiala, místopředsedy Emanuel Weiland a Oldřich Mrázek, tajemníkem František Vališ a kulturním referentem dr. Karel Veigert.⁸⁰

V duchu připravovaného osvětového zákona byla v Liberci ustavena okresní a místní osvětová rada ještě před jeho podepsáním, již 4. září 1945. Předsednické funkce se ujal Josef Rynda, místopředsedy byli dr. L. Vaníček a Roman Hübner.⁸¹

Okresní osvětová rada v úle s okresním osvětovým inspektorem Miloslavem Macháčkou se okamžitě chopila svých povinností. Všichni členové si plně uvědomovali obtížné postavení Němci zdevastovaného pohraničí oproti vnitrozemí. Současně chápali, že se tento stav nesmí stát trvalým a že příchozí obyvatelé potěbují ve svém novém domově nalézt i dobře fungující kulturu.

Schválení osvětového zákona se do činnosti okresní osvětové rady promítlo personálními změnami. Dne 4. ledna 1946 z ní byla vytvořena nová, magistrátní osvětová rada. Prvním úkolem této osvětové rady bylo konečné dořešení otázky zřízení stálého kulturního stánku zájmové a osvětové činnosti.

⁷⁹ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětské kultury 1948 – 1950*. Praha, 2004. s. 300.

⁸⁰ HLAVÁČKOVÁ, Olga. *Zájmová umělecká činnost v Liberci v letech 1945 – 1948*. Pedagogická fakulta v Ústí nad Labem, Katedra dějepisu, 1984. s. 24.

⁸¹ *Schůze osvětových pracovníků*. *Stráž severu r. I.*, č. 86, 7. 9. 1945, s. 6.

Prvním, do asným Domem osv ty byla bývalá budova m stské knihovny ve Víde ské ulici.⁸² Prostory, které byly v Dom osv ty k dispozici, ovšem plán m osv tové rady nevyhovovaly. Bylo pot eba zajistit místo pro stálou innost divadelních ochotník , p veckého sboru, filharmonického orchestru a pro všechny další kulturní akce. Po dlouhém hledání se poda ilo uzav ít p ijatelnou dohodu se Správou kin. Ta se dne 14. listopadu 1945 p edb žn zavázala pronajmout pro ú ely nového Osv tového domu své Komorní kino. Osv tový d m byl pak slavnostn otev en dne 16. b ezna 1946 projevem M. Macha ky a premiérou libereckého ochotnického spolku Jan Durych.

Po áte ní optimismus, provázející úsp šnou innost osv tové rady však za al ješt v roce 1946 vyprchávat. Po nástupu dr. Jaroslava Stránského do funkce ministra osv ty se pozice osv tové rady natolik zhoršovala, že nemohla elit stup ujícím se nárok m Správy kin, která se od za átku roku 1947 snažila získat kino zp t pro své komer ní ú ely. Osv tová rada mohla jen bezmocn p ihlížet neustálému omezování ochotník v budov domu, který již fungoval p t dn v týdnu jako kino as. innost Osv tového domu v prostorách kina skon ila v lét 1947 odchodem ochotník . Nový Osv tový d m již do roku 1948 z ízen nebyl.

Tato ztráta ale neznamenala úplný konec amatérské kulturní innosti m sta. Osv tová rada nadále zajiš ovala kulturní a osv tové po ady v jednorázov pronajímaných sálech m sta. Možností bylo v Liberci pom rn mnoho. Z velkých sál to byl Lidový d m ve Zho electké ulici, eská beseda v ulici Na Rybní ku, sokolovna v Jablonecké ulici atd. Další možnosti pak nabízely ješt prostory škol.

Vztahy libereckých spolků k osv tové rad byly v tšinou dobré, p edevším díky autorit , kterou si získala svým horlivým a iniciativním p ístupem. Organizací, které se svou inností od osv tové rady distancovaly, tak bylo minimum.⁸³

5. 3. Zájmov um lecká innost

5. 3. 1. Ochotnické a loutkové divadlo

Na území Liberce se nejvýznamn jším p edstavitelem divadelního ochotnictví stal ochotnický spolek **Jan Durych**, který p sobil v celém okrese. Podle p vodního plánu osv tové rady m l být na území m sta podporován pouze jeden ochotnický spolek, aby se nešt pily síly a byl dosta ující výb r ochotník . Návrh se patr n neujal, protože vzáp tí, na sklonku roku 1945, vznikl v Pavlovicích ochotnický spolek **F. X. Šalda** a na za átku roku

⁸² Dnešní Naivní divadlo v Moskevské ulici.

⁸³ HLAVÁ OVÁ, Olga. *Zájmov um lecká innost v Liberci v letech 1945 – 1948*. Pedagogická fakulta v Ústí nad Labem, Katedra d jepisů, 1984. s. 24 – 27.

1947 spolek **Nový směr** v Horním Řetově. Oba spolky se však na území města výrazněji neprosadily, působily spíše na jeho okraji a pohostinsky v okolí. O jejich činnosti se nedochovaly takové žádné zprávy.

U zrodu spolku Jan Durych stál dlouholetý ochotník, učitel František Hebelka. Myšlenku založit ochotnický soubor si přivezl z Holic u Hradce Králové, kam se před válkou z Liberce vystěhoval. Své představy začal realizovat ještě v květnových dnech, ihned po svém návratu do osvobozeného Liberce. Na první pozvánky, vylepované na nárožích, se ozvalo dvanáct zájemců. Všichni se sešli na předložení 22. května 1945 v tehdejší Osvobozeném domě ve Vídeňské ulici. Další hledání vyvrcholilo o něco později ustavující schůzí spolku dne 12. června 1945. Tato proběhla za účasti již třiceti členů na stejném místě. Prozatímní pracovní výbor vedený předsedou F. Hebelkou si vzal za úkol požádat o stanoviny spolku, přihlásit se do *Ústřední matice divadelního ochotnictva českého* (ÚMDO), vybrat ze svého středu režiséra a zahájit divadelní činnost. Na schůzi také vzešlo rozhodnutí o pojmenování spolku jménem Jana Durycha, rodáka z Turnova, který mezi válkami působil v Liberci jako ochotník a loutkář. V době okupace byl Jan Durych pro své smýšlení zatčen, vyslýchán gestapem, později deportován do Osvětimi a tam v roce 1943 umučen.

V okruhu svých známých vyhledávali členové další zájemce, popř. inzerovali ve Stráži severu. Příchod i odchod nových členů, i změny v obsazení rolí však nebyly překážkou pro zkoušení první hry, Tylova *Strakonického dudáka*. Zkoušelo se prakticky denně, v úterý, sobotu a nedělní, často až pozdě večer. Problém zkušebny, se kterým se ochotníci potýkali po celou dobu existence spolku, řešili prozatímní zkoušením v bytě, v kterémžto z nich. Používali k tomu vlastní nábytek a improvizované kostýmy.

Koncem července 1945 měl spolek již třicet členů a byl zaevidován v ÚMDO pod číslem 292. Jako první tak navázal na tradici 306 předválečných spolků sdružených v pohraničí.⁸⁴

Problém se získáním stálé scény se úspěšně vyřešil až v březnu 1946, kdy bylo pro zřízení Osvobozeného domu zásluhou osvobozené rady od Správy kin pronajato Komorní kino.⁸⁵ Provoz nového osvobozeného domu byl slavnostně zahájen 16. března 1946 premiérou *Stilmonského starosty*. Po stránce umlecké bylo vystoupení zdařilé, ochotníci se však museli vyrovnávat s velkými technickými nedostatky ve svém novém působišti. Státní divadlo sice zapůjčilo reflektory na zajištění nejnужnějšího světelného jevištního parku. Část

---

⁸⁴ HLAVÁČKOVÁ, Olga. *Zájemci o umleckou činnost v Liberci v letech 1945 – 1948*. Pedagogická fakulta v Ústí nad Labem, Katedra dějepisu, 1984. s. 53 – 55.

⁸⁵ Ochotnické divadlo v Liberci přechází do práce. *Stráž severu r. l.*, č. 145, 18. 11. 1945, s. 6.

se ale ztratila a část se nedala použít pro špatnou elektroinstalaci. Nefungovala ani elektricky ovládaná opona (našť stí z stala otevřená), topení bylo mimo provoz.⁸⁶ Zkušenosti podobného druhu nebyly v historii spolku ojedinělé. Také možnost zkoušení zde byla omezená, a proto byl spolek nucen vyhledávat i nadále zkušebny, kde se dalo – v sálech hostinců, ve školách, v sokolovnách a opatřeno v bytech členů.

Spolek neprobíhal jen na území města. Více než polovina uskutečněných představení byla sehrána v blízkém i vzdáleném okolí. Spolek tímto způsobem řešil problém návštěvnosti, která klesala od reprízy k repríze, a postupně vyšel vstřícným pozváním z venkova. Stalo se pravidlem, že každá hra měla nejdlouhší premiéru a podle úspěšnosti jedno až dvě opakování v Liberci. Zbývající tři nebo čtyři reprízy se sehrály již na zájezdech mimo město. Hrál se zásadně bez hereckého honoráře, protože nevelké výdělky z představení často nestačily ani na zaplacení nejnужnějších provozních výdajů s výrobou kulisy, přípravou kostýmů a dopravou scény. Obdobné finanční schodky, vyplývající z lidového vstupného, vždy pomáhala řešit osvětová rada finančními dotacemi.

Během roku 1946 zaznamenal spolek na jedné straně značný tvůrčí rozmach, na druhou stranu se ale neustále zhoršovala jeho pozice v Osvětovém domě. Správa kina omezovala jeho činnost v prostorách domu na nejnižší možnou míru ve prospěch filmových představení. V lednu 1947 se navíc přidaly závady ve vytápění budovy, takže až do dubna 1947 se v něm prakticky nedalo hrát, a tak svou činnost spolek orientoval mimo město. Situace dospěla až k definitivnímu odchodu „Jana Durycha“ z jeviště již téměř neexistujícího Osvětového domu, z něhož se stalo kino s novým názvem Mas. Na začátku září se spolek přesídlil do sousedního domu v Orlické ulici, který mu byl zapůjčen eskou besedou. Zde začal znovu intenzivně zkoušet a připravovat jeviště. Brzy se ale potvrdily povodňové obavy z nevhodnosti sálu eské besedy.⁸⁷ Špatná akustika a mramorová podlaha znemožňující práci s kulisami se ukázaly jako neproveditelná překážka. V polovině listopadu 1947 získal spolek pro svou činnost prostory Lidového domu, ale historie se znovu opakovala. Technické nedostatky bránily vlastní tvůrčí práci. I přesto ale mohla být již 14. listopadu 1947 uvedena premiéra *Komedianta Hermelína*. Hra se zdařila a vzbudila zájem ve společnosti, což bylo pro herce velkým povzbuzením. Další zklamání ale přišlo na začátku roku 1948, kdy v Lidovém domě nemohly být zřízeny stále zkušebny státního divadla, a ochotníci dostali

⁸⁶ Ochotnické divadlo v Liberci zahájilo. *Stráž severu r. II.*, . 67, 20. 3. 1946, s. 2.

⁸⁷ eská beseda byla v Liberci prvním eským spolkem ustaveným v roce 1863. Hlavním posláním eské besedy bylo „peovat o vzdělávání členů svých a poskytovat jim ušlechtilé zábavy“. (KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 158)

výpovědi. Jediným možným řešením byl návrat do sálu české besedy. To už se ale blížily události února 1948, které přinesly i bezprostřední změny pro ochotnické hnutí.⁸⁸

Generace libereckých **loutkářských amatérů** utrpěla během války nenahraditelné ztráty. Smrtí lidí jako byl Jan Durych, Josef Jireš nebo Karel Vopršálek, se tradice loutkářství natolik zpětrhala, že po osvobození nebyl v Liberci téměř nikdo, kdo by se bezprostředně ujal jejího pokračování. Tuto roli na sebe vzal až Jiří Filipi, ochotník spolku Jana Durycha a pracovník Severočeského konzumního družstva (SKD). J. Filipi, kulturní propagační referent SKD, spolu s dalšími spolupracovníky navrhli vedení družstva, aby vedle podpory státního divadla v Liberci vnovila pozornost i dětským loutkovým představením na libereckém venkově. Návrh se setkal s pochopením, a tak začal Filipi zajišťovat vše potřebné pro zřízení zájezdní loutkové scény. Protože ani Filipi ani jeho spolupracovníci neměli s loutkovým divadlem zkušenosti, hledal rady v amatérském souboru v sousedním Jablonci nad Nisou a také u pana Hanouska, vedoucího předválečného loutkového divadla v Liberci. SKD zakoupilo sadu marionet. Šedesát centimetr vysoké loutky, zhotovené dle návrhu známého loutkářského pracovníka dr. Jana Malíka, vedené tehdy ještě nezkušenými rukama, přinášely radost především v zapadlých vesnicích libereckého, kde byla o zábavu nouze.⁸⁹

5. 3. 2. Život v rytmu hudby

Operní představení obstaralo samozřejmě **liberecké divadlo**. O operních i operetních představeních již byla řeč. Na svůj program divadlo začalo i koncerty sólistů opery, tak jako 13. října 1945, kde byly předvedeny arie z oper významných českých a ruských skladatelů – B. Smetany, Fibicha, Dvořáka, M. Hájka, P. I. Čajkovského, Rimského Korsakova a Borodina.⁹⁰ V roce 1947 pak ještě orchestr libereckého divadla začal pořádát i pravidelné koncerty populární symfonické hudby.⁹¹

Ve středu 24. října 1945 se konala ustavující schůzka, na které se sešli hudebníci, kteří uposlechli výzvy v novinách, aby položili základ **Filharmonickému orchestru v Liberci**.⁹² Zkoušky zahájila liberecká filharmonie pod vedením JUDr. Karla Veigerta již 14. listopadu

⁸⁸ HLAVÁČOVÁ, Olga. *Zájem o umleckou činnost v Liberci v letech 1945 – 1948*. Pedagogická fakulta v Ústí nad Labem, Katedra dějepisu, 1984. s. 58 – 65.

⁸⁹ HLAVÁČOVÁ, Olga. *Zájem o umleckou činnost v Liberci v letech 1945 – 1948*. Pedagogická fakulta v Ústí nad Labem, Katedra dějepisu, 1984. s. 50 – 51.

⁹⁰ Ruská a česká hudba. *Stráž severu r. I.*, . 115, 12. 10. 1945, s. 3.

⁹¹ K symfonickému koncertu v libereckém divadle 2. března 1947. *Stráž severu r. III.*, . 53, 4. 3. 1947, s. 4.

III. abonentní koncert SND v Liberci. *Stráž severu r. III.*, . 71, 25. 3. 1947, s. 4.

⁹² Filharmonický orchestr v Liberci ustaven. *Stráž severu r. I.*, . 132, 1. 11. 1945, s. 3.

v Dom osv ty.⁹³ K prvnímu veřejnému vystoupení došlo ale až téměř o rok později, a to 15. září 1946 v divadle při Župním veřejném festivalu u příležitosti výstavy *Budujeme osvobozené kraje*. Orchester zde doprovázel pěvecký sbor Ještěd.⁹⁴ Po tomto jediném vystoupení se ale orchestr rozpadl, aby mohl až v roce 1948 v jiné podobě znovu ožít.

Na své si mohli být i milovníci dobré duchovní hudby. V rámci svatováclavských oslav 1945 v Liberci proběhl první varhanní koncert osmnáctiletého Jana Bobáka, který měl i přes jeho mládí vysokou úroveň, díky čemuž s ním byla domluvena další spolupráce.⁹⁵ V Liberci se představitel i Bobák využil prof. B. A. Wiedermann, jehož koncert 15. června 1946 patřil k nejvýznamnějším hudebním událostem sezony v Liberci.⁹⁶

V lednu 1946 (konkrétně 8. ledna) začaly i pravidelné **veřejné komorní hudby** po ústřední **Sdružení přátel komorní hudby**, které se ustavilo na konci roku 1945. V Domě sl. armády v podání hostujícího československého kvarteta z Prahy zazněl Borodin v I. kvartetu A-dur, Smetana v kvartetu Z mého života a Dvořák opus 96., přičemž naprosto spokojené obecenstvo si neustávajícím potleskem vyprosilo od ústupujícího předvedce.⁹⁷ Při dalším veřejném komorním hudby naplnil Smetanovu síň hotelu Zlatého levu cellista Miloš Sádlo. Publikum si v jeho podání poslechlo Smetanu, Dvořáka a Janáčka a i tentokrát si vynutilo předvedce. Během první sezony se v Liberci představitel ještě Moravské kvarteto, klavírista dr. Otakar Vondrovic, členka Národního divadla paní Hořáková, Smetanova dechová kvinteta a v neposlední řadě Liberecké trio.⁹⁸

Také v rámci výstavy *Budujeme osvobozené kraje* proběhla řada hudebních představení. Již bylo zmíněno, že svůj první koncert připravila Liberecká filharmonie jako součást veřejného festivalu a Zemské divadlo kromě svého pravidelného operního programu začalo i dva veřejné operní sólisty a kromě toho jeho orchestr předvedl slavnostní koncert v předvečer zahájení výstavy.⁹⁹

Po letních prázdninách 1946 byly na svatého Václava znovu zahájeny veřejné komorní tentokrát vystoupením klavíristy a hudebního skladatele Ilji Hurníka.¹⁰⁰ V dalších týdnech se znovu představitel Liberecké klavírní trio, dále klavírní virtuoska Viktorie Švihlíková, houslista Jaroslav Vaněk, profesor pražské konzervatoře cellista František Smetana, na konci listopadu 1946 zahráli i žáci zdejší hudební školy. Ne každý z koncertů dosáhl

⁹³ SOkA v Liberci, Měst. NV Liberec, inv. č. 142, kniha č. 142, s. 50 - 51, Kronika 1945 – 1949 (1945).

⁹⁴ Kulturní podniky o výstavě. *Stráž severu r. II.*, č. 127, 2. 6. 1946, s. 3.

⁹⁵ První varhanní koncert v Liberci. *Stráž severu r. I.*, č. 108, 4. 10. 1945, s. 3.

⁹⁶ Profesor B. A. Wiedermann v Liberci. *Stráž severu r. II.*, č. 140, 19. 6. 1946, s. 2.

⁹⁷ První veřejné komorní hudby v Liberci. *Stráž severu r. II.*, č. 108, 10. 1. 1946, s. 2.

⁹⁸ Po první sezóně komorní hudby v Liberci. *Stráž severu r. II.*, č. 152, 5. 7. 1946, s. 6.

⁹⁹ Kulturní podniky o výstavě. *Stráž severu r. II.*, č. 127, 2. 6. 1946, s. 3.

¹⁰⁰ Ilja Hurník v Liberci. *Stráž severu r. II.*, č. 225, 2. 10. 1946, s. 4.

zasloužené pozornosti, na což v jednotlivých lánkách upozoruje Stráž severu.¹⁰¹ Nový rok komorní hudby v Liberci byl zahájen klavírním koncertem Vryepkové, představujícím Smetanovu klavírní innost a doprovázeným poutavým vyprávěním o Smetanově tvůrčí genialitě v podání dr. Mirko Oadlíka.¹⁰² Následně liberecké publikum přivítalo Kvarteto Národního divadla v Praze, komorní duo Zdeňka Kolářského a prof. Vladimíra Polívky, jugoslávského violoncellistu Antonia Janigra v doprovodu Ivo Marka, koncertního mistra pražského rozhlasu Karla Šroubka a profesora pražské konzervatoře Františka Maxiána, podruhé v Liberci triumfoval i Miloš Sádlo a velký úspěch měla i jugoslávská klavíristka Dora Gušová a koncertní mistr Národního divadla Spytihněv Šorm v doprovodu Otakara Paříka. Také pro další rok přislíbili účast známí umělci.¹⁰³

K dalším významným hudebním tělesům v Liberci patil **pevecký sbor Ještěd**, jehož innost byla po roce 1945 znovu obnovena. Sbor byl založen již v roce 1907 jako Dlnický zpěvácký spolek české menšiny a již v meziválečném období dosáhl pozoruhodné úrovně, ale hlavní období rozmachu začalo právě až po roce 1945. Obnovený sbor měl tři složky – mužskou, ženskou a dětskou a k životu ho přivedli nadšení dirigenti dr. Karel Veigert (1945 – 1949) a Marie Iglová (1945 – 1948). Už po dvou letech vystoupil K. Veigert s Dvořákovou kantátou *Svatební košile* a M. Iglová s dětským a ženským sborem nacvičila dětskou operu Marie Kučerové-Herbstové *Brouci* tak úspěšně, že byla na scéně libereckého divadla provedena celkem osmkrát. V tomto obnoveném sboru se sešli zpěváci z různých společenských vrstev, ale pro sborový zpěv byli stejně zapálení jako zakladatelé Ještědu před čtyřiceti lety. Po těchto velmi slibných letech přišla krize, související s politickými změnami po únoru 1948.¹⁰⁴

Velký význam mělo také znovuočtení **hudební školy** v září 1945.¹⁰⁵ Hned v prvním poválečném školním roce se do ní přihlásilo na tři sta žáků. Byli přijati čtyři učitelé pro hru na klavír a dva na housle. Přijetí posluchačů uspořádali svůj první žákovský večer v únoru 1946 a uvedli na něm vedle skladeb Antonína Dvořáka, Fryderyka Chopina, Petra Iljičevského a Edvarda Griega i díla editore školy Gustava Hutha.¹⁰⁶ V roce 1947 došlo na editelském postu ke změně, když byl z 23 uchazečů zvolen Bedřich Urie z Prahy. V tomto roce zde také nastal velký rozvoj hudebního školství. Počet žáků stoupl na 533, přičemž

¹⁰¹ *Stráž severu r. II.*, . 236, . 242, . 254, . 277.

¹⁰² Vryepková a dr. Mirko Oadlík v Liberci. *Stráž severu r. III.*, . 6, 8. 1. 1947, s. 4.

¹⁰³ *Stráž severu r. III.*, . 8, . 24, . 77, . 107, . 243, . 283.

¹⁰⁴ TOMÍČEK, Josef. *Ještěd devadesátiletý*. Liberec, 1997. s. 5.

¹⁰⁵ *Almanach ZUŠ Liberec: 80, 1925 – 2005*. Liberec, 2005. s. 78. Česká hudební škola vznikla v Liberci již v roce 1925, kdy ji navštěvovalo 120 žáků.

¹⁰⁶ HLAVÁČKOVÁ, Olga. *Zájmová umělecká innost v Liberci v letech 1945 – 1948*. Pedagogická fakulta v Ústí nad Labem, Katedra dějepisu, 1984. s. 28.

klavírní oddělení navštěvovalo 329 žáků, houslové 125, violoncellové 3, dechové 17, sólového zpěvu 3, přípravné hudební výchovy 56.¹⁰⁷ Od tohoto roku pracovalo stejné klavírní oddělení pod vedením Blaženy Kloukové a prof. Jaroslava Haufta. Prof. Hauft byl jedním z nejuznávanějších a nejúspěšnějších klavírních pedagogů této školy.¹⁰⁸ Až do 25. února 1948 bylo přímým nadřízeným orgánem školy kuratorium, které bylo následně nahrazeno správním výborem.¹⁰⁹

Pro milovníky tance byla na podzim 1945 otevřena celoroční taneční škola, kde se pod vedením baletního mistra O. Landy vyučovalo nejen společenským, ale i národním tancem. O taneční kursy projeví Liberec i mimořádný zájem.¹¹⁰

5. 3. 3. V děká a lidová knihovna v Liberci

V roce 1945 ukončila svou činnost Bücherei der Deutschen, která v roce 1924 vznikla jako národní knihovna Němců žijících v československu. Její majetek a fondy byly konfiskovány a staly se základem pro nově vzniklou českou **Státní studijní knihovnu**.

Úkolem nové knihovny bylo archivovat literaturu sudetských Němců a současně budovat českou v děkou knihovnu. Její význam se posílil po udělení práva povinného výtisku vládou SR v roce 1947. Získala ho jako druhá knihovna v republice.¹¹¹ To znamenalo, že dostala zdarma jeden výtisk od každé vydané české i slovenské knihy a periodika. Do té doby byla totiž závislá na darech. Povinný výtisk jí zajistil pravidelný přísun veškeré knižní produkce, což mělo nepochybně obrovský význam v budování fondu československé literatury, a to nejen v děké.¹¹² V těžké době byla knihovna pověřena i tímto tzv. svezem, což byla konfiskovaná německá literatura. Část této literatury byla doplněna do fondů, část byla prodána do zahraničí a nacistická literatura, která byla již uložena ve fondech, poslána do stoupy.¹¹³

V květnu 1945 byla zrušena také německá městská knihovna a její fondy a majetek převzala nově zřízená **Městská lidová knihovna**, která sídlila v budově v Moskevské ulici (dnešní Naivní divadlo). Již zaátkem června zahájila svou činnost úterně. Přijímalo se každý den od 9 do 20 hodin, v neděli a ve svátek jen dopoledne. Přístup byl volný

¹⁰⁷ URIE, Bedřich. *Městská hudební škola v Liberci: Výroční zpráva za školní rok 1947 – 1948*. Liberec, 1948. s. 7 – 8.

¹⁰⁸ *Almanach ZUŠ Liberec: 80, 1925 – 2005*. Liberec, 2005. s. 28 – 29.

¹⁰⁹ URIE, Bedřich. *Městská hudební škola v Liberci: Výroční zpráva za školní rok 1947 – 1948*. Liberec, 1948. s. 12.

¹¹⁰ Liberec bude mít taneční školu. *Stráž severu r. I.*, . 80, 31. 8. 1945, s. 6.

¹¹¹ První byla Národní knihovna v Praze, která je získala již za vlády Marie Terezie.

¹¹² Křížek, Václav. *Malé dějiny knihovny: pamětní spis*. Liberec, 1994. s. 26.

¹¹³ Křížek, Václav. Státní v děká knihovna v Liberci – dějiny a výhledy. In *Fontes Nissae* 1, 2000, s. 192.

a bezplatný. Knihovna zahájila provoz krátce po otevření čítárny. Byl pro ni vytvořen a schválen výpůjční řád, který krom jiného předpokládal, že návštěvník zaplatí 30 Kč s zálohy, 5 Kč s zápisného, 2 Kč s za legitimaci a 50 hal. za každou vypůjčenou knihu jako malý příspěvek na krytí režijních nákladů, zvláště na vazbu a nákup knih. Na počátku si mohli návštěvníci vybírat z necelých 500 svazků českých knih. Brzy se ale podařilo získat státní příspěvek ve formě vázaných knih, a tak počet českých knih vzrostl na téměř 3000 svazků. Knihovna byla tvořena odděleními české, německé, anglické, ruské, francouzské a italské literatury. Dále zde bylo hudební oddělení a začalo se zakládat oddělení pro děti. Knihovna si záhy získala pověst nejlepší knihovny na Liberecku.¹¹⁴

Seznámit se s literaturou mohli Liberečtí také na „pravidelných“ literárních večerech, které začaly v říjnu 1946. „Kulturní pondělky“ pořádala jednou měsíčně Magistrátní rada osvětová v Liberci spolu se Syndikátem českých spisovatelů. To, že se bude jednat o skutečně mimořádné kulturní události, předznamenal již první z nich (21. 10. 1946) – večer Františka Halase, na který byl pozván samotný autor. Básník přijel se spisovatelem Janem Drdou a oba byli radostně přijati hlavně studující libereckou mládeží, která zaplnila nejvyšší část sálu Domu osvěty.¹¹⁵ Krásným protijškem prvního literárního večera, v novém české poezii, byl druhý večer, na kterém Liberec přivítal významného představitel české prózy Ivana Olbrachta, s nímž přijel i spisovatel Václav Čížek. Již při tomto druhém večeru se ale ukázalo, že i přes vysokou úroveň jednotlivých večerů se budou pořádatelé potýkat s malým zájmem posluchačů.¹¹⁶ Stížnosti na malou návštěvnost kulturních pondělků se objevily i v libereckém tisku:

„Tyto pondělky, které by měly být svátkem hlavně pro naše profesory, učitelské a studentské jsou kulturním podnikem, jediným svého druhu v republice... Vidíme však, že ani u učitelů, profesorů, ani u studentů, tito nositelé národních a kulturních tradic, jejichž předci si kdysi pokládali za čest a vyznamenání být nablízku vynikajícím spisovatelům a básníkům, nemají o nich zájem.“¹¹⁷

V dalších večerech se posluchači mohli seznámit s poezií Františka Hrubína nebo s dramatickou tvorbou Františka Langera, kterému se podařilo prolomit nezájem liberecké veřejnosti o literární pondělky, když zcela naplnil sál české besedy a dokonce rozpoutal živou diskusi.¹¹⁸ I další přednášející jako Pavel Eisner nebo bratři Křížkové, kdy poezii Petra Křížkovy doplnil písni jeho bratr Jaroslav, se setkali s velkým počtem posluchačů a jejich příznivým

¹¹⁴ Křížek, Václav. *Malé dějiny knihovny: pamětní spis*. Liberec, 1994. s. 23.

¹¹⁵ I. kulturní pondělky v Liberci. *Stráž severu r. II.*, č. 243, 23. 10. 1946, s. 4.

¹¹⁶ II. literární pondělky. *Stráž severu r. II.*, č. 259, 13. 11. 1946, s. 4.

¹¹⁷ Liberecké pondělky. *Nástup severu r. I.*, č. 36, 21. 12. 1946, s. 7.

¹¹⁸ IV. literární večer v Liberci. *Stráž severu r. III.*, č. 12, 15. 1. 1947, s. 5.

ohlasem. Naopak p i p ednášce dr. Miloše V. Kratochvíla zel sál eské besedy prázdnotou, což dokumentují následující ádky ze Stráže severu:

„Bylo to op t nepochopení libereckých pro kulturní podniky a snahy osv tové rady. Máme zde sice již své smutné zkušenosti, pokud se tý e ú asti na podobných podnicích, ale že tak málo ob an v m st s takovým po tem obyvatel se zajímá o naši hodnotnou literaturu a jejího autora, je skute n smutné.“¹¹⁹

I p es opakované výzvy v denním tisku se ne každý z následujících literárních ve er do kal zasloužené pozornosti.

5. 4. Liberecká muzea a um lecká galerie

5. 4. 1. Severo eské muzeum v Liberci

Další kulturní institucí v Liberci s dlouholetou tradicí je muzeum. Severo eské muzeum v Liberci, založené v roce 1873, pat í k nejstarším a nejvýznamn jším muzejním institucím um leckopr myslového typu v eské republice. Sídlí v budov postavené v letech 1897-1898 v romanticko-historizujícím stylu, s adou secesních, románských, gotických, novorenesan ních i novobarokních prvk .

Dne 19. zá í roku 1945 bylo ustaveno muzejní kuratorium v Liberci, aby pe ovalo o chod a rozvoj muzejnictví v tomto m st a aby provád lo zajiš ování um lecky a jinak kulturn cenných p edm t ze zabaveného n meckého majetku. V jeho ele stanul p edseda Josef Hájek a místop edseda Vladimír Pávek. Jednatel em se stal PhDr. Vlastimil Vintr, který byl sou asn správcem Severo eského pr myslového muzea. Dalších dvanáct len pocházelo z ad ve ejných kulturních pracovník , zástupc ú ad a soukromých p íznivc kulturní innosti. Funkce v kuratoriu byly estné. Ve t ech pracovních sch zích byly projednány nejd ležit jší otázky související s inností kuratoria. Byly zajišt ny vhodné objekty pro umíst ní p írodov dných sbírek a galerie výtvarných um ní.¹²⁰ Povedlo se dosáhnout toho, že muzeum nebylo v principu považováno za konfiskát, a tím bylo odstran no nebezpe í hrozící pro sbírky jako celek. Mnoho exponát bylo totiž b hem války odvezeno mimo Liberec a jejich svoz p edstavoval prvo adý úkol.¹²¹

Kuratorium pov ilo zam stnance zajišt ním sbírek. K rozt íd ní sbírek m lo dojít ale až ve chvíli, kdy budou všechny zaopat eny a uloženy. Svou innost zahájilo muzeum dne 1. zá í 1945. Nejprve musely být z hlavní budovy odstran ny užitkové p edm ty, které zde m l za války uskladn n N. S. Frauenschaft. Následn muselo dojít k d kladné prohlídce

¹¹⁹ Liberec op t kulturn zklamal. *Stráž severu r. III.*, . 119, 22. 5. 1947, s. 4.

¹²⁰ *Sto let Severo eského muzea v Liberci*. Liberec, 1973. s. 28.

¹²¹ KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 400.

budovy za přítomnosti odborníka z meisterského stavebního úřadu. Do konce listopadu 1945 byly provedeny veškeré nutné opravy. V příštím roce byly převezeny další sbírky, které byly během války uloženy na Lemberku a v Sloupu u Nového Boru. Práce bylo nutné provést co nejrychleji, aby se zamezilo ztrátám a mohlo se přistoupit k opravě instalace sbírek, především skla, porcelánu, nábytku, kovu, hodin a obrazů. Okresní správní komise byly vyzvány, aby pomohly při hledání ztracených exponátů. Nejvíce zájmu bylo především v novat zajištění uměleckých předmětů z bývalého německého majetku. V této chvíli ještě nebyl zvolen objekt pro galerii výtvarných umění, takže výtvarná umělecká díla prozatím putovala do hlavní budovy. Probíhala také jednání o propojení části muzejní budovy Obchodní a živnostenské komory, která zde chtěla umístit vzorkovnu pro expozici předmětů vývozních předmětů. Po nejdůležitějších opravách mohly být v prvním patře instalovány sbírky vlastivědné, sbírky skla, textilií a soukenictví. Muzeum bylo otevřeno při příležitosti zahájení výstavy *Budujeme osvobozené kraje* dne 1. srpna 1946 (viz níže). Po ukončení výstavy bylo ovšem opět, až do 15. prosince 1946, uzavřeno a pokračovalo v práci na vlastních úkolech.¹²²

Je nutné také vzpomenout, že Liberec měl před druhou světovou válkou přirodovědecké muzeum jediné úrovně. Po druhé světové válce se ale město ocitlo bez přirodovědeckého muzea. Když se v roce 1945 nevědělo, kde vlastně přirodovědné sbírky jsou a co s nimi bude, vyhledalo je několik nadšenců a za podpory města byly sbírky převezeny do vily po bývalém baronu Liebiegovi v dnešní Jablonecké ulici č. 41/29 nad bývalou Textilánou.¹²³ Po převezení sbírek do budovy se začalo neprodleně s restaurováním a konzervováním, aby mohly být co nejdříve vystaveny. Objekty byly ale ve velmi špatném stavu, takže si práce na nich vyžádala velmi mnoho času. Na jejich stavu se kromě nevhodného uskladnění a rozkrádání během války mohly bezpochyby podepsat i povolení týdnů a měsíce, kdy byly v Liberci předměty vystavovány ze zabraných německých bytů a objektů přímo na ulici a tam volně vystaveny povětrnostním vlivům. Navzdory tomu se však, po nesmírné námaze a mnoha úpravách, stala přirodovědná sbírka přirodovědeckého spolku základem sbírek dnešního přirodovědeckého oddělení Severočeského muzea v Liberci. Mimo práce na sbírkách byly nutné i opravy výstavních skříní, dále se muselo upravit osvětlení výstavních prostor, zbourat zdi v prvním poschodí, zhotovit výstavní stoly atd. K tomu se ještě přidaly práce, se kterými se v Liberci nepočítalo.

¹²² ANDRESOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Severočeského muzea v Liberci*. Univerzita Pardubice, Filosofická fakulta, Katedra historických věd, 2007. s. 18.

¹²³ NEVRLÝ, Miloslav. Přirodovědecké oddělení Severočeského muzea v Liberci. In *Sborník Severočeského muzea – Přirodní vědy* 20, 1997, s. 150.

V první řadě bylo nutné opravit popraskané ústřední topení a popraskané vodovodní potrubí a dále bylo třeba vystroužovat podlahy, podlážky a sklepy. O vytvoření stálé přírodovědné expozice se zasloužili především členové Podaný a Bedřich Beneš. V letech 1945 – 47 byl prvním jmenovaný vedoucím oddělení a druhým preparátorem.¹²⁴ Velkým důrazem byl kladen především na tyto části sbírek, které tvořily exponáty nalezené nebo chycené v okolí Liberce i v severních částech. Šlo například o zlato z Obřího dolu v Krkonoších, sovů sněžnou chycenou přímo v okolí Liberce a nejrozmanitější druhy motýlů, brouků a ptáků vyskytujících se v této oblasti. I tyto sbírky byly zapřístupněny v rámci výstavy *Budujeme osvobozené kraje*.¹²⁵

Ještě v prosinci roku 1946 byla uspořádána *Výstava motýlů a brouků z celého světa*, která zaznamenala velký zájem ve veřejnosti, a proto byla několikrát prodloužena.¹²⁶

V následujícím roce se stal editorem kuratoria Severočeského muzea dosavadní jednatel kuratoria Vlastimil Vintr. V té době muzeum zaměstnávalo osm pracovníků a bylo i nadále pod správou patnácti členů kuratoria, jehož předsedou byl Josef Hájek a místopředsedou Vladimír Pávek.¹²⁷

V roce 1947 bylo víceméně zajištění kulturních památek dokončeno, takže veškeré pracovní úsilí mohlo být zaměřeno na budování výstavních sbírek a depozitářů podle přípravného programu. V květnu 1947 se konala ustavující schůzka Spolku Severočeského muzea, na které byli zvoleni noví zástupci do muzejního kuratoria. Dosavadní název *Severočeské přírodovědné muzeum* byl změněn na *Severočeské muzeum*. Muzeum mělo v této době i samostatná oddělení – *vlastivědné*, které bylo vytvořeno z bývalého Vlastivědného muzea v Liberci (v Rajske ulici) založeného v roce 1915, *umělecké*, *přírodovědné*, *galerii*. V hlavní budově pokračovalo v odstraňování škod, způsobených válkou. Sbírkové předměty, byla připravována náležitá úprava depozitářů a během letních prázdnin postupovaly přípravy k nové instalaci sbírek v celé budově muzea. Jako první byla připravena nová instalace skla. Muzeum bylo od začátku srpna pro veřejnost uzavřeno, ale díky usilovné práci zaměstnanců muzea mohly být sbírky, za minimální finanční náklady, již 27. září znovu otevřeny. Nově uspořádané sbírky tvořily vlastivědnou expozici, v které byly vystaveny památky z historie města a ze života divější české menšiny v Liberci. Další samostatné

¹²⁴ ANDRESOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Severočeského muzea v Liberci*. Univerzita Pardubice, Filosofická fakulta, Katedra historických věd, 2007. s. 20 – 21.

¹²⁵ Přírodovědné muzeum v Liberci instalováno. *Stráž severu r. II.*, č. 139, 18. 6. 1946, s. 2.

¹²⁶ ANDRESOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Severočeského muzea v Liberci*. Univerzita Pardubice, Filosofická fakulta, Katedra historických věd, 2007. s. 21.

¹²⁷ Tamtéž, s. 18 – 19.

oddělení představovalo umlecký průmysl, který charakterizoval oblast severních Čech – sklářství a textil. Sbírkou skla byla uspořádána vývojová od nejstarších dob do doby tehdejší s dílem na krajskou produkci, která se vyrovnala i s továrním výrobkem. Textilní expozice po vývojovém pohledu a ukázce staré liberecké soukenické dílny uváděla první část technologického pohledu a ukázky tehdejší produkce textilního průmyslu. Expozice mohly být ještě rozšířeny. V dalších prostorách byly instalovány sbírky umlecko-historické, vývojová od památek z doby staroegyptské a románské přes gotiku, renesanci, baroko až do 19. století.

V zimních měsících pak došlo k plánované inventarizaci sbírek. V době, kdy byly sbírky hlavní budovy nepřístupné, zorganizovalo muzeum s Klubem přátel umění i koncerty barokní varhanní hudby (24., 27. a 31. srpna 1947), spojené s přednáškou o umlecko-výzdobě kaple Libereckého zámku.¹²⁸

Během roku 1947 byly, ještě před konečným přesunem sbírek do hlavní budovy muzea, přemístěny přirodovědné sbírky do rozlehlého domu č. 18 na dnešní Masarykově třídě, tedy přímo proti hlavní muzejní budově.¹²⁹

5. 4. 2. Severočeská galerie a výtvarné umění

U zrodu galerie stál liberecký průmyslník Heinrich Liebig, který v roce 1904 odkázal městu, spolu s částkou 600 000 rakouských korun, rozsáhlou sbírku nejrozmanitějších předmětů, jejíž součástí byla i bohatá výtvarná sbírka. Ta kromě řady bezcenných malířských dokumentů obsahovala řadu významných umlecko-dělnic 19. století od francouzských, rakouských a zejména německých umělců. Z peněz, které Liebig galerii odkázal, bylo do první světové války zakoupeno několik dalších obrazů významných německých malířů. Významným přírůstkem galerie bylo zakoupení pozstalosti pražského advokáta dr. Blocha v roce 1928. Jeho pozstalost obsahovala díla staropražských malířů. V budově Severočeského muzea, kde byla uvolněna část prostoru, se ale pro oči veřejnosti celá galerie nemohla vyjmout. Vystavena byla jen díla vyhovující vkusu tehdejší doby. Hlavní a pozdější část galerie zůstala uschována v bednách ve sklepě. Během okupace byla, spolu s muzejními sbírkami, i celá galerie odvezena do různých úkrytů mimo Liberec.

V roce 1945, když se muzea ujala československá správa, bylo již na první schůzce kuratoria rozhodnuto, že se galerie stane, jako samostatný orgán, součástí Severočeského muzea a že

¹²⁸ ANDRESOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Severočeského muzea v Liberci*. Univerzita Pardubice, Filosofická fakulta, Katedra historických věd, 2007. s. 23 – 24.

¹²⁹ NEVRILÝ, Miloslav. Přirodovědné oddělení Severočeského muzea v Liberci. In *Sborník Severočeského muzea – Přirodní vědy* 20, 1997, s. 151.

bude umístěna ve vhodné samostatné budově. Správcem galerie byl jmenován liberecký rodák, akademický malíř a grafik Jaro Beran. Z bývalého německého majetku bylo zabezpečeno celkem asi 600 obrazů a kreseb odlišné kvality. Světoproslavení zahájila galerie 15. října 1945. V roce 1946 již zástupci galerie převzali budovu bývalého zámku Moritze Liebiega blízko libereckého zámku (U Tiskárny č. 1). Budova se nacházela ve velmi špatném stavu a velkém nepořádku. Přesto již v srpnu téhož roku, souhlasně se zahájením výstavy *Budujeme osvobozené kraje*, byla po nezbytných vnitřních opravách zpřístupněna veřejnosti. Kvůli vysoké úrovni sbírek, bylo od začátku stanoveno, že galerie bude ústavem oblastním. Ve svém „lidovýchovném“ programu měla ovšem galerie jeden podstatný nedostatek – chyběl pohled českého umění minulosti i tehdejší doby. Tento nedostatek se galerie snažila alespoň částečně odstranit pořádáním výstav soudobého československého umění. Kromě toho byla liberecká veřejnost seznamována i se zahraničním uměním, reprezentovaným řadou výstav grafiky, především polské a bulharské.¹³⁰ Výstava polské grafiky pořádaná ve dnech 13. – 27. srpna 1947 byla první výstavou mezinárodního rázu. Ve výběru 140 grafických listů bylo možné shlédnout úplný a všestranný pohled polské umělecké grafické tvorby.¹³¹ Dřevoryt, lept a litografie tu byly zastoupeny umělci, kteří představovali základní vývojové linie v těchto klasických technikách. Zmínit bych alespoň dřevorytce Wladislava Skoczylase, litografického technika Leona Wyczokowskiga a mistra leptu Josefa Pankiewiczze.¹³² Po polské grafice se v Liberci během prosince 1947 představila ještě grafika bulharská, zastoupená výběrem 116 prací různými technikami.¹³³

Během roku 1947 se v galerii výtvarných umění rozšířily stálé expozice o tři další místnosti v prvním patře budovy. Byly zde instalovány akvarely R. Alta od roku 1853 a obrazy z doby kolem roku 1920. Podobně jako oddělení francouzské malby byly i obrazy R. Alta uspořádány jako celky. Kromě toho byly doplněny ruské ikony v barokním oddělení, v mezíchodbě a v dalších místnostech byly nahrazeny obrazy doplněnými z depozitářů. V přízemí budovy byly provedeny stavební úpravy, díky nimž se získaly další tři výstavní sály vyhrazené pro veřejnost.¹³⁴

Na podzim roku 1945 byl také založen spolek Výtvarní umělci severu (VUS), který měl v severočeském pohraničí soustědit vážené pracovníky na poli výtvarného umění

¹³⁰ Archiv Severočeského muzea (SM), Výroční zprávy Severočeského muzea 1946 – 1956, karton č. 5, Zpráva o galerii výtvarných umění Severočeského muzea v Liberci.

¹³¹ Výstava polské grafiky. *Stráž severu r. III.*, č. 160, 11. 7. 1947, s. 4.

¹³² Výkvet polské grafiky na výstavě v Liberci. *Stráž severu r. III.*, č. 168, 20. 7. 1947, s. 4.

¹³³ Výstava bulharské grafiky v liberecké galerii. *Stráž severu r. III.*, č. 285, 7. 12. 1947, s. 4.

¹³⁴ Archiv SM, Výroční zprávy Severočeského muzea 1946 – 1956, karton č. 5, Zpráva o galerii výtvarných umění Severočeského muzea v Liberci.

a um lecké výchovy a který měl budit obecný zájem o československé kulturní statky a o výtvarnou kulturu slovanských národů.¹³⁵ Současně zajistil majetek bývalého německého spolku Metznerbund, s nímž dříve vystavovali i někteří umělci žijící v pohraničí. Předsedou VUS byl zvolen akademický malíř a editel gymnázia Zdeněk Louda, místopředsedou akademický sochař Alexandr Mrázek, jednatelem grafik K. Janout, pokladníkem se stal C. J. Nastoupil. Výbor tvořili: akademický sochař R. Běza, akademický malíř A. Kalous, akademická sochařka A. S. Urbanová (náhradníci: akad. malíř F. Emler, R. Pajtner, B. Mudroch). Do poroty byli jmenováni: Z. Louda jako předseda, R. Běza, A. S. Urbanová, F. Emler a B. Mudroch jako členové.¹³⁶ Svou činnost zahájil VUS 9. září 1945 výstavou Spolku výtvarných umělců východočeských v Domě mládeže. Největší část výstavních sálů tedy zaplnily obrazy a kresby malířů z východních částech, přičemž většina z nich se svým dílem výrazně hlásila k rodnému kraji, což se projevilo především u krajinářů. Jednotlivým motivem výstavy, objevujícím se u nejednoho autora, se stala východočeská vesnice a místo pod Kunčickou horou – Pardubice. Vystaveno bylo celkem 80 děl od 10 malířů (Svatopluk Havlík, Ladislav Krajina, Bohumil Lonka, Jan Brukner, Bohumil Tuma, Karel Oldřich, Hana Bruknerová-Raušerová, Ladislav Pejchl, Jan Podhajský a Věno Veselý), 2 sochařů (Josef Bílek a J. Vávra) a 3 architektů (K. Štěpánek, Ing. J. Salák a Ing. Kalvoda).¹³⁷ Druhá výstava otevřená 13. listopadu 1945 pak seznamovala návštěvníky s pracemi akademického malíře Jaromíra Hlavsy. Vystaveny byly jeho oleje, akvarely, kresby i grafika.¹³⁸

V následujících letech spolek využíval jednak své výstavní místnosti v Revoluční ulici v Liberci a jednak místnosti v Galerii výtvarných umělců v Liberci.¹³⁹

V roce 1946 se v novinách opakovaně objevovala informace, že liberečtí občané nemají zájem o kulturu. Tak například na zahájení výstavy obrazů A. Naumana 20. října 1946, i přes značnou propagaci, přišlo pouhých 16 návštěvníků.¹⁴⁰ S podobným neúspěchem se setkala především výstava hodnotné české knihy, kterou uspořádalo kuratorium Severočeského muzea v Liberci spolu s Obchodní komorou a libereckými knihkupci.¹⁴¹ Vysvětlení je ale nasnadě, vzhledem k tomu, že výstavy probíhaly v předválečné době, mnozí neměli možnost ve shonu, který toto období přináší, je navštívit. Také proto byly prodlouženy

¹³⁵ Ustavení spolku Výtvarní umělci Severu. *Stráž severu r. I.*, . 76, 26. 8. 1945, s. 6.

¹³⁶ Spolek výtvarných umělců Severu. *Stráž severu r. I.*, . 88, 9. 9. 1945, s. 3.

¹³⁷ První výstava českého výtvarného umění v Liberci. *Stráž severu r. II.*, . 277, 16. 9. 1945, s. 4.

¹³⁸ Obrazy a grafika malíře Jaromíra Hlavsy. *Stráž severu r. I.*, . 150, 24. 11. 1945, s. 2.

¹³⁹ K výstavám Spolku výtvarných umělců severu. *Stráž severu r. II.*, . 287, 15. 12. 1946, s. 4.

¹⁴⁰ K zahájení výstavy obrazů. *Stráž severu r. II.*, . 242, 22. 10. 1946, s. 4.

¹⁴¹ Liberečtí ignorují kulturu. *Stráž severu r. II.*, . 288, 17. 12. 1946, s. 3.

výstavy ve všech odděleních Severočeského muzea. Šlo o výstavu hodnotné české knihy v hlavní budově muzea, výstavu grafické tvorby v galerii výtvarných umění a v neposlední řadě o jedinou výstavu přírodovědeckého oddělení Severočeského muzea v Jablonecké ulici, kde bylo k vidění na 5 000 kusů rozmanitých cizokrajných motýlů a brouků. Vzájemný zájem o ně, o který se nemálo zasloužily i děti školního věku, byl slušným příslibem do budoucnosti.¹⁴²

5. 4. 3. Památník nacistického barbarství

Jako připomínka odporných zločinů, které napáchali Němci nacisté na ostatních národech, a jako ospravedlnění odsunu vybuďovala magistrátní osvětová rada a Svaz osvobozených politických vězňů (SOPV) muzeum (památník) nacistického barbarství v bývalé Henleinově vile na Husově třídě v Liberci. Otevřeno bylo 8. září 1946 v rámci sjezdu SOPV za účasti ministra informací Václava Kopeckého a ministra spravedlnosti dr. Prokopa Drtiny.¹⁴³

V suterénních místnostech byla mimo jiné napodobena pankrácká cela smrti a sekýrárna, muškrta tereziánské Malé pevnosti a hromadná cela. V patře byla vytvořena pietní síň a expozice fotografií, pocházejících z části i z Henleinova osobního archivu, dokumentujících válečné hrůzy a útrapy lidí nejen u nás, ale v celé okupované Evropě. Zahrada se proměnila ve zmenšeninu tvrdého dvora Malé tereziánské pevnosti.¹⁴⁴

Druhá část expozice byla slavnostně otevřena 5. května 1947. Návštěvníky zde zaujaly především paměti patřící K. H. Frankovi.¹⁴⁵

Tvorbě památníku M. Macháčkovi a jeho spolupracovníkům se dostalo velkého uznání od obou ministrů a „Památník“ nabyl celostátního významu. Jako takový byl dobudován na jediný památník tohoto druhu v SR.

Ministerstvo vnitra v souhlasu s ministerstvem spravedlnosti zmocnilo M. Macháčka a jeho nejbližší spolupracovníky pátráním po dokumentárním materiálu, který zejména samo ministerstvo vnitra rozšířilo o jediné paměti i písemnosti.

Památník byl ve své definitivní podobě rozšířen o novou budovu v sousedství bývalé Henleinovy vily a byl rozšířen o řadu exponátů, které dokumentovaly již první sudetoněmecké snahy o odtržení v roce 1848.¹⁴⁶

---

¹⁴² Liberecké výstavy. *Stráž severu r. III.*, č. 23, 28. 1. 1947, s. 4.

¹⁴³ SOkA v Liberci, M. st. NV Liberec, inv. č. 142, kniha č. 142, s. 49, Kronika 1945 – 1949 (1946).

¹⁴⁴ KARPAS, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 401.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 406.

5. 5. Výstava „Budujeme osvobozené kraje“

V rámci celkového osidlovacího nadšení, spontánní zpodnutí podnikavých lidí, v tšinou libereckých eských starousedlík , kteří se dobře vyznali v místních pomrech a možnostech, vznikla myšlenka uspoádat v Liberci výstavu evropského formátu. Výstavu, která by pispěla k oživení prmyslu v pohrani í a v neposlední ad ke sjednocení rzných vrstev nových obyvatel pohrani í.

Uskute nit takovouto akci tak brzy po válce bylo dosti odvážné, ale k tomu, aby se to poda ilo, napomáhala možnost využití opušt ného výstavišt po tradi ních Libereckých trzích, položeného na Masarykov tíd nedaleko st edu m sta. I p esto, že všechny ty i d ev né haly byly hodn zchátralé, p edstavovaly p ece jen jistý základ, z kterého se dalo vycházet.

Rozhodující pro realizaci výstavy byl kladný postoj Obchodní a živnostenské komory. Nejv tší zásluhy si p ipsal její prezident, liberecký patriot a stavitel František Zejdl, který už p ed válkou p sobil v Liberci a projektoval zde i postavil adu budov. Práv on získal k výstav pod symbolickým heslem *Budujeme osvobozené kraje* souhlas a podporu naší vlády. Jaký význam se výstav p isuzoval v celostátním m ítku, ukazuje i to, že záštitu nad ní p evzal prezident republiky dr. E. Beneš a v estném p edsednictvu byli uvedeni nejvyšší vládní initelé, poslanci Ústavodárného národního shromážd ní, p edsedové okresních výbor , starostové m st ze severního pohrani í a zástupci vysokých škol i významných institucí.

Již ke konci února 1946 byla zajišt na ú ast pražských odborník na výstavnictví a pod vedením ideového tv rce výstavy profesora Vysokého u ení technického v Praze architekta dr. Miloše Van ka za aly první organiza ní práce. Byl vytvo en poradní a kontrolní sbor, jehož plénum tvo ené p edstaviteli všech významných složek hospodá ského politického a kulturního života Liberecka se stalo zárove schvalovacím orgánem prací výkonného výstavního výboru zahrnujícího 22 díl ích komisí. Výkonné p edsednictvo v ele s prezidentem Obchodní a živnostenské komory F. Zejdlem a ideovým tv rcem výstavy profesorem Van kem m lo rozhodující slovo v p íprav vlastních výstavních záležitostí. Úst ední kancelá pak ídila veškeré administrativní práce spojené s výstavou a celý složitý provoz výstavy spolu s akcí loterie.¹⁴⁷ Koordina ní výstavní výbor se pak staral o harmonické slou ení všech výstavních satelit v ostatních m stech eského severu, jimiž m la být

---

¹⁴⁶ „Památník nacistického barbarství“ jediným svého druhu v SR. *Stráž severu r. II.*, . 231, 9. 10. 1946, s. 3.

¹⁴⁷ TECHNIK, Svatopluk. *Výstava Budujeme osvobozené kraje v Liberci roku 1946*. Liberec, 2001. s. 11 – 12.

demonstrována jednotná v le spolupracovat na společném výstavním díle k prospěchu nejen pohraničních krajů, ale i země jako celku.¹⁴⁸

Velká pozornost se věnovala vypisování různých soutěží. V první řadě se jednalo o soutěž na architektonickou úpravu výstaviště a nový vstupní pavilon. Ten měl nahradit nehezké staré dřevěné budovy, které uzavíraly areál výstaviště na východní straně mezi halami D a C podél dnešní Masarykovy třídy. Dále byly vypisovány soutěže na výstavní plakát, výstavní značku a výstavní pochod. Poprvé po válce se tak mohla uplatnit práce našich výtvarníků. Kromě zmíněných soutěží bylo jejich schopností třeba při úpravě propagace – korespondence, leták, výstavní vlajky, odznak, návrhu losa a loterie, pohlednic, soutěže na nejpoutavější upravenou výlohu obchodu v městě Liberci propagující výstavu BOK, fotografické soutěže atd.¹⁴⁹

Zdávalo se skoro nemožné dokončit všechny práce spojené s přípravou výstaviště a s organizací celé výstavy včas, k předpokládanému datu zahájení výstavy. Teprve v dubnu 1946 byl schválen projekt přípravy výstaviště a výstavby nového vstupního pavilonu. Ze soutěže na architektonickou úpravu výstaviště BOK na nový vstupní pavilon a na hlavní pouta vyšel vítězný návrh místního rodáka architekta Svatopluka Technika. Ostatní soutěže v té době teprve probíhaly. Ale díky obrovskému budovatelskému nadšení, jež zachvátilo celý Liberec, mohl připít o očekávaný slavný den celého severočeského pohraničí, 4. srpna 1946.

V předvečer zahájení výstavy se v Severočeském národním divadle konal slavnostní koncert. Nový šéf opery libereckého divadla Jaromír Žid zde dirigoval Smetanovu *Mou vlast*. Vládní delegace v čele s náměstkem předsedy vlády Petrem Zenklem byla v neděli 4. srpna 1946 pozvána na hranicích libereckého okresu zástupci úřadů, Sokola, Junáka a dalších spolků, zdravotníci za výstavní výbor pronesli předseda ONV a prezident Obchodní a živnostenské komory v Liberci. Před radnicí, po vyslechnutí státní hymny, byli pozváni vzácní hosté primátorem města Liberce M. Nykendajem, dříveátko v národním kroji zarecitovalo veršované uvítání a předalo náměstkovi předsedy vlády kytici. Ten provedl předehlídku estné vojenské roty. Delegace se poté odebrala na výstaviště, kde byly pod hlavním poutem proneseny slavnostní projevy.

Na závěr uvítacího ceremoniálu promluvil, v zastoupení ministerského předsedy Klementa Gottwalda, ministr informací a poslanec za liberecký kraj Václav Kopecký. Následovalo vztyčení státní vlajky na stožáru hlavního pouta výstaviště a přestřižení

¹⁴⁸ Výstavou k lepšímu životu našich pohraničních krajů. *Stráž severu r. II.*, č. 111, 14. 5. 1946, s. 2.

¹⁴⁹ TECHNIK, Svatopluk. *Výstava Budujeme osvobozené kraje v Liberci roku 1946*. Liberec, 2001. s. 12.

symbolické pásky před vstupem do ideového pavilonu A, kterým ministr financí otevřel výstavu.¹⁵⁰

Při výstavě BOK se u nás poprvé uplatnila tzv. výstavní režie, kde se stejně jako u divadla podílely jednotlivé části výstav společně ideji podle daného libreta. Na základě generálního projektu profesora dr. M. Vanška a jeho spolupracovníků, architekt E. Teschlera a dr. J. Vanury z Prahy, byla výstava rozdělena podle pavilonů do čtyř samostatných celků vzájemně propojených společnou ideou v duchu hesla výstavy.

V **hlavním ideovém pavilonu A**, v jakémisi jádru celé výstavy, se v první polovině nacházela vstupní síň ztvárněná jejími svými náplní heslo a podstatu výstavy a část, kde byl graficky zobrazen historický vývoj pohraničí a jeho složitá struktura. Po tomto úvodu následovala v druhé polovině pavilonu A část výstavy vyjadřující názorným způsobem společný život v pohraničí, od Aše až po Broumov, s jeho problémy a návrhy na jejich řešení pod zorným úhlem vyšších zájmů a souvislostí. Své první poválečné výrobky ukazovaly znárodněné podniky ze severního pohraničí v **pavilonu B**, vysunutém za pavilonem A. Tento **pavilon výroby a prodeje**, sousedící s oddechovým koutkem, měl kromě nabídky nejrozličnějšího zboží poskytnout návštěvníkům psychologickou pomoc po poukud náročnější prohlídce ostatních pavilonů. O výstavu a prodej projevíly podniky tak velký zájem, že bylo nezbytné k tomuto účelu použít ještě další objekty ve městě mimo rámec výstaviště: Obchodní akademii v Šamánkově ulici, obchodní dům Brouk a Babka v Pražské ulici a pro exkluzivní výstavu českého skla část Severočeského muzea. **Pavilon C samosprávy obcí**, umístěný na severní straně nádvoří, se v nově upraveném pohraničním městě, v území s Libercem, a Osídlovacím územím. A konečně v **pavilonu D centrálních úřadů**, rozkládajícím se na jižní straně hlavního nádvoří, se představovaly centrální instituce našeho státního života.¹⁵¹ Osvěžit se návštěvníci mohli v restaurační části, která byla tvořena, kromě samotné restaurační místnosti s bufetem, vyhlídkovou terasou na střeše a zahradní částí s vodotryskem a parketem.¹⁵²

Velkou zvláštností výstavy bylo i to, že nešlo o výstavu nemou. Každý exponát byl doprovázen mluveným slovem ze zvukových pásek. Projekt zvukosvětelných optofonních provedení pro libereckou výstavu vypracoval Vladimír Faste. Tento druh zařízení byl i milým překvapením pro zahraniční hosty, protože si tak mohli poslechnout namluvené reportáže v jim nejlépe srozumitelném jazyce.¹⁵³

¹⁵⁰ TECHNIK, Svatopluk. *Výstava Budujeme osvobozené kraje v Liberci roku 1946*. Liberec, 2001. s. 33 – 34.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 15 – 18.

¹⁵² TECHNIK, Svatopluk. *Budujeme výstavu osvobozených krajů*. *Stráž severu r. II.*, . 111, 14. 5. 1946, s. 4.

¹⁵³ FASTER, Vladimír. *Elektroakustické a optofonní zařízení liberecké výstavy*. *Stráž severu r. II.*, . 141, 20. 6. 1946, s. 7.

Výstava *Budujeme osvobozené kraje* zaznamenala mimo žádný ohlas p edevším v severním pohrani í. Doprovázela ji řada nejr zn jších akcí jako například snad první povále né motocyklové závody na okruhu kolem liberecké p ehrady, na letišti, které už zahájilo provoz, se konal letecký den, nejr zn jší spolky svými sjezdy p ívád ly na výstavu tisíce dalších návštěvníků.¹⁵⁴ Velké pozornosti se těšily „Národopisné dny“ (15. – 18. 8. 1946) po řádané Sokolem a Národní frontou žen, p í nichž byly zastoupeny – nejen p vodním krojem, ale i ú astí v p edvedení starých zvyk , tanc a zp v – tak ka veškeré osobité skupiny ech, Moravy a Slezska.¹⁵⁵

Význam výstavy ocenil prezident republiky dr. Edvard Beneš, který 5. zá í p íjal na Hrad jedenácti lennou delegaci p edstavenstva výstavy BOK, také profesor PhDr. Albert Pražák, p edseda eské národní rady za Pražského povstání, nebo p edseda vlády Klement Gottwald, který 24. zá í 1946 navštívil Liberec.

Výstava měla trvat do konce zá í, ale pro velký zájem byla prodloužena až do 13. října 1946.¹⁵⁶ Skončila schodkem 3 000 000 K , tzn. o p l milionu víc než se p edpokládalo. Nedá se ale hovořit p ímo o deficitu, nebo rekonstrukce výstavišt a stavba nových pavilon stála 4 miliony K s. I když ale výstava nepřinesla očekávaný finan ní efekt, hlavn kv li vysokým náklad m spojeným s p estavbou výstavišt , měla pro Liberec a celé severní pohrani í nevy íslitelný p ínos.¹⁵⁷

5. 6. Severo eské výstavní trhy

Úspěch výstavy *Budujeme osvobozené kraje* byl podnětem pro obnovení tradice libereckých veletrh . Po p edb žných poradách se zástupci všech politických okres v obvodu liberecké Obchodní a živnostenské komory bylo 29. ledna 1947 založeno družstvo Severo eské výstavní trhy zaps. spol. s r. o., umož ůující propagaci výrobk nejen velkých, ale hlavn st edních a malých podnik , pro které byla reklama na Pražských vzorkových veletrzích finan n nedostupná. lenem se mohla stát každá firma nebo jednotlivec, družstvo bylo otev eno i pro zájemce z jiných míst republiky, sta ilo jen vyplnit lenskou p íhlášku a zaplatit p íspěvek ve výši 1000 K s.¹⁵⁸

¹⁵⁴ TECHNIK, Svatopluk. *Výstava Budujeme osvobozené kraje v Liberci roku 1946*. Liberec, 2001. s. 42.

¹⁵⁵ Liberec ve znamení národopisných dn . *Stráž severu r. II.*, . 189, 20. 8. 1946, s. 4.

¹⁵⁶ TECHNIK, Svatopluk. *Výstava Budujeme osvobozené kraje v Liberci roku 1946*. Liberec, 2001. s. 43.

¹⁵⁷ SOkA v Liberci, M st. NV Liberec, inv. . 142, kniha . 142, s. 71, Kronika 1945 – 1949 (1946).

¹⁵⁸ Liberec se p ípravuje na velký výstavní trh. *Stráž severu r. III.*, . 114, 16. 5. 1947, s. 3. Každý len musel uhradit alespo jeden podíl, splatný nedíln po p íjetí za lena p edstavenstvem. Výše podílu tedy byla 1000 K s a zápisné za každý podíl 100 K s.

První Severo eské výstavní trhy byly zahájeny v neděli 6. srpence 1947. Ústřední hosty přivítal prezident Obchodní a živnostenské komory, architekt František Zejdl. Po něm promluvil jménem Národní fronty poslanec dr. Josef Veverka, který poukázal na význam severo eského průmyslu pro vnitřní i pro zahraniční trh. Jménem ministerstva obchodu promluvil dr. Piskáček a potom předseda Ústředního národního výboru města Liberce zahájil oficiálně výstavu.¹⁵⁹ Expozice byly umístěny ve všech čtyřech pavilonech výstaviště tak, že každý pavilon byl uzavřeným celkem několika průmyslných oborů podnikání. V pavilonu A vystavoval průmysl textilní, nábytkářský a kožený, v pavilonu B kovoprůmysl, elektrotechnika, stavební průmysl a hračky, v pavilonu C průmysl potravinářský, chemický a keramika, zbylé expoziční se nacházely v pavilonu D.¹⁶⁰ Uvnitř pavilonů byly umístěny výrobky menšího rozsahu, například textil, prádlo, bižuterie, sklo, porcelán, nábytek, kuchyňské nádobí, kovové zboží, elektrotechnické přístroje, radioaparáty, menší obráběcí stroje, papírnické zboží atd. Pro výstavní účely byl využit i vnitřní prostor výstaviště a jeho nejbližší okolí. Zde byly umístěny různé stroje velkého objemu, jako stroje hospodářské, stavební, průmyslové atd. Kolem výstaviště bylo vyhrazeno místo pro podnikání všeho druhu a za výstavištěm byl umístěn zábavní park.¹⁶¹

V doprovodu předsedů Obchodní a živnostenské komory v Liberci SVT navštívil mimo jiné ministr vnitřního obchodu Antonín Zmrhal, ministr ochrany práce a sociální péče prof. dr. Nejedlý nebo ministr techniky ing. Jan Kopecký.¹⁶² O liberecké trhy měl zájem i návštěvníci ze zahraničí, bylo zde možné spatřit Francouze, Švýcary, Bulhary nebo třeba i Angličany.¹⁶³

Severo eské výstavní trhy skončily 20. srpence 1947. Odpoledne od 14. hodin na výstavišti koncertovala dechová hudba Pojizerských bavlnářských závodů. Výstaviště shlédlo asi 50 000 návštěvníků, firmy dosáhly obrátu 45 000 000 Kč s.¹⁶⁴

5. 7. Liberecká kina

K prvním kulturním záležitostem, která po válce obnovila svou činnost, patřila i kina, přetvořená po nezbytných úpravách pod ministerstvem a místní státní správou.

¹⁵⁹ SOkA v Liberci, Městský úřad Liberec, inv. č. 142, kniha č. 142, s. 71, Kronika 1945 – 1949 (1947).

¹⁶⁰ Slavnostní zahájení Severo eských výstavních trhů. *Stráž severu r. III.*, č. 157, 8. 7. 1947, s. 3.

¹⁶¹ Na libereckém výstavišti bude živo. *Stráž severu r. III.*, č. 156, 5. 7. 1947, s. 3.

¹⁶² SOkA v Liberci, Městský úřad Liberec, inv. č. 142, kniha č. 142, s. 75 - 77, Kronika 1945 – 1949 (1947).

¹⁶³ Zájem cizinců o Severo eské výstavní trhy. *Stráž severu r. III.*, č. 158, 9. 7. 1947, s. 5.

¹⁶⁴ SOkA v Liberci, Městský úřad Liberec, inv. č. 142, kniha č. 142, s. 77, Kronika 1945 – 1949 (1947).

Z první republiky zůstal Liberec celkem devět kin, ale ne všechny obnovily svou činnost. Například do Lípy byl po válce přestěhován Dům osvěty a sál sloužil především ochotnickému spolku Josef Durych. Biograf byl zatím přesunut do Centralu ve Františkovské ulici.¹⁶⁵

Kino Adria promítalo svůj první film 13. července 1945. Ještě před promítáním promluvil o poslání filmu redaktor J. M. Palát a Josef Hájek. Řediteli Havlasovi se podařilo pro premiérové zahájení získat Romiho film *lov k . 217*.¹⁶⁶ V roce 1945 zahájilo svou činnost ještě kino Kapitol a kino Komorní.¹⁶⁷ Jejich provoz byl svěřen národním výborům a místní osvětové radě měla možnost spolupracovat s vedoucími kina na výběru programů.¹⁶⁸ Na základě vyhlášky bylo Němcům pobývajícím dosud v Liberci nařizováno, navštívit dokumentární film *Osvětim a Stalingrad*, „aby poznali svou kulturu“.¹⁶⁹

První americký film odvysílalo kino Kapitol až v říjnu 1946. Film *Lidská komedie* s Mickey Rooneyem představoval osud typicky americké rodiny v letech války, jak je zaznamenal spisovatel William Saroyan ve stejnojmenném románu.¹⁷⁰

Za rok 1946 navštívilo tři liberecká kina (Adria, Kapitol, Zdar) 999 358 diváků. Bylo uvedeno 118 filmů, z toho 24 českých, 32 ruských, 32 anglických, 15 amerických, 13 francouzských a 2 jiné. Nejnavštěvovanější bylo kino Adria s necelými 397 tisíci návštěvníky. Kino Kapitol přivítalo za tento rok téměř 354 tisíc diváků a kino Zdar bezmála 249 tisíc.¹⁷¹ Nižší počet návštěvníků kina Zdar je lehko odvoditelný, protože kino Zdar svůj provoz zahajovalo teprve 22. března 1946. Nejúspěšnějším hraným filmem byl v Adrii uvedený film české produkce *Práv za námi*, který zhlédlo 21 476 diváků.¹⁷² Na začátku roku 1946 ještě promítalo i kino Komorní, jehož prostory ale byly na konci února pronajaty pro účely nového Osvětového domu, a od května tohoto roku zahájilo promítání kino Slavie v Rochlicích, ani u jednoho z nich však údaje o návštěvnosti nebyly uvedeny.

Následujícího roku mohli obyvatelé Liberce ve svém městě navštěvovat pět kin – Adria, dříve (bývalé Komorní kino), Kapitol, Zdar a Slavie. Jejich program kromě novin pravidelně oznamoval liberecký rozhlas.¹⁷³

¹⁶⁵ KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 446. Kino Central je pozdější kino Zdar.

¹⁶⁶ Liberecká Adria zahájila. *Stráž severu r. I.*, . 41, 15. 7. 1945, s. 4.

¹⁶⁷ SOkA v Liberci, M. st. NV Liberec, inv. . 289, kart. . 296, Hlášení m. stského rozhlasu.

¹⁶⁸ Biografy na Liberecku. *Stráž severu r. I.*, . 140, 11. 11. 1945, s. 3.

¹⁶⁹ SOkA v Liberci, M. st. NV Liberec, inv. . 142, kniha . 142, s. 51, Kronika 1945 – 1949 (1945).

¹⁷⁰ První americký film v Liberci. *Stráž severu r. II.*, . 245, 25. 10. 1946, s. 4.

¹⁷¹ SOkA v Liberci, M. st. NV Liberec, inv. . 142, kniha . 142, s. 11, Kronika 1945 – 1949 (1947).

¹⁷² Milion Liberečanů v kinech. *Stráž severu r. III.*, . 19, 23. 1. 1947, s. 3.

¹⁷³ SOkA v Liberci, M. st. NV Liberec, inv. . 289, kart. . 296, Hlášení m. stského rozhlasu.

5. 8. Botanická a Zoologická zahrada v Liberci

5. 8. 1. Zoologická zahrada

Vznik nejstarší zoologické zahrady na území české republiky je neoddelitelně spojen s činností někdejšího Ornitologického spolku pro severní Čechy. Jeho členy byl nejprve založen jakýsi „ptačí koutek“ (1895) v Křížové ulici v místech dnešního Perštyna a později voliéra v městském parku. Na nedalekém Jezírku v sousedním údolí vysadili labuť a na louce za ním postavili ohradu pro srnčí zvěř. Stavitel Alfred Hübner sem v roce 1907 přenesl z Německo-české výstavy dřevěný domek v tyrolském slohu, nazvaný papírné hnízdo, kolem něhož postupně vznikala a rozrůstala se spolková výstavka živých zvířat, takže se začalo uvažovat o zřízení malé zoologické zahrady. Její otevření se ale pozdrželo kvůli špatné finanční situaci způsobené válkou.¹⁷⁴

Po válce dva aktivní členové původněného spolku Fritz Weller a Erich Sluwa přišli znovu s myšlenkou na zřízení malé zoologické zahrady. Ujali se správy spolkového majetku a vlastními prostředky obnovili a rozšířili původní zookoutek tak, že na podzim roku 1919 měly být otevřeny malé zoologické zahrady, tehdy první na území Československa. Jejím prvním editorem se stal Erich Sluwa a ve funkci setrval až do roku 1945.

Mezi první objekty malé zahrady patřila voliéra, která sem byla přenesena z městského parku. V roce 1922 byl postaven dřevěný medvědinec a o rok později zimoviště. Roku 1927 byl dokončen bazén pro lachtany, první pokus o úlovou stavbu v modernějším pojetí, která se však stala předmětem kritiky. Přeliš mnoho pochopení nenašel ani plán na rozšíření liberecké ZOO, který předložil editel E. Sluwa v téže roce.¹⁷⁵

Liberecká zoologická zahrada nebyla v meziválečném období doma ani v zahraničí příliš známá. Nezájem tehdejších předních představitelů města ji nutně přivedl do izolace, která se ještě zvtušila po založení pražské ZOO v roce 1931. Mezi tehdy jedinými dvěma zahradami ve státě nedošlo až do roku 1945 k žádnému odbornému nebo obchodnímu kontaktu.¹⁷⁶

Druhá světová válka zahradu zničila natolik, že z původních 130 druhů¹⁷⁷ zůstalo v celkovém počtu 500 kusů zbylo jen několik desítek nejsilnějších jedinců. 14. června 1945 přešla liberecká ZOO do českých rukou. Hospodářským správcem se stal obchodník K. Veverka a editorem Jeník Podaný, který po nuceném přerušení studií původních vedoucích

¹⁷⁴ KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 637.

¹⁷⁵ MIKOLÁŠ, Jiří. *50 let Severočeské zoologické zahrady v Liberci*. Liberec, 1969. nestr.

¹⁷⁶ KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 637.

¹⁷⁷ *Kniha o Liberci* uvádí druhů 134, protože ani jedna z publikací neodkazuje na žádný pramen, není jasné, kolik jich doopravdy bylo.

za války získal zkušenosti v n kolika zahrani ních zahradách.¹⁷⁸ Zahrada se velmi brzy mohla pochlubit jedine nými kusy. Vzácností byl americký st řbrný lev a páry berberských a somálských lv . Dále zde bylo možné vid t hn dé syrské medv dy, lední medv dy, mnoho r zného vodního ptactva, dravých pták , vlky, lamy, da ky, jeleny, srnce, opice a mnoho dalších.¹⁷⁹ ZOO ale prozatím z stávala bez finan ních prost edk . P íznivé letní po así a kolem 500 návšt vník denn prozatím ne inilo potíže, ale blížící se zima p inášela starosti s vytáp ním i zásobováním. Proto editel 10. listopadu zažádal m sto o p evzetí ZOO do své správy. Tomu se m sto ale prozatím bránilo, protože bylo samo v tíživé situaci a nep íznivou situaci v ZOO vy ešilo tím, že jmenovalo editele zárove správcem. Tím se sice zlepšila vnit ní organizace, ale základní potíže p etrvávaly. Zahrada trp la nedostatkem paliva, ímž strádali p edevším plazi.

I p es nep íjemné zimní ztráty vstoupila zahrada do roku 1946 optimisticky. Došlo k adaptaci starého pavilónu terárií a akvárií, který se pozd ji stal jedním z nejlepších ve ejných akvárií v republice. Jeho pracovníci se podíleli na zakládání akvárií i v dalších nov vznikajících zahradách. Velký význam m lo také otev ení, po dlouhé dob prvného, mo ského akvária v eskoslovensku 14. srpna 1946.¹⁸⁰ Na vstupném získala zahrada v tomto roce asi 500 000 K s (vstupné bylo 5 K). Potrava pro zví ata byla ale asi t íkrát dražší.¹⁸¹

Stále ale nebyla vy ešena otázka organiza ního za len ní liberecké ZOO. Do Liberce byla pozvána odborná komise z Národního muzea a z pražské ZOO, ale k rozhodnutí o p evzetí do správy m sta stále nedošlo. editelství ZOO proto za alo hledat novou cestu. Zahájilo jednání o ustavení provozovatelského družstva, jehož leny m ly být krom podnik a ob an i magistrát m sta a zemské a státní ú ady. Když se však na podzim 1946 konala ustavující sch ze spolku, chyb li na ní práv nejd ležit jí partne i – zástupci m sta. V dubnu 1947 se konala sch ze podruhé, ale starosti ZOO tím neskon ily. Následovalo sedmileté období, ve kterém se zahrada udržovala jen díky trvalému zájmu ob an , kte í zde nacházeli p íjemné prost edí, pot šení a zábavu. Jako na b žícím pásu se zde st ídali i editelé ZOO. Do ela se na krátkou dobu dostal Emil Sameš, po n m Bed ich Beneš, Julius Drye, Bohumil Mertlík, Josef Ma ík ad.¹⁸²

¹⁷⁸ MIKOLÁŠ, Ji í. *50 let Severo eské zoologické zahrady v Liberci*. Liberec, 1969. nestr.

¹⁷⁹ SOkA v Liberci, M st. NV Liberec, inv. . 142, kniha . 142, s. 48, Kronika 1945 – 1949 (1945).

¹⁸⁰ MIKOLÁŠ, Ji í. *50 let Severo eské zoologické zahrady v Liberci*. Liberec, 1969. nestr.

¹⁸¹ SOkA v Liberci, M st. NV Liberec, inv. . 142, kniha . 142, s. 60, Kronika 1945 – 1949 (1946).

¹⁸² MIKOLÁŠ, Ji í. *50 let Severo eské zoologické zahrady v Liberci*. Liberec, 1969. nestr.

5. 8. 2. Botanická zahrada

První myšlenka o založení botanické zahrady v Liberci se objevila již 6. května 1870 na schůzi tehdejšího Spolku přátel přírody v Liberci. K jejímu uskutečnění došlo ale až v roce 1876, kdy v dnešní Masarykově ulici byla tato spolková zahrada založena v místech, kde nyní stojí Severočeské muzeum. Rok nato byly na většině plochy pozemku vysázeny stromové školky. První skleník byl dokončen koncem února 1884.

Pak ale přišlo rozhodnutí, že na místě zahrady bude postavena budova muzea. Tím byl její rozvoj na nějaký čas pozdržen. Spolek přátel přírody, za peníze, které dostal od města a od muzea, zakoupil pozemek v okolí tehdejší vojenské nemocnice (dnešní školy v Lesní ulici), kde se botanická zahrada nachází dodnes.

S terénními pracemi se začalo v roce 1893, přičemž musel být udržován provoz i v dosavadní zahradě s vyhlídkou na to, že v této části rostlin bude přestěhována na nový pozemek. V letech 1893 – 1895 existovala stará i nová zahrada souběžně. Nový pozemek byl rozdělen na dvě části, přední a zadní zahradu. Kvůli špatnému půdu bylo třeba pozemek několikrát vyčistit, zřít a vyhnojit.

Postupně byly vyhloubeny vodní příkopy pro dva prameny nalézající se na pozemku, zahrada byla oplocena, byly postaveny nové skleníky a paňíky, zřízeny dvě studny a nechybělo zde ani zahradní domek, klny a stáj.¹⁸³ Proveřejnost byla nová zahrada otevřena 5. září 1895. A koliv byly v nové zahradě pěstovány i léčivé rostliny, měla zahrada spíše charakter zářeni, které mělo především zásobovat město zelení, než plnit poslání botanické zahrady. To se mělo uskutečnit až mnohem později. První světová válka si pak vynutila potřebu pěstovat zde zeleninu.

Až v srpnu 1929 byl zakoupen první skutečný velký skleník, který pak dlouhou dobu sloužil pro vystavování tropických rostlin. Zhruba v této podobě se botanická zahrada do konce třicátých let a s ním i politických změn.¹⁸⁴

V roce 1938 byl rozpuštěn Spolek přátel přírody a zahrada připadla městu. Další roky její existence se skrývají za utrpením druhé světové války. První zachycené zmínky lze najít až po osvobození v roce 1945 jako o městském zahradnictví, ale je zřejmé, že i za druhé světové války byla zahrada z větší části využívána pro pěstování zeleniny. A tak tu po roce 1945 zůstaly z dřívějšího osazení pouze dva záhony léčivých rostlin a několik málo stromů. Ze staveb se zachoval palmový skleník, domek pro zahradníka a vstupní skleník pro studenomilné rostliny. V jeho druhé části byla místnost, která fungovala jako kancelář,

¹⁸³ PELCOVÁ, Hana. *Severočeská botanická zahrada v Liberci*. Liberec, 1985. s. 5 – 6.

¹⁸⁴ KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 635.

jídelna, umývárna i šatna pro zamstnance. K tomu tu z stal malý sklad a úzký skleník pro množení rostlin a venkovní bazének pro lekníny. To vše na ploše 1, 26 ha. Do seznamu tehdejšího zařízení zahrady náležely ještě i jpany, tedy skleníky bez vytápění, do kterých bylo zavedeno ústřední topení z kotelny až po roce 1945, a stará dřevná klna. Zlé úasy přežilo ve sklenících zahrady asi tisíc orchidejí, které se staly základem sbírky, během let neustále vzrůstající.

Provozovatelem zahrady byl zprvu městský národní výbor, pak komunální podnik a později Park kultury. Když se ukázalo, že dosavadní pozemek nestačí požadavkům kladeným na zahradu, byl jí poskytnut další pozemek, sousedící s tím dosavadním. Na tomto pozemku byly po rekultivaci vysázeny rododendrony, jejichž sbírka se zatoulala do Liberce koncem války z Belgie nebo z Holandska.¹⁸⁵

5. 9. Tisk a rozhlas

5. 9. 1. Tisk

První radostné zprávy o osvobození Liberce sovětskou armádou a československými partyzánskými a vojenskými jednotkami oznámil českému lidu *V stíně Národního výboru* z 15. května 1945, ale svým 2. číslem z 18. května 1945 skončil své informační poslání, které převzaly nové noviny *Stráž severu*, deník Národní fronty v českém pohraničí.¹⁸⁶ První číslo vyšlo 26. května a kromě fotografií prezidenta Edvarda Beneše, Stalina a vítězné Rudé armády přineslo i vítězné vzpomínkové články, básně a provolání. Noviny tiskla firma Bratři Stiepelové v Liberci a byly vedeny šéfredaktorem a odpovídajícím redaktorem dr. Josefem Veverkou.¹⁸⁷ Název *Stráž severu* měl už list vycházející koncem 19. století v Turnově, později časopis vydávaný Národní jednotou severo českou (1907 – 1923). Nová *Stráž severu* byl list se značnými ambicemi, spojující zpravodajství ze světa s domácími a regionálními informacemi a komentující nejdůležitější vnitropolitické události. Nespádl k politice ani a udržoval si velkou míru nadstranickosti, i když vyjadřoval především názory blízké pravicovému sociálnímu demokratovi, kterým byl i J. Veverka. To se ostatním stranám nelíbilo, obzvláště komunistům, kteří by na jeho stránkách rádi místo obecných úvah uvítali přímou politickou agitaci.¹⁸⁸ Situace uvnitř redakce se natolik vyhroutil, že komunisté odmítli s Veverkou spolupracovat a z redakce v dubnu 1946 odešli. KV KS v čele s Janem Harusem

¹⁸⁵ PELCOVÁ, Hana. *Severo česká botanická zahrada v Liberci*. Liberec, 1985. s. 7 – 8.

¹⁸⁶ Vývoj českého tisku v Liberci. *Stráž severu* r. I., . 3, 30. 5. 1945, s. 4. Jak uvádí právě toto číslo *Stráže severu*, jednalo se v pořadí asi o 55. český „časopis“, vycházející v Liberci.

¹⁸⁷ SOkA v Liberci, Měst. NV Liberec, inv. . 142, kniha . 142, s. 23, Kronika 1945 – 1949 (1945).

¹⁸⁸ KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 450.

se dostal do obtížné situace. Dal souhlas k odchodu komunistického redaktora, ale ukazovalo se, že by bylo lepší získat z Prahy posilu, zkušenějšího komunistického redaktora proti Veverkovi, než redakci prostě opustit a zcela tak uvolnit pole pravici. Nejlepší řešením bylo, že pro vodní okresní týdeník OV KS *Nástup severu*, vydávaný od dubna 1946 v české Lípě, se stal od svého 4. čísla z 11. května 1946 týdeníkem KV KS v Liberci s H. Vyškovskou jako šéfredaktorkou. Redakce *Stráž severu* byla svým způsobem arénou pro boj o rozhodující vliv na veřejné mínění. Proto si i národní socialisté začali vydávat pro okres Liberec, Jablonec a Frýdlant týdeník *Pohraničí*, pro českou Lípě, Jablonné v Podještědí a Rumburk týdeník *Svobodný sever*. Oba tyto listy začaly vycházet v dubnu 1946 a už k 1. 1. 1947 byly slouženy v jediném časopis pod názvem *Svobodný sever*.¹⁸⁹ Veverka byl později dokonce kritizován za to, že sociálním demokratům nestálo o vlastním prosazování *Stráž severu* a založili si ještě další list – týdeník *Severočeský obzor*, vycházející necelý rok v nákladu až 15 000 výtisků. Pravdou ale spíše je, že to udělali proto, aby mohli stranické záležitosti řešit podobně jako všechny ostatní strany ve vlastním tiskovém orgánu a *Stráž severu* zachovali slušnou úroveň a co nejvyšší míru nezávislosti. To se jim podařilo až do února 1948.¹⁹⁰

5. 9. 2. Rozhlas

O rozhlasovém vysílání v Liberci se začalo uvažovat s určitým zpožděním. Kvůli nezájmu Ministerstva pošt a telegrafů rozhlasu v Praze bylo nakonec rozhodnuto prozatímně vysílat ve vlastní režii z finančních prostředků, které byly po ruce, dokud nebude oficiálně zahájen provoz na novém vysílacím ministerstvem pošt a československým rozhlasem.

Vysílací anténou byl postaven a schopen provozu již v září 1945. Pak bylo ale zjištěno, že budova, která měla sloužit pro správní kanceláře a studio, nevyhovuje. Nakonec se redakce usídlila v Městské knihovně v Moskevské ulici.¹⁹¹

Prvním uměleckým editorem byl redaktor a básník Jan Miloslav Bureš, který ale liberecký rozhlas k 31. prosinci 1945 opustil a vrátil se ke svému novinářskému poslání do redakce *Svobodného zítka* do Prahy. Zaměstnanci rozhlasové stanice proto na své personální schůzce (29. prosince 1945) dali jednomyslně návrh Karlu Procházkovi, dosavadnímu kulturnímu referentovi a režisérovi libereckého rozhlasu, jako prozatímnímu

---

¹⁸⁹ PROCHÁZKA, Jiří. *Liberec v nástupu k socialismu: K historii Liberecka v období 1945 – 1948*. Liberec, 1966. s. 30 – 31.

¹⁹⁰ KARPAS, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 450.

¹⁹¹ K situaci libereckého rozhlasu. *Stráž severu r. II.*, . 17, 20. 1. 1946, s. 5.

vedoucímu libereckého rozhlasu. Administrativní a hospodářské vedení převzal ústřední Václav Vaníček.¹⁹²

Dne 23. ledna 1946 zahájil severočeský vysílání v Liberci své pravidelné vysílání pro blízké okolí v okruhu Rumburk – Mladá Boleslav – Česká Lípa – Broumov. Dosavadní poloamatérské vysílání v rozsahu několika hodin se pak omezilo na jednu hodinu od 18.30.¹⁹³ Hlasatelé Jiří a Daniela Palátovi denně informovali ve jednotě o všech důležitých zprávách, zejména o těch, které vydával magistrát. Jmenovaní hlasatelé byli přidáni externími spolupracovníky, školenými v rozhlasových kurzech.¹⁹⁴ V sobotu 19. října 1946 adresoval dr. Karel editelství rozhlasu v Liberci rozhodnutí Ústředního národního výboru, které ustanovilo od 21. října 1946 odpovídajícím vedoucím rozhlasu Radima Kalfuse a ideovým vedoucím Miloslava Bureše.¹⁹⁵ Podle technických a hospodářských možností byla doba vysílání postupně upravována, a tak již od 3. února 1947 byla provozní doba libereckého rozhlasu 10 hodin denně (od 12 do 17 hodin a od 17.55 do 22.55).¹⁹⁶ Po dlouhých jednáních byla liberecká stanice v dubnu 1947 začleněna do celostátní sítě a dosavadní několik hodinové vysílání se omezilo na jednu večerní hodinu denně.¹⁹⁷

5. 10. Významné oslavy v letech 1945 – 1948

K velkým kulturním událostem, kterých se účastnila velká část libereckých obyvatel, bezesporu patří oslavy významných dnů českých dějin a některých svátků.

K těm prvním po osvobození patřily **oslavy 28. října 1945**, pro které byl připraven bohatý program. Oslavy byly zahájeny již v sobotu 27. října v odpoledních hodinách vyvěšením praporu a vlajek a vypálením 21 dělových ran. V sobotu ještě byla odehrána dvě slavnostní představení *Prodané nevěsty* v libereckém divadle a nechyběl ani ohňostroj. V neděli proběhla slavnostní přehlídka nováčka na náměstí Dr. E. Beneše a vojenská přehlídka. Před divadlem proběhl koncert odbojky Svazu lidových hudebníků a v divadle bylo připraveno představení pro nováčky – Jiráskův *Gero*. Po oba dny byla slavnostně osvětlena radnice a divadlo.¹⁹⁸

Nedlouho poté se v Liberci slavilo **výročí ruské revoluce**. Pro, do posledního místa, zaplněné náměstí před radnicí zazněly 7. listopadu 1945 přesně v deset hodin slavnostní

¹⁹² Osobní zprávy v libereckém rozhlasu. *Stráž severu r. II.*, . 6, 8. 1. 1946, s. 3.

¹⁹³ Severočeský vysílání v Liberci zahájí. *Stráž severu r. II.*, . 19, 8. 1. 1946, s. 1.

¹⁹⁴ Liberecký rozhlas vysílá. *Stráž severu r. II.*, . 43, 20. 2. 1946, s. 2.

¹⁹⁵ Všem spolupracovníkům libereckého rozhlasu. *Stráž severu r. II.*, . 239, 18. 10. 1946, s. 4.

¹⁹⁶ Československý rozhlas Liberec. *Stráž severu r. III.*, . 29, 4. 2. 1947, s. 4.

¹⁹⁷ KARPAS, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 451.

¹⁹⁸ Oslavy 28. října v Liberci. *Stráž severu r. I.*, . 124, 23. 10. 1945, s. 2.

fanfáry a len inohry Zemského divadla v Liberci Pravoslav Louda p ednesl n kolik Horových verš . Po ad projev , z nichž byl nejbou liv ji ocen n projev pplk. Rumjanceva, odeslalo shromážd ní blahop ejné telegramy Stalinovi a sovs tkému velvyslanectví v Praze. „Byl to svátek Sov tského svazu a byl to svátek nás všech, pracujících a v r ných bojovník za mír a obecné blaho.“¹⁹⁹

Podobn jako v ostatních m stech byly i v Liberci **oslavy 1. máje 1946** p edevším m ením politických sil jednotlivých stran. I p esto ale vyzn ly mohutn a d stojn . Nejpo etn jší pr vod m la komunistická strana, která soust edila do Liberce své stoupence nejen ze všech okolních obcí, ale i ze vzdálen jších m st. V pr vodu šlo tém 7000 osob a trvalo tém hodinu, než prošel kolem radnice. Díky velkému po tu alegorických a ov n ených voz šlo asi i o pr vod nejpest ejší. Hned za ním následoval pr vod s. strany národn socialistické, který ítal 670 trojic, alegorický v z „Maják“ a pestré skupiny v krojích, takže celkem soust e oval n co p es 2000 osob. Poslední prošel libereckými ulicemi pr vod s. sociální demokracie. V šestistupech v n m krá elo asi 2500 stoupenc . Pr vod byl rovn ž zpest en skupinami dívek v národních krojích a alegorickými i ov n enými vozy. Lidová strana v Liberci vlastní pr vod nepo ádala, ale na shromážd ní v hotelu Zlatý lev promluvil poslanec Josef Plojhar a krajský p edseda a redaktor Eduard Vedral.²⁰⁰ Za KS na Masarykov nám stí²⁰¹ promluvili ministr informací Václav Kopecký a spisovatel Ivan Olbracht. Z 15 000 zú astn ných osob jejich projevy mohli slyšet ale jen ti, kte í stáli poblíž tribuny, protože selhalo instalované rozhlasové za ízení.²⁰²

V tší význam ovšem m ly **oslavy prvního výro í kv tnové revoluce**. Již od soboty 4. kv tna 1946 zdobila nám stí Dr. E. Beneše v Liberci záplava v nc a kv tin. V ned li dopoledne prošel ulicemi Liberce velkolepý pr vod a na nám stí byl uspo ádán manifesta ní projev, jehož se zú astnilo p es 10 000 eských ob an .²⁰³ Oslavy vrcholily ve st edu a ve tvrtek (8. – 9. kv tna). Ve st edu, v p edve er hlavního dne oslav ozá ily ulice tisíce lampion a pochodní. V obrovském pr vod pochodovaly krojované družiny d tí i dosp lých, skauti, Sokolové, vojsko, legioná i, partyzáni, hasi i, p íslušníci SNB a mnozí další za zvuk vojenské hudby.²⁰⁴ Pr vod tvo ený asi 5000 lidmi vyšel z Husovy t ídy a prošel kolem slavnostn osv tlené radnice na prostranství p ed krematoriem, kde se k n mu p ipojil

¹⁹⁹ Liberec oslavil výro í velké ruské revoluce. *Stráž severu r. I.*, . 137, 8. 11. 1945, s. 2.

²⁰⁰ Mohutné oslavy 1. máje v Liberci. *Stráž severu r. II.*, . 103, 3. 5. 1946, s. 2. Podle kroniky (Kronika 1945 – 1949 (1946) tvo ilo jak pr vod národních socialist , tak i pr vod sociálních demokrat asi 3000 osob.

²⁰¹ Masarykovo nám stní je dnešní Sokolovské nám stí.

²⁰² SOkA v Liberci, M st. NV Liberec, inv. . 142, kniha . 142, s. 20, Kronika 1945 – 1949 (1946).

²⁰³ D stojné zahájení oslav 1. výro í kv tnové revoluce. *Stráž severu r. II.*, . 106, 6. 5. 1946, s. 2.

²⁰⁴ SOkA v Liberci, M st. NV Liberec, inv. . 142, kniha . 142, s. 22, Kronika 1945 – 1949 (1946).

mnohatisícový dav, takže se tu shromáždila téměř polovina českého obyvatelstva Liberce. Při koncertování vojenské hudby a vypalování barevných raket netrvalo dlouho a ekávala velkolepý ohostroj, který začal ve 23 hodin na vrcholu Ještědu poté, co tam dorazili běžci pochodu českého štafetového běhu.²⁰⁵

Ve čtvrtek zavlály v ranním slunci národní barvy vlajkové výzdoby a zvějí se rozléhal zvuk zvonění na počátku slavnostních bohoslužeb. Z náměstí Dr. E. Beneše zmizel kenotaf, připomínka smutných dnů národa. Plochu náměstí obklopovaly tisíce libereckých občanů. Před radnicí stáli zástupci města a ve vojenských složkách, zástupci Rudé armády a místní posádky. Velitel posádky dekoroval některé příslušníky SNB československou medailí za chrabrost a československou medailí za zásluhy. Kromě toho odevzdal 25 příslušníkům SNB pochvalné dekrety za statečnost. Potom přeletl posádkový velitel rozkaz prezidenta ke květnové revoluci. Po proslovu primátora Haruse a osvětového důstojníka zazněla československá a sovětská státní hymna. Následoval slavnostní pochod shromážděných vojenských útvarů směřující do Husovy třídy, kde stála hlavní tribuna.

Po vojenské přehlídce, kde byly k vidění děla, samopaly, vojenské letouny atd., byl uspořádán mohutný alegorický průvod vedoucí z Husovy třídy na pavlovický stadion.

Večer proběhlo slavnostní představení Smetanova *Dalibora* v Zemském oblastním divadle, ovšem pravé veselí a nadšení se ukázalo až na lidové zábavě na Soukenném náměstí,²⁰⁶ kde se tančilo na ploše náměstí.²⁰⁷

Oslav květnové revoluce se účastnili i sportovci. Již v neděli 5. května byly na stadionu v Pavlovicích sehrány tři zápasy – volejbalistů, házenkářů a fotbalistů, ve kterých proti sobě nastoupili reprezentanti města Liberce a vojenská mužstva liberecké posádky.²⁰⁸ Ve středu proběhl zmiňovaný pochodový štafetový běh na Ještědu. Ve čtvrtek se pak na pavlovickém stadionu konaly závody brannosti proložené některými atletickými disciplínami. Bojem přihlíželo početné obyvatelstvo, hlavně mladá mládež a armáda.²⁰⁹

čkoslovenské barvy zavlály v Liberci jasně i ve **výroční den bitvy u Zborova** (2. července 1946). Výročí si připomněla místní posádka a ostatní obyvatelstvo projevem účastníka památné bitvy, důstojníka zdejší posádky, a přehlídkou čestné roty na náměstí Dr. E. Beneše. Na pavlovickém stadionu byly uspořádány sportovní přebory vojáků.²¹⁰

²⁰⁵ Velkolepé oslavy výročí květnové revoluce v Liberci. *Stráž severu r. II.*, . 109, 11. 5. 1946, s. 2.

²⁰⁶ Soukenné náměstí bylo v čínu 1946 přejmenováno na Gottwaldovo náměstí, od dubna 1990 jej nacházíme znovu jako Soukenné náměstí.

²⁰⁷ SOkA v Liberci, Měst. NV Liberec, inv. . 142, kniha . 142, s. 22 - 24, Kronika 1945 – 1949 (1946).

²⁰⁸ Sportovní oslavy v Liberci. *Stráž severu r. II.*, . 106, 6. 5. 1946, s. 4.

²⁰⁹ Sportovní oslavy květnové revoluce v Liberci. *Stráž severu r. II.*, . 109, 11. 5. 1946, s. 4.

²¹⁰ Liberec ve výroční den bitvy u Zborova. *Stráž severu r. II.*, . 151, 4. 7. 1946, s. 3.

Oslavy **línové revoluce v roce 1946** pořádala odborová organizace Svazu přátel SSSR za spoluúasti armády, SNB, kulturních, sportovních a zájmových organizací. V rámci oslav proběhlo 6. listopadu v Severočeském národním divadle slavnostní představení Gogolovy *Ženitby* a proslov zástupce ONV. Následujícího dne pak přišlo zase pro jednou oživo lampionovým průvodem procházejícím od nádraží na náměstí Dr. E. Beneše.²¹¹

Svátek práce v roce 1947 slavily opět všechny tři socialistické strany v Liberci odděleně. Na Masarykově náměstí se shromáždilo asi 3000 stoupců strany národní socialistické, ke kterým promluvila poslankyně Frá a Zemínová. Sociální demokraté konali svou manifestaci na Gottwaldově náměstí. Taktéž asi k tisícům lidí promluvili místopředseda ZNV v Praze dr. Jeábek, Rudolf Pravdík ze Žiliny, E. Veverková a náměstek předsedy ÚNV Antonín Urban. Asi 7000 obyvatel přišlo na náměstí Dr. E. Beneše, kde měl projev ministr informací Václav Kopecký. Hovořil o znárodnění průmyslu a budování nového státu. Všechny tři manifestace proběhly v klidu a důstojně.²¹²

Oslavy **druhého výročí květnové revoluce** byly zahájeny 4. května 1947 v budově Úřadu národní bezpečnosti, kde byla odhalena pamětní deska jedenácti příslušníkům liberecké policie z první republiky, kteří zahynuli za okupace. Po přejezdu ministra vnitra Václava Noska, který provedl přehlídku čestné roty a vztyčil vlajku, zahájil slavnost předseda ÚNV prof. M. Nykenda. Po několika projevech byla odhalena pamětní deska, kterou navrhli akad. malíř J. Hlavsa a ing. arch. Procházka. Pozůstalým rodinám po J. Blažkovi a Fr. Šejkovi pak ministr vnitra předal válečné kříže.

Druhého dne byla na náměstí Dr. E. Beneše uspořádána tržnice za oběti okupace. Před radnicí byl postaven kenotaf, před kterým stála čestná rota liberecké posádky s praporem. Úradnice se shromáždili zástupci národních výborů, stran Národní fronty a různých libereckých institucí, kteří položili ke kenotafu věnce. Převécké sdružení východočeských ústředí přineslo dvě písně. Slavnostní tržnici zakončila státní hymna.

V devět hodin večer byla oficiálně uzavřena představení liberecké veřejnosti otevřená druhá část Muzea nacistického barbarství. Večer ještě uvedla činohra Severočeského národního divadla známé drama J. J. Kolára *Pražský žid*, které zpracoval Vladislav Van ůra. V režii Evy Foustkové hru nastudovali přední členové činohry.

Oslavy pokračovaly v neděli dopoledne přehlídkou a slavnostním pochodem liberecké posádky na Benešově náměstí. Odpoledne byla nástupem armády zahájena veselice na Tyršově stadionu v Pavlovicích. Slavnostní projev zde přednesl za Krajský výbor Národní

²¹¹ Oslavy línové revoluce. *Stráž severu r. II.*, . 239, 17. 10. 1946, s. 3.

²¹² SOkA v Liberci, Měst. NV Liberec, inv. . 142, kniha . 142, s. 44, Kronika 1945 – 1949 (1947).

fronty redaktor E. Vedral. Po dalších prosloveh vojáci předvedli ukázky svého výcviku. Večer pak ještě propuklo veselí v Lidových sadech.²¹³

Dne 2. srpna 1947 byly zahájeny oslavy **35 let trvání Severočeského konzumního družstva (SKD) v Liberci**. Dopoledne se v budově divadla sešla pracovní valná hromada SKD, na které byla schválena uzávěrka za rok 1946, a kde bylo představenstvu uděleno absolutorium. Správní finanční přebytek byl rozdělen mezi družstevní, veřejné a sociální akce. Po oběd se zde konala slavnostní valná hromada, kde ústředníky přivítal předseda představenstva JUDr. Emil Smutek, a slavnostní projev přednesl i vedoucí editel SKD František Kubant. Dále byly uděleny čestné tituly zakladateli a předsedovi družstva.²¹⁴

Dny oslav jubilea SKD byly ale svátkem pro celý Liberec. Nedělní pořad slavností byl zahájen mohutným devítitisícovým průvodem, který vyšel od nádraží a končil v Lidových sadech, kde promluvil F. Kubant a ministři Václav Majer a Václav Kopecký, kteří byli jmenováni čestnými členy SKD.²¹⁵ Potom následoval kulturní pořad, ve kterém uvedl operní soubor Severočeského národního divadla operu *Prodaná nevěsta*. Oslavy v průběhu se účastnilo až 20 000 diváků.²¹⁶

Nakonec zmiňme ještě oslavy **desátého výročí říjnové revoluce**, které byly v Liberci zahájeny 6. listopadu 1947 recitací básněm v Severočeském národním divadle. Do divadla se ale dostavil mizivý počet návštěvníků a ani představení Suchovo-Kobilina *Smrt Tarelkinova* ze 7. listopadu a manifestace na náměstí před radnicí nebyly navštíveny tak, „jak by se slušelo“.²¹⁷

---

²¹³ Tamtéž, s. 46 – 50.

²¹⁴ Tamtéž, s. 79 - 80.

²¹⁵ 20 000 účastníků družstevních slavností v Liberci. *Stráž severu r. III.*, . 181, 5. 8. 1946, s. 3.

²¹⁶ SOkA v Liberci, M. st. NV Liberec, inv. . 142, kniha . 142, s. 81, Kronika 1945 – 1949 (1947).

²¹⁷ Oslavy říjnové revoluce v Liberci. *Stráž severu r. III.*, . 261, 9. 11. 1947, s. 7.

6. OD VOLEB 1946 K ÚNORU 1948 A JEHO NÁSLEDK M

D ležitým mezníkem ve vývoji státu byly volby v kv tnu 1946. Doba jejich konání nebyla náhodná a nebyla ani dohodou eskoslovenských politických stran, s nejv tší pravd podobností se o ní rozhodovalo v moskevském komunistickém prost edí. Obecn se totiž soudilo, že volby prob hnou asi p l roku po osvobození, to se ale zdálo pro komunisty nevýhodné. Podle Moskvy nebyla KS na tak velkou zkoušku ješt dostate n p ipravena.²¹⁸

Také díky tomu skon ily první povále né volby komunistickým vít zstvím,²¹⁹ když získali v echách 43,25 %, na Morav 34,46 % a na Slovensku 30,48 % hlas . Celostátn šlo tedy tém o 38 % a 114 poslaneckých mandát .²²⁰ Do ela nové vlády se postavil p edseda komunist Klement Gottwald. Ur itou nad jí pro vzdor komunistickému tlaku mohlo být vít zství Demokratické strany na Slovensku (61,43 %). KS i KSS však rozpoutaly v lét 1947, s podporou prokomunistických složek Státní bezpe nosti, propagandisticko-policejní kampa , p edpovídající poúnorové represe, v níž politiky Demokratické strany obvinily ze snahy o rozbití eskoslovenska. V listopadu 1947 pak ztratila Demokratická strana ve slovenské vlád (tedy ve slovenském Sboru pov enc) v tšinu.

Navzdory provolávané jednot se vinou komunist stal politický systém t etí republiky prakticky nefunk ním. Národní fronta p estala fungovat jako místo politických dohod (od listopadu 1947 ji také Gottwald nesvolával) a spory ve vlád , vyvolávané komunistickou neústupností, nazna ovaly blížící se st et.

V únoru 1948 dosavadní nap tí p erostlo v otev ený st et, který vyústil v komunistické p evzetí absolutní moci. Krizi odstartovalo 12 len vlády za demokratické strany 20. února podáním demise. Takový postup byl jejich odpov dí na personální zm ny ve Sboru národní bezpe nosti a následným nespln ním požadavku vlády odvolat je. Brzy vyšlo najevo, že minist i si p ijetí demise nep áli, spíše cht li demonstrovat své odhodlání komunist m neustupovat. Pro úsp ch tohoto gesta si ale d kladn nep ipravili podmínky. Nezískali další partnery pro sv j krok, takže demisi nepodala nadpolovi ní v tšina vlády, a ani neuzav eli jasnou dohodu s prezidentem. Naopak komunisté rádi p ijali takovou výzvu jako šanci ukon it povále nou parlamentní mezihru.

---

²¹⁸ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha, 2008. s. 42.

²¹⁹ Mnozí auto i p ítají volební vít zství komunist v kv tnu 1946 v esku pozemkové reform , které se jako organizáto i chopili komunisté, jinými slovy komunisté v esku zvít zili ve volbách p edevším hlasy z venkova. (VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha, 2008. s. 123.)

²²⁰ Tamtéž, s. 51. Zde jsou uvedeny všechny podstatné údaje týkající se kv tnových voleb 1946.

V dalších dnech a hodinách odstartovaly především připravené i improvizované plány. Nešlo zdaleka jen o nátlak na prezidenta Beneše, aby přijal demisi a umožnil Gottwaldovi sestavit komunistickou loajální vládu. Moc se přejímala generálně a na všech úrovních. KS obratně přemístila těžší krize z politických kabinetů do veřejného prostoru, kde si bezpečně ověřovala své možnosti.

Komunistická aktivita oproti pasivnímu vyžívání představitelů demokratických stran se ukázala být rozhodující. I když formálně rozhodlo akceptování demise prezidentem 25. února 1948 a ponechání Klementa Gottwalda u čela vlády, ve skutečnosti již v té době nad je na návrat k předkrizovému stavu v podstatě neexistovala. Komunisty iniciované politické akční výbory, organizované jak na místní, tak na centrální úrovni, prezentovaly novou, nikým nepovolenou moc, která v podstatě převzala úlohu státní správy. Rozhodovaly o zatýkání, propouštění ze zaměstnání i reorganizaci společenského života v nejrůznějších oblastech, a to ještě před přijetím demise.

Opuštění vlády částí demokratických ministrů a revoluční atmosféra, živěná akčními výbory a narychlo ozbrojenými *Lidovými milicemi* („armádou“ komunistické strany), dala z 25. února rozhodující datum na komunistické cestě k moci. Jestliže do této chvíle omezovaly jednání komunistů do jisté míry koalici ohledy a demokratická pravidla, nyní se nemuseli ohlížet prakticky na nic. „Pražský převrat“ svou rychlostí a jednoznaností zaskočil i demokratický Západ. Stal se znakem dotvoření sovětského východního bloku.²²¹

Vývoj v Československu po únorovém převratu se nijak výrazně nelišil od dění v celém východním bloku. „Vítězný únor“ radikálně zrychlil tempo sociálních a hospodářských změn. Soustředění moci do úzkého kruhu vedoucích představitelů, které mělo svou obdobu na jednotlivých místních úrovních, spojené s vytvářením „neformálních“ mocenských orgánů, bylo jedním ze základních znaků destrukce demokratického a právního řádu. S tím souvisela i centralizace odstraňující dosavadní samosprávný systém a převádějící stále více pravomocí na centrální orgány, včetně oslabování role slovenských institucí ve prospěch „Prahy“.

Naoko režim předstíral určitou formu demokracie i kontinuitu s předcházejícím politickým modelem – zůstal prezidentský úřad, Národní shromáždění, Národní fronta, nekomunistické politické strany (sociální demokracie se ale sloučila s KS v únoru 1948, další strany se musely přejmenovat). Vnitřní význam modelu se ale změnil, což dokazovalo už jen formální fungování parlamentu, který jenom schvaloval komunisty předkládaná rozhodnutí, i Národní

---

²²¹ CUHRA, Jaroslav et al. *České země v evropských dějinách: díl čtvrtý, od roku 1918*. Praha, 2006. s. 172 – 175.

fronty, nyní určené k ovládnutí nekomunistických stran a jiných spolků. Volby v květnu 1948 proběhly podle nového volebního zákona s jednotnou kandidátkou (sestavěnou KSČ) a za otevřené manipulace a zastrásování. Komunisté dostali 89 % hlasů, odpor k novému režimu symbolizovalo pětiznačných 11 % bílých lístků. Volební fraška byla poslední kapkou pro definitivní odchod Edvarda Beneše z politického života. Jako důvod sice uvedl špatný zdravotní stav, pravou příčinou byla ale neochota podepsat novou nedemokratickou ústavu z května 1948. Nástup Klementa Gottwalda do prezidentské funkce v červnu 1948 dovršil komunistické převzetí moci v Československu.

Akční výbory splnily svou úlohu – různé druhy perzekuce (jako ztráta zaměstnání, studijních možností, zákaz veřejného působení, publikování apod.) zasáhly až 300 000 osob – následně byla jejich činnost potlačena. Režim nadále pokračoval v tvrdých a násilných opatřeních, zároveň se ale pokoušel o vytvoření klamu legalizace zpětnými a úlovnými vytvářením zákonů a dalších právních norem. Soudní nezávislost byla úplně zrušena a soudnictví bylo podrobeno komunistickému dohledu.

Protesty části společnosti nemohly zvítězit v konfrontaci s represivní politikou. Živelná vystoupení, jako byly manifestace na XI. sokolském sletu na začátku července 1948 nebo píle pohřbu Edvarda Beneše v září téhož roku, představitelé režimu sice polekala, ale jejich důsledkem bylo spíše potvrzení represí. Hned po únoru 1948 se rodil i tzv. letní odboj, ale v dané situaci měl příliš mnoho překážek. Nemohl spoléhat na skutečnou západní podporu a chybná mu reálná naděje, že jeho aktivity mohou stav skutečně změnit.

Počet znásilňovaných překročil několik set tisíc – jen nevinně odsouzených v politických procesech bylo do konce padesátých let asi 150 000, popraveno bylo minimálně 250 z nich. Snad ani není potřeba připomínat osudy Heliodora Píky, Milady Horákové a řady dalších.

Procesy však byly jen jednou částí tehdejšího násilí. Nepřízniví a nepohodlní občané byli bez soudů umístěni do táborů nápravných prací, Pomocných technických praporů – PTP, další byli nuceni vystupovat, internováni, zbavováni zaměstnání a možnosti studovat. Naproti tomu zde byl nepochybný sociální vzestup příznivců komunistické politiky, kteří přicházeli na uvolněná místa a s nadšením budovali „novou“ společnost. I přes toto nadšení ale nelze opomenout jejich naprostou lhostejnost k následkům komunistické politiky. Brzy začalo hospodářství celkově zaostávat za Západem, navzdory pokračujícím dobrovolnickým aktivitám, „údernickému“ hnutí, navyšování norem a proklamativnímu překročení plánů 1. pětiletky, schválené na roky 1949 – 1953. Neefektivita hospodářství vycházela z chaotického přechodu na socialistický způsob řízení a plánování, jehož součástí

byl za útek likvidace soukromého sektoru v průmyslu a ve službách i opatřovně násilné snahy o kolektivizaci zemědělství. Podobná regresivní přehrála sílící izolace od světových trhů a trend, která byla dána také československou příslibností k Radě vzájemné hospodářské pomoci, rovněž i zaměření na rozvoj těžkého strojírenství, především pro armádní potřeby. Celá společnost byla poškozena odmítáním spotřebního průmyslu a dalších perspektivních odvětví. Vytvořily se tak předpoklady pro trvalé hospodářské problémy země a s tím související ekologickou devastací.

Úpadek se nevyhnul ani školskému systému, stále více podrobovanému silnější ideologizaci, ani vdeckému bádání trpícímu omezenými kontakty a nemožností opravdu svobodně uvažovat nad problémy. Přerušení dlouhodobého kulturního vývoje, způsobené nemilosrdnými čistkami, zanechalo v české kultuře nesmazatelnou stopu. Mnozí odešli do exilu, byli umlčeni nebo i uvězněni a popraveni. Celá kultura ztratila možnost uplatnit svůj talent a jen část z nich mohla po nějaké době opět vystoupit. Oficiální umění nemohlo v žádném případě nahradit tuto tvůrčí ztrátu, zvláště když politická moc postupně zavrhl i své dřívější kulturní přivržence.

Komunistický režim v průběhu prvních pětiletí porazil přímé odporce a alespoň navenek se zmocnil dříve nezávislých spolků a seskupení v etnickesanských církvích. Části někdejších elit a dalšího aktivního obyvatelstva raději z republiky odešla. Šlo asi o 50 000 lidí, z nichž se mnozí v západním exilu svou politickou činností snažili o navrácení demokracie do československa. Daná mezinárodní situace však nedávala velkou naději k úspěšnému uskutečnění jejich snah. Ztěžovala jim i roztrásenost exilových aktivit. Ani nejznámější organizace, Rada svobodného československa, neměla takovou autoritu, která by se aspoň vzdáleně blížila válečné Benešově vládě. Mimořádný význam ovšem měly snahy o proražení informační blokády, na nichž se podílely zahraniční rozhlasové stanice, jako BBC, Hlas Ameriky, Rádio Vatikán a od roku 1951 i Svobodná Evropa. I přes rušení vysílání způsobily ovšem obyvatelstvu základní informace o životě ve svobodném světě a o utajovaných událostech doma.

Kapitolu nastolení komunistické moci uzavřela Gottwaldova smrt v březnu 1953, která přišla jen krátce po smrti Stalina. Otázkou bylo, zda postalinický Sovětský svaz vytvoří předpoklady k zastavení tvrdého kursu a zda takovou změnou nebude ohrožen i komunistický mocenský monopol v celé středovýchodní Evropě.²²²

---

²²² CUHRA, Jaroslav et al. *České země v evropských dějinách: díl čtvrtý, od roku 1918*. Praha, 2006. s. 187 – 192.

7. „LIBERECKÝ“ ÚNOR 1948

Z květnových voleb 1946 vyšla také na Liberecku vítězná komunistická strana. I když ne všude v libereckém volebním kraji s číslem 8 byla situace tak jednoznačná. Na Šluknovsku, eskolipsku a Frýdlantsku komunisté sice získali přes 60 % hlasů, ale v okrese Turnov jim byli bezmála rovnocenným partnerem národní socialisté, kteří v samotném Turnově zvítězili a v zemědělské oblasti eskodubská získali dokonce v těch kterých obcích nadpoloviční většinu, zatímco komunisté tam skončili až na posledním místě. Ve volebním okrese Liberec-venkov se ale KSČ, s výjimkou Záskalí, dostala do čela volebních výsledků všude. V samotném Liberci už byly výsledky vyrovnanější, ale i tak zde získali komunisté nadpoloviční většinu v 7 ze 38 volebních okrsků. Nejvýznamnější výsledky pro ně byly především v předměstských a okrajových částech, zatímco nejméně hlasů získali v obvodu vilové části kolem muzea a předměstské školy, kde zvítězili národní socialisté.

Nejméně volební vítězství komunistů bylo v liberecké oblasti dostatečně přesvědčivé. Přímým jejich úspěchem bylo několik. Komunistům se povedlo v krátké době vystavět silnou síť místních a závodních organizací a masovým nábojem získat značné množství občanů, takže mohli nejširší, ale také nejrozmanitější lenskou základnu. Zpolitizovali běžné problémy pohraničí a využili každou možnost pro agitaci, při níž vyhlášovali vládní program za svůj. Ve svých prospěšných dobách využili i všeobecné přátelské naladění k SSSR a propagovali „svou ústavní odboji“. Jasně formulovali politické i sociálně ekonomické požadavky a nejbližší cíle, ale konečný model socialismu si zatím nechávali pro sebe, aby neodrazovali od vstupu do strany. Nelze opomenout ani fakt, že v 8. volebním kraji bylo nezanedbatelné množství německých komunistů, kteří před válkou kandidovali společně s KSČ a jimž bylo lenství, pokud v eskoslovensku zůstali, obnoveno teprve v padesátých letech.

Dne 19. července 1946 se konala ustavující schůze libereckého národního výboru, který se nyní jako ve všech statutárních městech nazýval Ústřední národní výbor (ÚNV). Liberecký ÚNV byl velmi inorodý, stál na špičce dělení a ovlivňoval v těch kterých případech běžných událostí nejen na Liberecku, ale v celých severních částech. Zasedání pléna a rady ÚNV statutárního města Liberce se stala místem častých ústních šarvátek, v nichž proti komunistům vystupovali národní socialisté pod vedením člena rady JUDr. Václava Kyselky a pravicové křídlo sociální demokracie vedle s Josefem Veverkou. Tak se již dlouho před únorem ukazovalo rozložení sil v politickém boji.²²³

---

²²³ KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 403 – 405.

O vládní krizi vyvolané demisí dvanácti nekomunistických ministrů se liberecký KV KS dozvěděl ze zprávy předsedy Osídlovacího úřadu Miroslava Krejso. Ještě ten večer začala být připravována manifestace na druhý den, na sobotu 21. února 1948, manifestace na protest proti postupu odstupujících ministrů a na podporu politiky KS. Přes noc byli instruováni předsedové závodních i místních organizací KS a v sobotu dopoledne se na náměstí před radnicí sešlo několik tisíc lidí (komunisté udávají 5 000, sociální demokraté 2 000), kteří vyslechli projevy představitelů liberecké Národní fronty komunistů Jana Haruse, Josefa Volfa, předsedy Krajské odborové rady (KOR), a Miloše Nykendaje, předsedy libereckého ÚNV, národního socialisty Václava Nýdrleho, tajemníka KOR, a tajemníka sociální demokracie Karla Berana. V telegramech do Prahy demisi ministrů odsoudili a požadovali, aby byla vláda doplněna o politiky zaručující splnění vládního programu. Projevy trvaly asi jen tři čtvrtě hodiny.

Postoje sociálních demokratů lze dobře sledovat na stránkách *Strážce severu*, která vyšla 21. února, po „normálním“ čísle, také v mimořádném vydání, které volalo po klidu, spolupráci a rozvaze, a byla v něm připomínána velká odpovědnost těch, kteří způsobili rozkol v Národní frontě. Zpráva předsednictva sociální demokracie sice odmítla demisi ministrů, ale zároveň vytkla KS, že její stanovisko k demisi ohrozilo existenci Národní fronty. Názory sociálních demokratů se vyhranily ve smyslu ochrany demokracie a politiky štěstí.²²⁴

O překonání vládní krize šlo jen v prvním plánu. Podstatou byl mocenský převrat vedený mimo parlamentní proceduru, kde neměla opozice šanci.

Situace začala dostávat spád v úterý 24. února. Ten den v poledne proběhla v Liberci jednodinová manifestace generální stávkou téměř na všech pracovištích, kde stávkující vyslechli rozhlasem přenášený projev generálního tajemníka Revolučního odborového hnutí Evžena Erbana. Zúčastnili se jí téměř všichni až na pár sledných obhájců osobní svobody hlavně z inteligence. Tramvaje a autobusy nejezdily jen pět minut.

Téhož dne se v Liberci ustavil osmičlenný akční výbor Národní fronty s předsedou Miloslavem Kaplanem (KS) a místopředsedou Karlem Beranem (SSD) a místským lékařem zdravotním radou Janem Šolcem (SL). Akční výbory vznikly také i v obvodních radách. Jako vrcholný orgán politické moci libereckého volebního kraje se ve velké síni radnice ustavil krajský akční výbor Národní fronty. Užší vedení tvořilo 14 členů z nejznámějších

---

²²⁴ PROCHÁZKA, Jiří. *Liberec v nástupu k socialismu: K historii Liberecka v období 1945 – 1948*. Liberec, 1966. s. 80.

politických a společenských organizací. Došla byla zvolena předseda KOR, komunist Josef Volf, později nahrazený Rudolfem Vetiškou, politickým pracovníkem KV KSČ.

Protože komunistům stále ležela, kvůli svým postojům, v žaludku *Stráž severu*, krajský akční výbor (KAV) rozhodl o převzetí vydávání deníku. Šéfredaktor Josef Veverka byl zproštěn své funkce a na jeho místo nastoupil komunist Josef Gabriel, dosavadní krajský zpravodaj deníku *Práce*. Když se dr. Veverka večer 24. února vrátil ze zasedání výkonného výboru SSD v Praze, tak Gabriela jednoduše vyhodil a dům uzavřel. Po krátké době a po ivolaní dělníci z VZ (české vládní závody – Textilana) vyrazili vrata a obsadili redakci. Přišli i zástupci KAV. Veverka byl donucen k odchodu.²²⁵ Svědectví o epadení redakce s odstupem let zanechal v té době známý novinář Jiří Loewy v rozhovorech s Tomášem Zahradníkem. Na rozdíl od kroniky a potažmo Romana Karpaše hovoří o dni epadení jako o pondělí 23. února.

*„V pondělí podvečer jsme dostali zprávu, že se chystá epadení Stráže severu a sekretariátu v Liberci. Spolu s dělníky z tiskárny Cíl jsme zatrasili všechny vchody, jenže to pak nebylo nic platné. Přijeli na nás v celé koloně nákladní esenbáci se samopaly, stovky milicionářů s flintami. Vrata vypáčili a vtrhli dovnitř. Vedl je komunistický poslanec Harus, primitiv, ožrala a rvák. Utkvilo mi v paměti, že jsem byl na sobě kožich a na nohou domácí filcové bačkory. Sami po zuby ozbrojeni nás prohledali, jestli nemáme zbraně, ty jsme neměli ani náhodou. Zacházeli s námi dost surově. Nejprve jsme museli stát elementem ke zdi, ale v obecném zmatku a tlaku všichni se všechno promíchalo. Ještě jsem viděl, jak poslance Veverku odvádějí nějakí chlapi v kožených kabátech, zřejmě esenbáci, do „ochranné vazby“, ale za dva dny ho propustili domů. Otevřenými dveřmi mi Veverkovy kanceláře jsem zahlédl, jak se v šéfredaktorské křesle rozvalila svazácká funkcionářka a položila si triumfálně nohy na stůl. Po několika hodinách milicionáři odtáhli, ale nejméně padesát esenbáků ve všech našich objektech zůstalo a stáli tam a si týden. Než jsem došel z ulice do své komůrky ve druhém poschodí, musel jsem se několikrát legitimovat a ten poslední ozbrojenec se mnou šel až do mého příbytku... V úterý 24. února už v redakci vládl bolševik Gabriel, předtím inzertní akvizitér z liberecké filiálky deníku *Práce*. A ústřední sekretariát se znovu ujal bývalý fierlingerovský krajský tajemník Špringl...“²²⁶*

Druhého dne vyšla *Stráž severu* ve dvou vydáních. Jedno „veverkovské“ – bylo ještě ponecháno, aby nedošlo k hospodářským ztrátám – a druhé vyšlo už s podtitulem *Ústřední orgán krajského akčního výboru Národní fronty*.²²⁷ Politický obsah *Stráže severu* v rukou redaktora bývalého *Nástupu severu* okamžitě klesl na úroveň nivelizovaného regionálního tisku. Bývalý podnik bratří Stiepel, přejmenovaný na tiskárnu *Cíl* spravovanou dosud Josefem Veverkou, převzali za policejní asistence noví národní správci M. Fabián

²²⁵ KARPAS, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 408.

²²⁶ LOEWY, Jiří. *Úseky polojasna: vzpomínky Jiřího Loewyho*. Praha, 2005. s. 141 – 142.

²²⁷ SOKA v Liberci, M. st. NV Liberec, inv. . 142, kniha . 142, s. 15 – 16, Kronika 1945 – 1949 (1948).

a R. Klimenta. Toho dne byla zrušena také národní správa pobočky národní socialistického nakladatelství Melantrich a převedena pod nakladatelství Svoboda.²²⁸

Násilné obsazení redakce 24. února bylo asi nejrušnější příhodou. Jinak probíhaly únorové události v Liberci poměrně klidně. Odpor se omezil jen na jednotlivé projevy. Za zmínku snad ještě stojí, že po operním představení Dvořákovy *Jakobína* v Severočeském národním divadle (taktéž 24. února) byly na toaletách nalezeny lístky, vyzývající národní socialisty a lidovce k boji proti komunistům.²²⁹

Naprosté převahy komunistů ve správě města se dosáhlo tím, že jim byly přiděleny i referáty po národních socialistech. V radě ÚNV na svých místech zůstali všichni členové KSČ, zatímco zbylých šest nekomunistů bylo vyměněno. Na okresní konferenci KSČ Liberec-město (2. března) mohl předseda Ladislav Lux oznámit, že ÚNV byl „očištěn“ a 30 zaměstnanců, příslušníků jiných politických stran, bylo propuštěno a dalších 20 přesunuto na jinou práci. Také v ONV Liberec-venkov byli odvoláni všichni členové národní socialisté i jediný lidovec, takže v novém, vzniklém okresním orgánu, ustaveném 9. dubna, už jednali jen komunisté a part sociálních demokratů.

Převrat se netýkal jen politickosprávních orgánů. Akční výbory měly provést očištění ve všech sektorech hospodářského života. Výsledkem vedení se pak opravdu nevyhnula snad ani jedinému podniku, úřadu nebo instituci. Nepohodlná pro komunisty byla samozřejmě především inteligence. V bezpráví a omezování základních svobod se obzvlášť „vyznamenal“ krajský akční výbor, který zakázal například výkon praxe advokátům Josefu Kyselkovi a Pavlu Kalfusovi.

Na oslavu únorového převratu zorganizoval 4. března KAV NF manifestaci před radnicí, na které se sešlo nevídaných 25 000 občanů. Hlavním řečníkem měl být ministr vnitřního obchodu František Krajčír, ten ale dorazil až po manifestaci. Slova se tedy ujali poslanec Jan Harus, předseda KAV Josef Volf a předseda Jednotného svazu sl. zemědělců Slavoš Koudelka, jehož ujištění, že „český rolník nenechá hladovět své druhy v továrnách a kancelářích“, bylo uvítáno s nadšením. Mnozí z jásajících lidí uvěřili slibům komunistů o sociální spravedlnosti, demokratické cestě k socialismu a prosperitě plánovaného hospodářství. Málokdo z nich si uvědomil, že demokracii a individuální svobodu práv ztratili. Stranické kontroly se začaly podívat veškeré společenské dění a jakákoliv nezávislost byla odstraňována.

²²⁸ KARPÁŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 409.

²²⁹ SOkA v Liberci, Měst. NV Liberec, inv. č. 142, kniha č. 142, s. 15, Kronika 1945 – 1949 (1948).

KS ještě dlouho po Únoru hlasit prohlašovala, že Liberecko stálo plně za Gottwaldem. V nesvobodných volbách v květnu 1948 hlasovalo v Liberci pro jednotnou kandidátku 93,07 % voličů.²³⁰ Ve 36 volebních místnostech Liberce bylo odevzdáno 30 195 platných hlasů, z toho bylo pro jednotnou kandidátku 28 103 hlasů. Bílých lístků bylo tedy jen 2092.²³¹ Ještě větší podporu získala KS v okrese Liberec-venkov – 97,19 %. O vřehodnosti výsledků se můžeme jen dohadovat, současně historické práce uvádí, že volební výsledky byly krajskými vedeními KS upravovány, rozsah úprav, ale není znám, Gottwald zakázal o celých volbách mluvit. Volby v Liberci proběhly klidně a bez rušivých událostí. Znovu tak potvrdily, že Liberecko stojí za Gottwaldem.

Léta upevnění moci KS charakterizuje obrovský počet aktivních a konferencí. Schůzky, schůzky a další schůzky zaplnily stránky kroniky i tisku. Vysoký počet manifestací, typický pro Liberec v předúnorovém období, výrazně klesl, zato se ale dbalo na jejich masovost. Všechny akce byly zaměřeny na podporu politiky KS a splnění pětiletého plánu, vyhlášeného na léta 1949 – 1953.

Prvním lednem 1949 vstoupil v platnost zákon o krajském zřízení, kterým byl Liberec povýšen na krajské město. Reorganizací prošla i okresní správa. K okresu Liberec-venkov připadla velká část Podještědí.

Ani Liberci se nevyhnuly politické procesy. První se konal ve dnech 18. – 21. července 1950, kde mezi 16 obviněnými byli i ti z Liberce. K tomuto ani dalším procesům, které následovaly, se zde nechci blíže vyjadřovat, protože nejsou předmětem mého bádání a samy o sobě by vystačily na samostatnou práci nebo delší studii. Snad jen dodám, že podle souhrnného přehledu podaného na konferenci KS bylo v kraji šetřeno po únoru 3 646 případů, z toho 681 vysloven politických. Jen ve 26 případech neskončily soudem a vysokými tresty.

Hlavní problém púnorového období představovala ekonomika, jejíž neuspokojivý stav pocívali všichni. V tisku se ale psalo jen o úspěších a budovatelských plánech a kritické slovo padlo sem tam jen v souvislosti s rozvrácením. Stále více se projevovaly důsledky toho, že po úpravě první pětiletky (1949 – 1953) převládly, na rozdíl od předchozí dvoutletky, politické aspekty nad objektivní analýzou hospodářských možností.

Liberecko neoplývá surovinovým bohatstvím, takže mu zůstala zachována orientace na lehký průmysl. K tradičnímu textilnímu průmyslu se přidalo strojírenství. Přestože jeho

²³⁰ KARPAS, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 409 – 412.

²³¹ SOKA v Liberci, Měst. NV Liberec, inv. č. 142, kniha č. 142, s. 47, Kronika 1945 – 1949 (1948).

potéba pro tuto oblast byla nesporná, je charakteristické, že bezprostřední podnět k jeho zavedení byl mezinárodně politický.

Je paradoxem, že přes všechny nežádoucí jevy, bylo toto období pro Liberec i v něčem příznivé. Konečně byla prolomena jednostranná zaměření na textilní výrobu a s rozvojem strojírenství se uskutečnil i více než půl století starý sen otců o vysokém učení. Po přípravě byla v sále Severočeského muzea slavnostně otevřena Vysoká škola strojní (1. října 1953).²³²

---

²³² KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 412 – 421.

8. KULTURA JAKO NÁSTROJ MOCI

Již bylo zmíněno, že komunisté vždy pokládali kulturu za důležitou oblast zájmu. Byli si totiž vědomi toho, že s její pomocí mohou jednodušeji utvářet a také ovlivňovat veřejné mínění, navíc dbali na propagandu jako na její významnou složku. Od samého začátku se starali o to, aby i v této oblasti pro sebe získali rozhodující pozice, k nimž nepochybně patřilo i ministerstvo informací, které ovládal Václav Kopecký. Kulturní politiku KSČ v užším slova smyslu zabezpečoval především Kulturní a propagační oddělení sekretariátu ÚV KSČ (již od roku 1945), v jehož čele stál od léta 1946 prvorepublikový žurnalista Gustav Bareš.

Důležitou roli sehrála kultura i během února 1948. Komunisté právě v rozhodujících únorových dnech využili zkušeností, které v této oblasti získali během předcházejících tří let a všechny základní rysy své kulturní politiky pak uplatňovali i v nadcházejícím období. V případě kultury, představovalo pro vedení KSČ prioritou zajistit během vládní krize veřejnou podporu své aktuální kulturní politiky ze strany většiny kulturní inteligence. Již 12. února 1948 požádalo Kulturní a propagační oddělení ÚV KSČ v Praze Aktiv kulturních, osvětových, školských a tělovýchovných pracovníků KSČ, na němž padla výzva k mobilizaci všech kulturních pracovníků proti „reakci“.

Snahy využít podpory umleckých a kulturních pracovníků k propagaci vyvrcholily 25. února 1948 veřejným výzvou *Kup edu, zpátky ni krok!* – jakéhosi základního dokumentu prokomunistické kulturní inteligence – ve *Svobodných novinách* a jejím šířením v dalším tisku. Zmíněné prohlášení se stalo základem pro projekt rekonstruované Gottwaldovy vlády.

Hlavní smysl provolání *Kup edu, zpátky ni krok!*, vyplýval ze samotného závěru. Text vyústil jednak v podporu vznikajícím akčním výborům „obrozené Národní fronty“, ale hlavně vyzýval všechny kulturní pracovníky k jejich zakládání.

V první vlně se pod toto prohlášení podepsalo 170 umělců. V následujících dnech se k nim připojovali další a další. Těžko uvěřit, že by úplně všechny osobnosti podepsané pod tímto manifestem doopravdy souhlasily s komunistickou politikou. Lze se tak dít domnívat, že u řady z nich se podpis stal spíše projevem existenčních obav.²³³

Podle sovětského vzoru se začala urychleně připravovat péra pro založení tvůrčích umleckých svazů, v nichž se měla naplňovat soustředěná veškerá činnost dosavadních umleckých sdružení a syndikátů.

Svobodný umělec přestal být v podstatě svobodným, zmínil se v člena organizace sloužící nátlaku a pochybné politické linii. Chátl-li dále přisobit, byl nucen se všemu podívat,

²³³ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětské kultury 1948 – 1950*. Praha, 2004. s. 20 – 21.

protože byl existen n odkázán na instituce, které ovládala stejná moc – na nakladatelství, tisk, divadelní editelství, filmovou, rozhlasovou, gramofonovou a pozd ji i televizní výrobu, na finan ní um lecké fondy. Ten, kdo se postavil proti zájm m vládnoucí strany, kdo odmítl plnit její p íkazy, nebo o nich jen zapochyboval, byl vy ízen. Tomu, kdo byl ochoten se p izp sobit, byla ukázána vlídn jší tvá a poskytnuty mnohé výhody.²³⁴

Za ala se formovat oficiáln uznávaná kulturní obec komunisticky i prokomunisticky orientovaná. První kroky transformace na ja e 1948 stanovoval a uskute oval mocenský aparát, kulturní ministerstva a stranické instituce. První etapu poúnorové kulturní politiky završilo období kolem p íjetí nové ústavy. V Ústav 9. kv tna shrnovala kulturní práva ást o svobod projevu a ochran kulturních statk . Komunistický režim garantoval svobodu projevu, svobodu duševní tv r í innosti a právo ší it její výsledky. Podobn zaru oval i svobodu tisku, p í emž zákon m l vymezit podmínky pro vydavatele tisku i pro p ípravované vydávání neperiodických tiskovin. Pouze státu se ale vyhrazovalo právo vyráb t, rozši ovat, ve ejn promítat, dovážet a vyvážet film, provozovat rozhlas a televizi. Dále se stát zavazoval k podpo e kulturních statk , um ní i tv r ích pracovník . Byl tu však há ek. Fakt, že každý paragraf týkající se otázky kulturních práv odkazoval na zvláštní zákon (nebo p íjetí), napovídal, že prohlašované svobody se mohly v dohledné budoucnosti prom nit v prázdne fráze.²³⁵

I p es všechny ostré zásahy do kulturního života ozna uje Ji í Knapík fázi do podzimu 1948 za jakési p echodné období, kdy komunistické instituce ješt netrvaly na d sledném mocenském uplat ování nových a zatím ne zcela vymezených princip nové kulturní politiky.

P ehodnocení komunistické politiky na podzim 1948 a vyhlášení tzv. ostrého kursu ovšem p ineslo zásadní obrat. Vedení KS rozhodn p íkro ilo k d slednému p etvo ení systému kulturní politiky podle sovs kého vzoru. Pomocí um leckých svaz , masových a dalších organizací m lo dát této sfé e propagandistickou tvá režimu, p em nit ji na manipulátora ve ejného mín ní a ši itele ideologicky vymezené kultury.²³⁶ V p ímé souvislosti s vyhlášením tzv. ostrého kurzu vznikl z rozhodnutí p edsednictva na návrh Rudolfa Slánského zcela nový orgán – Kulturní rada ÚV KS . Kulturní rada alespo v po áte ním období let 1948 – 1949 plnila významnou koordina ní funkci a napomáhala složitému procesu p ebudování mechanismu kulturní politiky.²³⁷

---

²³⁴ HO EC, Jaromír. *Doba ortel* . Brno, 1992. s. 20.

²³⁵ *Ústava 9. kv tna*. Praha, 1948. s. 43 – 45.

²³⁶ KNAPÍK, Ji í. *V zajetí moci: kulturní politika její systém a akté i 1948 - 1956*. Praha, 2006. s. 96 – 97.

²³⁷ KNAPÍK, Ji í. *Únor a kultura: sovs tizace eské kultury 1948 – 1950*. Praha, 2004. s. 133.

Budování základních rysů nového systému bylo dokončeno během roku 1950. I když se nové řídicí struktury teprve dotvářely, tehdy odpovědné orgány filmu, ediční i kulturně-ostrové politiky už formulovaly a poprvé realizovaly vlastní centrální plán. Konečnou podobu získalo divadelnictví a rozhlas, zásadně byly omezovány kulturní styky se západními státy. Přeměna zasáhla i lidovou zábavu. V roce 1950 začaly umlecké svazy v praxi naplňovat své poslání realizací různých úkolových akcí. I přes poslední úpravy i dílčí korekce uvnitř systému, jeho celkový ráz už nebyl narušen. Poátkem roku 1950 se proto začala plošně uplatňovat i nová ideologická kritéria v umlecké sféře, což se projevilo masivní kampaní za socialistický realismus. Rok 1950 přinesl ale i první známky krize způsobené zbyrokratizováním kulturního systému, založeného na trvalém mocenském tlaku a ideologické kontrole.

Vznik nového systému provázal také spor o celkové pojetí socialistické kultury, který měl mocenskou i ideovou rovinu. Navzdory společným základům poúnorové kulturní politiky se už v průběhu roku 1948 v jejím vedení zformovala dvě křídla. Vzájemně napjatě mezi nimi se promítalo do mnoha oblastí. Nejvýrazněji se rozdílly projevovaly v literární, ediční a filmové sféře. Rozpor byl na jedné straně zapříčiněn mocenským bojem o vedoucí postavení v řízení systému mezi stranickými a státními strukturami, na straně druhé do hry vstupovaly otázky ideové. Na rozdíl od aparátu ÚV KS vedeného Gustavem Barešem a upřednostňujícího „ideovost“ umleckého díla jako garance jeho kvality a „umleckosti“, byl Václav Kopecký se svými spolupracovníky na ministerstvu informací v těchto otázkách pragmatičtější, což mohlo vytvářet dojem určitě „liberálnosti“ vzhledem k pracovníkům stranického aparátu a především k jejich metodám.

Již koncem roku 1948 bylo zřejmé, že některé radikální síly mohou komplikovat úmysly celého vedení kulturní politiky a zpochybňovat jeho autoritu. Ve chvíli, kdy se i významný kulturně-politický tvůrce, básník Vítězslav Nezval, ocitl v centru jejich kritiky, začalo komunistické vedení svou dosavadní politiku přehodnocovat a potlačovat aktivity těchto radikálů, které samo nedokázalo plně kontrolovat. V únoru 1949 tento postup jako by opodstatnila pamfletová aféra na Nezvala.

S pamfletovou aférou začal složitý proces první revize poúnorové kulturní politiky. Završilo ho pak zformulování tezí Ladislava Štolla v říjnu 1949, resp. jeho známý referát *Ticet let boj za českou socialistickou poesii* na plenárním zasedání svazu spisovatelů koncem ledna 1950. Pamfletová aféra umožnila Kopeckému a jeho spolupracovníkům vymezit se více v rámci stanoviskům kulturně-propagačního aparátu ÚV KS. Již v polovině roku 1949 se tedy dralo na povrch prozatím skryté napětí mezi vedoucími představiteli kulturní

politiky, které později prohloubila aféra s tzv. levicovými úchylkami ve filmu. Spolejným jmenovatelem obou afér byla snaha při vhodné příležitosti omezit radikálně levicové tendence v umělecké tvorbě.²³⁸

I přes přicházející krizi ovšem komunistický režim nad českou (a slovenskou) kulturou nepochybně triumfoval.

Po únoru 1948 se z kin do trezoru postupně přesunuly starší filmy, zatímco se nové natáčky, zejména sklad knihkupectví a antikvariátů byl odstraněn bezcenný „brak“, nejznámější formy lidové zábavy ve městech i na venkově musely ustoupit těm „pokrokovým“, které příliš nebraly ohledy na tradice, a diváci a kulturní pracovníci musela odejít (v lepším případě) do ústraní.²³⁹

V létě 1951 představovala být skrytá válka mezi představiteli kulturní politiky tajemstvím, což dokládalo prohlubující se krizi. Do povědomí dokonce prosakovaly i rozpory přímo mezi Barešem a Kopeckým. Situace nevyhnutelně směřovala k otevřenému konfliktu, ze kterého nakonec vyšla vítězná skupina okolo Václava Kopeckého, které se na přelomu let 1951 a 1952 podařilo vytlačit v tšinu svých rivalů mimo vliv na kulturní dění. Převážně neúspěšně se pak tato skupina snažila nalézt východisko z krizové situace.²⁴⁰

Na přelomu let 1952 a 1953 se ke kritice kulturní politiky přece jen připojily i ty, které nové prvky. Kromě ideových úprav, které bylo možné vnímat v roce 1952, se začaly ozývat neodkladné ekonomické aspekty kulturní politiky. Kritika nedostatků vyžadovala nejen další „obtné beránky“, ale také odpovídající hospodářská opatření. Tvrzení o přebujelosti kulturních zařízení i nadbytku umělců bylo nepochybně novinkou v dosavadních vyjádřeních. Stejně jako volání po tom, aby se stávající kulturní zařízení zaplnila dostatkem publika, odrazeným pounorovým úpadkem lidové zábavy. Tyto momenty se však mohly plně projevit až na podzim roku 1953. Ještě předtím, během jara a léta 1953, se na scéně objevila celá řada významných vnějších podnětů.

Smrt Klementa Gottwalda přinesla zásadní změny v československém vedení. Po krátkém mocenském boji byla funkce prezidenta republiky obsazena Antonínem Zápotockým, který nadále je oban odpovědnou osobou ujmout novou reformou. Prvním tajemníkem ÚV KS se stal Antonín Novotný. Českoslovenští komunisté se zároveň museli vyrovnat se změnami souvisejícími se Stalinovou smrtí. Sovětské vedení vyhlásilo princip

---

²³⁸ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika její systém a aktéři 1948 - 1956*. Praha, 2006. s. 96 – 98.

²³⁹ Tamtéž, s. 9.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 195.

tzv. kolektivního vedení a souasn se v sovětském tisku začalo kriticky psát o „kultu osobností“ resp. jeho vnějších projevech.

Umělci a zástupci kulturní sféry přirozeně nezůstali uchráněni před důsledky nové reformy z května 1953, proto také jejich protesty zadržovaly pokračování politické špičky kulturní politiky, orgány státní správy i odbory.

Od prvních let 1953 se schylovalo k vyhlášení Nového kursu, podle jehož hledisek, resp. podle představy vedení kulturní politiky o jeho faktickém odrazu v praxi, byl formován následující vývoj. Představy vedení se odvíjely od úsilí o snesitelnější uplatování mocenského a ideového monopolu mezi uměleckou a kulturní inteligencí, v čemž zohlednily ekonomické stránky kulturní politiky, což se ostatně odrazilo i v poněkud snížených ideových i politických nárocích na uměleckou a kulturní tvorbu.²⁴¹ Lze tedy konstatovat, že se změnou společenského klimatu, přichází i v kulturní politice v roce 1953 první vlna uvolnění.

---

²⁴¹ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika její systém a aktéři 1948 - 1956*. Praha, 2006. s. 351.

8. 1. Divadlo v hluboké závislosti

Zm na vnitropolitické situace v SR po únoru 1948 se zásadním zp sobem odrazila i v divadelní kultu e. eské divadlo se muselo vyrovnat s faktem, že existuje a p sobí uvnit spoje enského systému, s nímž se má názorov ztotožnit a jemuž má sloužit. Všechna divadla se postupn stala institucemi, z izovanými a provozovanými výkonnými orgány státní správy. Díky plnému finan nímu zabezpe ení provozovatelem, se již nemusela obávat o existen ní stránku, sou asn však p išla o svou nezávislost.

Únor 1948 tak dokon il proces transformace eského divadelnictví, který po osvobození zahájil 1945 ervnový dekret. Ten rušil platnost soukromých licencí a definoval divadla jako ve ejné instituce. Poprvé ve své historii se eské divadlo jako celek ocitlo v hluboké závislosti na režimní politice a ideologii. Tato závislost a sep tí trvale provází eské divadlo v následujících ty ech desetiletích a je jedno, zda divadlo a jeho tv rci tento fakt p ijímají souhlasn , i zda se mu vzpírají.

Velmi brzy za ala likvidace dosavadních stavovských a zájmových organizací divadelník , které nahradily nové, centralisticky budované struktury, ízené zástupci politiky KS .

D ležitým krokem bylo p ijetí divadelního zákona. Šlo o první zákon, který po únoru 1948 schválilo Národní shromážd ní (20. 3. 1948 s platností od 1. 4. 1948). Tím také skon ily dlouhodobé tahanice o tuto legislativní normu, kterou se komunisté snažili prosadit již v p edchozích letech. Zákon vymezoval postavení a funkci divadla ve spoje nosti a zaru oval státu rozhodující vliv na v ci divadelní. Správou eského divadla bylo pov eno ministerstvo školství a osv ty a výkonem ideologického dozoru nad divadelnictvím ministerstvo informací. Nezbytné bylo i dosazení spolehlivých lidí na klí ová místa v divadlech. Vedoucí funkce v divadlech byly obsazeny výhradn komunisty.

Divadelním zákonem byla ustavena *Divadelní a dramaturgická rada* (p i ministerstvu školství a osv ty), jejímž p edsedou byl Miroslav Kou il a místop edsedou Jind ich Honzl, a *Divadeln propaga ní komise* (p i ministerstvu informací) s Janem Kopeckým jako p edsedou a Miroslavem O adlíkem jako místop edsedou.²⁴² Tyto nedemokraticky zvolené rady v zásad podporovaly centralisticky ízený model divadelnictví. Ovšem jako v podstat formáln nezávislý orgán v sob zachovávaly prvky demokracie, a proto byly pro stalinský režim nep ijetelné, a tudíž odsouzeny zániku. Zpo átku však m ly nepochybný význam.²⁴³

²⁴² JUST, Vladimír et. al. *eská divadelní kultura 1945 – 1989 v datech a souvislostech*. Praha, 1995. s. 34 – 35.

²⁴³ ERNÝ, Jind ich. *Osudy eského divadla po druhé sv tové válce: divadlo a spoje nost 1945 – 1955*. Praha, 2007. s. 150.

Divadelní a dramaturgická rada výrazně určovala podobu českého divadla. V prvním období své činnosti 1948 – 1949 vytvořila souhrnnou dramaturgickou směrnici a model plánování vzniku nových děl. Vytýčila přesné hranice v repertoáru, jejichž dodržování pak bedlivě sledovala. Roku 1949 začala vydávat vlastní časopis – měsíčník *Divadlo*, který propagoval její ideologické postoje, normativní zásady veškeré divácké a dramaturgické práce, závazné pro všechna divadla v republice. Prvním šéfredaktorem měsíčníku byl Miroslav Koubel. Pod jeho vedením pracovala Divadelní a dramaturgická rada do března 1951, kdy ho nahradil Josef Rybák. Tímto prací rady se přemístilo k posuzování, schvalování, spíše ale zamítání, novinek domácí dramatické produkce.

Okamžitě po Únoru se z divadel ztratila díla moderních západních autorů, promyšlené a nepřivázané hry již nebyly uvedeny. Celkově byla odmítána jako díla cizí našemu lidu, který má jiné potřeby a problémy. Kromě toho byl dramaturgický prostor omezen i linií přítomnosti a minulosti. Vše minulé se přehodnocovalo z hlediska tezí „vdeckého komunismu“. V českém divadle se začala vyhledávat díla, která reprezentovala zdrazňovanou pokrokovou demokratickou a lidovou linii českého umění. V inohereji zastupoval J. K. Tyl a Alois Jirásek, v opeře Bedřich Smetana. Velební těchto tvůrců vycházelo ze zjednodušeného chápání „lidovosti“ a „realistčnosti“ jejich děl.

Komunistický izolacionismus v západu vedl v divadle k jednostranné orientaci na sovětskou a ruskou dramaturgiu, která byla navíc také značně redukována. České divadlo dále mohlo, nebo spíše mělo, čerpat z dramatické tvorby „bratrských“ zemí, aniž, poznamenána také silným sovětským vlivem, však nepřinášela žádné nové podněty. Jedinou uznávanou tvůrčí metodou se stal socialistický realismus.

Častým úvodním veseloher se divadlo podílelo na vytváření optimistické vize života, z nichž byly vyloučeny všechny tragické, sklíčoví a tíživé stránky.²⁴⁴

Významnou divadelní událostí, která se konala ještě v roce 1948, se stal 1. ročník soutěže oehlídky vybraných inscenací českých, moravských (a slovenských) divadelních souborů – Divadelní žatva 1948. Trvala sedm týdnů od 4. září do 25. října 1948 a probíhala na dvou pražských scénách, v karlínském Divadle Umění lidu a v Divadle mladých pionýrů na Senovážném náměstí. Bylo zde odehráno včetně představení osmi pražských a dvaadvaceti mimopražských divadel, rozdělených do tří soutěžních skupin: divadla stálá, divadla oblastní (zájezdová) a divadla pro mládež. Pozitivním znakem demokracie byla zásada, že divadlo si svobodně vybíralo ukázkou své tvorby.

---

²⁴⁴ JUST, Vladimír et. al. *Česká divadelní kultura 1945 – 1989 v datech a souvislostech*. Praha, 1995. s. 37 – 39.

Divadelní žatva ovšem nebyla určena k tomu, aby širokou veřejnost informovala o tom, jaký je současný stav českého divadelnictví. Byla to ale velmi dobrá příležitost pro příslušné ideové dozorce, kteří tak mohli podrobit detailnímu zkoumání samotnou dramaturgii: „jak který umělecký souhlas chápe pokrokovost v divadelní práci“, je-li jeho názor „v principu zdravě založen“, a tak pojistit, aby vývoj šel „dál správným směrem, nikoliv po scestí“. Bylo možné posoudit, jakým způsobem divadelní soubory a jejich inscenace splňují státem určené pokyny a jakým způsobem plní úkoly nové dramaturgii. Jinými slovy: do jaké míry loajálně naplňují centrálně stanovenou ideu.²⁴⁵

Koncem roku 1948 mělo už české divadlo viditelně totalitní rysy. V následujícím roce se tvorba českých divadel dělila do dvou proudů. Na první místo byla postavena produkce sledující politicky předepsaná témata. Tato produkce byla na jedné straně odměňována kritickou přízní a cenami, na druhé straně byla ignorována publikem. Vedle toho se udržovalo poctivé herecké divadlo ve stanovené realistické podobě, které si z povolené dramaturgii volilo zejména klasická díla. Toto divadlo se těšilo značné přízni publika a o to menší přízni kritiky. Tato schizofrenní situace likvidovala některé divadelní žánry (satiru, kabarety), oslabovala tvůrčí sílu některých předních českých umělců a jiným odírála úplně možnost pracovat nebo je vytlačila do pozadí. V roce 1949 vznikla jediná výjimková inscenace v režii Alfréda Radoka – *Chodská nevsta*. Ta byla ale brzy stažena z repertoáru a Radok vypuzen z Národního divadla.²⁴⁶

Tato situace nebyla ale natrvalo udržitelná. Již v roce 1952 se začaly objevovat první nesmělé známky revize pounorového divadelního programu. Kritické hlasy volaly po rozšíření klasického repertoáru, po návratu satiry, prohloubení emocionality, vyústily dramatické tvorby schematicnosti, nedostatek poezie a humoru, které postrádala i v tvorbě inscenací. Kritika reagovala na soudobý neradostný stav, jeho původ ale zůstával neznámý. Výchozí body programu socialistického divadla nebyly zpochybněny ani dotčeny, vytýkáno byl pouze způsob jejich realizace. Ustrnutí divadelní produkce a hlavně závažný pokles návštěvnosti, jasně upozorovaly na nezájem obecnosti o jednostranné, schematické soudobé drama a o strnulé a nudné inscenace. Stále více hlasů se dožadovalo, aby se divadlo a zejména dramatici otevřeli tváří ke skutečnosti a zajímali se o to, jak lidé žijí, a neopomíjeli ani jejich problémy a nedostatky.

---

²⁴⁵ ERNÝ, Jindřich. *Osudy českého divadla po druhé světové válce: divadlo a společnost 1945 – 1955*. Praha, 2007. s. 152 – 153.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 234.

Rozpad ortodoxních norem socialistického realismu se nejdříve projevil v repertoáru, v postupném rozšiřování jeho skladby, v kritičtější nazírání na současnost a větší tematické pestrosti. Posléze došlo i na vzrovnění potlačených žánrů, zvláště pak jevištní satiry.

V roce 1953 Divadelní a dramaturgická rada ukončila v souvislosti s proměnami rezortních orgánů svou činnost. Divadelnictví bylo podřízeno jedinému rezortnímu úřadu – ministerstvu kultury, které již Divadelní a dramaturgickou radu nepřebíralo. Řízení, dohled i kontrola divadelnictví přešly zcela do rukou administrativy a to jak v orgánech státní správy, tak v orgánech stranických. Sami divadelníci se podíleli na administrativním řízení již jen výjimečně.

Akoliv komunistická ideologie divadlo stále silně limitovala, inscenační tvorba se zasloužila výrazně emancipovat. Projevovala se schopností vytvořit nesmírně umělecky kvalitní jevištní dílo bez ohledu na hodnotu dramatické předlohy, pouze vlastními prostředky divadla.²⁴⁷

8. 2. Film jako součást propagandy

V důsledku velké míry závislosti na výrobních prostředcích byla filmová výroba téměř bez výjimky podřízena ideologickému diktátu. A přece právě v této době český film získal své jméno a uznání. Přesněji ho získal český animovaný film, který pokračoval ve svém úspěšném tažení z let 1945 – 1948.

Na základě beznového vládního jednání vzniklo nařízení (č. 72/1948 Sb.), vydané 23. dubna 1948, o zřízení a organizaci státního podniku Československý státní film (ČSFF). Nařízení se odvolávalo na prezidentský dekret č. 50/1945 Sb. o znárodnění filmového podnikání a nahrazovalo dosavadní Československou filmovou společnost a Slovenskou filmovou společnost.

Současně s novou reorganizací znárodněného filmu přikročilo ministerstvo informací k rozsáhlým personálním změnám, které měly postupně směřovat k vytvoření silného ústředního editelství ČSFF. Ústředním editelem ČSFF ještě nakrátko zůstal Lubomír Linhart, který byl ale kvůli neshodám s Vítězslavem Nezvalem, předsedou filmového odboru ministerstva informací, odsunut. Vedení ČSFF potom převzal Oldřich Macháček, který se již dříve prokázal jako schopný ekonom a organizátor.²⁴⁸

Na základě beznového vládního nařízení a projevů vládních činitelů bylo jasné stanoveno, že filmové umění má sloužit ideologii a zpracovávat předepsaná témata určeným

²⁴⁷ JUST, Vladimír et. al. *Česká divadelní kultura 1945 – 1989 v datech a souvislostech*. Praha, 1995. s. 39 – 45.

²⁴⁸ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. Praha, 2004. s. 47.

způsobem. Na počátku 50. let požadavky a nátlak ještě zesílily, když naivní filmové hříčky a upřímná budovatelská vyznání nahradily agresivní propagandistické plakáty. Filmová obec rezignovala na tvůrčí svobodu. Nemnoho titulů z této doby snese srovnání se zahraniční produkcí. Jen několik tvůrců si dokázalo vytvořit a vyvdorovat osobitý styl (Radok, Weiss, Krejčík, Kadár s Klosem). K tomuto období je nutné připustovat s tím, že i malý odklon od vyhlášeného kurzu sehrál významnou roli v kulturním vývoji a že scenáristé a režiséři prosazováním nevšedních projektů dávali v sázku i nejmenší svou kariéru (Radok).²⁴⁹

Pohledem na některé aspekty filmové politiky je možné sledovat dynamiku kulturních styků. Je o Mezinárodním filmovém festivalu (MFF) v Mariánských lázních (později v Karlových Varech). Pohlédneme-li rok 1948, kdy se MFF uskutečnil teprve poprvé jako mezinárodní festival za účasti 26 filmů, pak bylo v letech 1949-51 na MFF k vidění v průměru téměř čtyřicet dlouhometrážních filmů. Jejich počet viditelně narostl v roce 1952 (na 52 filmů) a až do roku 1956 se pohyboval okolo 50 snímků. S počtem snímků rostli i počet zastoupených států. Zatímco v letech 1948-52 se MFF účastnilo přibližně 15 zemí, v letech 1954-56 se jejich počet zvýšil na 23 a 29 zemí. Roku 1948 byly ještě „západní“ a „východní“ filmy na MFF zastoupeny rovnoměrně. V roce následujícím měly již mírnou převahu východní státy, jasným zlomem je ale v tomto ohledu až rok 1950, kdy se pomyslný jazýček vah, zřejmě naklonil ve prospěch východní produkce.²⁵⁰

Jednou z mnoha potyček dvou kulturně politických skupin byla i již zmíněvaná aféra s tzv. levicovými úchylkami ve filmu. Bezprostředním impulsem se pro ni staly zmatky kolem natáčení filmu *Pára nad hrncem* na podzim 1949. Celý případ rozhýbal diskusi o funkcích reorganizace filmové výroby z listopadu 1948. Aféra, mimo personálních opatření, vedla na jaře 1950 k nové reorganizaci schvalovacích orgánů filmové výroby. Co se týče jejího vlivu na ideologickou zátěž filmové tvorby, můžeme říci, že byl nepatrný.²⁵¹

Vzápětí po únoru 1948 se začala formovat zetelná schémata ve stavbě dramatických situací, postavy odpovídaly jednotvárným příznačným charakterům. Film spolu s bezprostředními složkami pátral po vnějších i vnitřních nepříteli, zrádci, slabochovi nebo pochybovači. V roce 1949 poprvé v českém filmu v různých žánrech převážila jednoduchá a neuspokojivá schémata – místo šádkou nevázanost prvorepublikových komedií nahradily naivní příklady budovatelského nasazení, mnohdy bojkotovaného záškodníky, určené k politické propagaci. Do „oslavy“ nového zřízení se zapojili tvůrci všech generací – Václav

²⁴⁹ PTÁČEK, Luboš et. al. *Panorama českého filmu*. Olomouc, 2000. s. 96.

²⁵⁰ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika její systém a aktéři 1948 - 1956*. Praha, 2006. s. 58 – 59.

²⁵¹ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. Praha, 2004. s. 237 – 244.

Kubásek, Boivoj Zeman, Václav Wasserman, Vladimír Vlček, Karel Steklý, Martin Friš, Otakar Vávra, Jiří Weiss, Jiří Krejčík nebo Kádár s Klosem.

Hořké poznání přinesla socialistické kinematografii smrt Vladimíra Slavínského v roce 1949 – chyběl zde typ tvůrce, který by natočil lidovou zábavu tak, jako v době, kdy ještě nebyla zatížena ideologií. Jedním z odvážných pokusů o obrození komedie byla *Hudba z Marsu* (1955) Kádára a Klose. Film s reprezentativním hereckým obsazením byl však kritizován za popularizaci jazzové hudby, která měla být spojována jedině s jménem Jaroslava Ježka, který ji prý používal ke kritice kapitalistického zřízení. Zemanova *Dovolená s Andělem* (1952) měla na žádost diváků dokonce pokračování *Anděl na horách* (1955). Obsazování byli oblíbení komici, aby přilákali diváky do kin i na podporou agitaci. Vzniklo ale i několik vynikajících veseloher, ve kterých se představila řada talentů. Nejnápadnější mžeme nalézt v *Haškových povídkách ze starého mocnáství* (1952), které vedle Miroslava Hubáčka režírovala pozdější výrazná osobnost české veselohery, Oldřich Lipský. Mezi nejúspěšnější komedie pak patří dvoudílný historický film *Císař v pekařství* a *Pekař v císařství* (1951, režie M. Friš).

Mnohem více a přesvědčivěji než v komedii se propaganda uplatovala v dobrodružném filmu, který byl pro místní poměry iasto vybaven špionážními zápletkami. Zločinci byli představováni jako příslušníci nežádoucích skupin obyvatelstva, nekomunistů, nábožensky smýšlejících lidí i kulaků. Za všechny jmenujme filmy jako *Žízeň* (1949, rež. V. Kubásek), *Dnes o půl jedenácté* (1949, rež. J. Slavíček), *Akce B* (1951, režie J. Mach), *Usmavavá země* (1951, rež. V. Gajer) atd. Snaha, na kterých filmech zavedit se komunistickému režimu, nakonec přerostla snesitelnou mezí i pro stranické orgány.

V roce 1950 varovala před přílišným zjednodušováním skutečnosti rezoluce o filmu přijatá na zasedání ÚV KSČ. Tvůrci měli naplňovat požadované tématice a na řízeným sdělením vytvořit také přitažlivý obal, který by přilákal dříve odrazené diváky. Jen tak se podle kulturních úředníků mohla obnovit a zintenzívnit přiblíženost filmu.²⁵²

Reorganizace filmové výroby z jara 1950 posílila ideovou kontrolu a upevnila byrokracii filmové výroby. K obsahové jednotě filmové tvorby přispělo také odstranění západních filmů z kin a jednoznačná preference sovětských snímků. Kina začala ztrácet diváky i přes masově organizované náboře. Mnohem vážnější ale bylo stále zřejmé zadržování výroby filmů. To se naplno projevilo v roce 1951, kdy produkce klesla na pouhých 7 filmů.²⁵³

²⁵² PTÁČEK, Luboš et. al. *Panorama českého filmu*. Olomouc, 2000. s. 97 – 99.

²⁵³ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika její systém a aktéři 1948 - 1956*. Praha, 2006. s. 51.

Díky snadné kontrole byl po átém padesátých let film pokládán za nejvýznamnější masové umění zastoupené komunistickou stranou, za prostředníka historického poselství a ideologie. Připouští se jen jednostranný pohled na značně zjednodušenou historii, ve které se hledali nezpochybnitelní národní hrdinové, u nichž mohl být vyzvednut jejich lidový charakter.

Důležitou roli zaujala ve filmové tvorbě historická tematika, v níž dominovala Jiráskova tvorba. Film tak vlastně rozvíjel Jiráskovskou akci vyhlášenou v listopadu 1948. Jiráskovy romány, jejichž ideový podklad se odlišoval od moderního dějepisectví, byly přijaty za objektivně pravdivé. O tom, jak sledně byla akce uváděna do mediální praxe, svědčí i po et film nato ených v dalších letech na motivy Jiráskových románů: *Temno* (1950, rež. K. Stelklý), *Ztraceni* (1956, rež. M. Makovec), *Psohlavci* (1955, rež. M. Friš), husitská trilogie O. Vávry *Jan Hus* (1955), *Jan Žižka* (1956), *Proti všem* (1957).

Historie si všímaly i další filmy kladoucí důraz na národní sounáležitost a potěbu lidového principu umění, scénáristé obratně pozmínávali, i přímě falšovali, nedávnou minulost, čímž vyostřovali ideové a ideologické konflikty.

Ideové i ideové pojetí doprovázely jevy příznačné pro svou dobu, jako soudružský kolektivismus a socialistický kosmopolitismus. Každodenní realita s negativními jevy byla tabuizována, naproti tomu současnost a budoucnost socialistické společnosti měla být vyvíjena v ržových barvách. Velmi pomalu povolovala strnulost a monotónnost filmového zobrazení obyčejného života. Ještě delší dobu pak na sebe nechala i ekat odvážná satira, která by nepodlézala režimu a nemírnila proto své vtíp. Protože cenzura pracovala i po dokonění natá ecích prací (například z Radokova projektu *Divotvorný klobouk* (1952) z stalo jen torzo), uchýlili se někteří režiséři k nekonfliktním žánrům, jako jsou životopisy nebo pohádky.

Bezostyšnost propagandy vrcholila v roce 1952, což se projevilo i v kinematografii. Strana požadovala více filmů, které by odpovídaly ždanovovské doktríně. Náměty a scénáře procházely mnohastupovým schvalovacím řízením. Rok 1953 přinesl do českého filmu jedině to, že počet nato ených titulů vzrostl. Jejich kvalita a orientace však v sou tu neznamenalý žádný posun. Až v dalších letech se situace v českém filmu stabilizovala, přinejmenším v postoji nomenklatury k humoru a filmu pro děti. Také filmy pro děti a mládež mnohdy poznamenala násilná didaktičnost a snaha manipulovat. Přesto mžeme dodnes obdivovat pohádky z padesátých let, jimž ideologické podbarvení příliš neublížilo. Nakonec přece sociální rovnostářství a zvýraznění chudoby české pohádce patřilo odjakživa.

K nejoblíbenějším pohádkám z této doby bezesporu patří *Pyšná princezna* (1952) Boivoje Zemana.

V roce 1955 vrcholila krize české kinematografie, která postrádala soudobá témata a osobitá díla. Film skutečně postrádal nová jména, a především jména scénáristů. Určitou naději byly zmněny v organizaci Státního filmu – rozpočtový charakter instituce byl přeměněn na hospodářský. To přimělo vedení k otevřenějšímu přístupu, k vytvoření tzv. tematických plánů, které přinesly roční výrobní plán podle tematických, a zvláště ideologických hledisek. Nová hospodářská situace nutila Státní film přizpůsobit se vkusu a přání publika. Změnou k lepšímu byl nepochybně nástup Eduarda Hofmana, režiséra animovaných filmů, na post editele Studia hraných filmů na Barrandov. Díky němu se na plátcích kin objevila díla Vojtěcha Jasného, Karla Kachyni, Zbyška Brynycha, Ladislava Helgeho a dalších. První výsledky uvolnění atmosféry na Barrandov a diváckého tlaku se dostavily již v roce 1956. S neobyčejným důrazem na psychologii postav se pracovalo s tématy z období okupace, popřípadě téma okupace sloužilo jako modelová situace pro vyhocení vztahů mezi lidmi.²⁵⁴

Zajímavým vývojem prošel výzkum v oblasti televizního vysílání. Zatímco na počátku 50. let ministr Alexej Nepiška zakázal práce na vývoji televize v národním podniku Tesla a všichni odborníci měli být přesunuti na výrobu radiolokační techniky, československý rozhlas navzdory tomu a na jiné půdě usiloval o zahájení vysílání do konce první polítky. V první polovině roku 1952 ovšem došlo k obratu. Státní i stranické instituce znovu začaly vývoj televize, zřejmě příliš známých důvodů, podporovat. V této souvislosti se uvažuje o zásluze editele rozhlasu Kazimíra Stahla, který pro myšlenku televize dokázal získat Kopeckého. Od května 1953, kdy se začalo vysílat z Prahy, Brna, Ostravy a Bratislavy, tak musel film o diváky bojovat s televizí. Televize si postupně hledala výrazové prostředky a možnosti, časem nabývala na přisobnosti. Politický dohled na ni byl dle sledný, především na její zpravodajskou funkci, ale i celkově na skladbu programu.²⁵⁵

8. 3. Úpadek výtvarného umění

Na rozdíl od poměrně snadného vývoje mezi spisovateli a skladateli si prosazení nových metod kulturní politiky vyžádalo mezi výtvarníky více organizačních příprav. Komunistické vedení mělo sice poruce oddané výtvarníky, kteří se chtěli připojit k prosazování zásad socialistického realismu v tomto oboru, šlo ale o nevelkou skupinu lidí

²⁵⁴ PTÁČEK, Luboš et. al. *Panorama českého filmu*. Olomouc, 2000. s. 99.

²⁵⁵ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika její systém a aktéři 1948 - 1956*. Praha, 2006. s. 196.

„druhého řádu“, kterým chyběla potřebná autorita. Bylo to způsobeno i tím, že se v předšlém vývoji výtvarníci obecně politicky angažovali mnohem méně než ostatní umělci.

Podmínky ztěžovalo i to, že navzdory privilegiované pozici Svazu československých výtvarných umělců (SČSVU) pod vedením malíře Aloise Fišárka byly organizace výtvarníků, navzdory vývoji po únoru 1948, doposud roztrženy. Proto bylo nutné zvolit zásadnější postup – podat nejdříve prioritní úkolové akce, do kterých se postupně dala zapojovat více výtvarných umělců.

Výsledky tohoto organizačního přeskupování se dostavily až v roce 1950. Do té doby se formovalo úplně nové pojetí výtvarného díla jako pouhého ozdobného prvku. Po Únoru se měl výtvarný umělec stát především pouhým dodavatelem ideových a formálně přijatelných výtvarných děl pro státní instituce a továrny.

Toto pojetí však brzy naráželo na trhliny, neboť se v podstatě nedalo ufinancovat. Teprve v listopadu 1948 na schůzi Kulturní rady ÚV KS navrhol Václav Kopecký, aby se v rozpočtových závodech vytvořila samostatná a pravidelná položka na nákup uměleckých děl, ukázalo se, že je tento plán nereálný. V roce 1948 si kulturní stratégové ještě mysleli, že Únor vyřeší otázku hmotného zabezpečení výtvarných umělců zajištěním odbytu výtvarných děl, zanedlouho ale bylo jasné, že tento princip bylo možné vztáhnout jen na úzkou skupinu výtvarníků pověřených státními zakázkami.

V roce 1949 vzrostl vliv stranického kulturního propagačního aparátu na proměny výtvarnického života poté, co došlo k výměnám ve vedení samotného SČSVU. Na místo vedoucího tajemníka jmenoval stranický aparát Václava Jíchu, dosavadního vedoucího výtvarnické subkomise Kulturního a propagačního oddělení ÚV KS. Ten se staral o činnost svazu mnohem efektivněji a přesně podle představ stranických struktur.

Určitou proměnou v roce 1949 prošly i úkolové akce. Ministerstvo informací a osvěty nejprve zadávalo témata a vytipovaným výtvarníkům poskytovalo stipendijní podpory, postupovalo i formou výtvarných soutěží na dané téma. Obojí zakončovaly výstavy.

Poátkem roku 1950 se vedení KS domnívalo, že se jeho vliv na výtvarníky prostřednictvím SČSVU dostatečně posílil, a proto přikročilo k jeho přeměně na celostátní ideovou organizaci výtvarníků. V březnu 1950 (29. – 31. 3.) tak podle pevných a osvědčených mechanismů vznikl Svaz československých výtvarných umělců. Hlavní úkol svazu spočíval

v plánování a organizování dalších úkolových akcí podle ověřeného schématu, v etnografických výstavách.²⁵⁶

V říjnu 1952 se Svaz SVU přeměnil na Ústřední svaz československých výtvarníků a umělců (ÚS SVU), v jehož rámci působil také Svaz malířů, sochařů a grafiků, Svaz architektů a Svaz užitého umění a pro myslivých výtvarníků. Za jeho další reorganizaci a přípravou na vznik výborového svazu v dalších letech byly ukryty další úkoly.²⁵⁷

Ubránit se tlaku, který byl na umělců vyvíjen, nebylo snadné. Některí se přizpůsobili, jiní tvořili dál svobodně v ústraní, ale také v chudobě a téměř v zapomnění. Umělcům se pokusila přezít nepříznivé období jako autoři didaktických knih, předkladatelé a ilustrátoři. Některí umělci nevyznávající socialistický realismus sice mohli tvořit a výjimečně i vystavovat, ale nedostávala se jim oficiální příkazů ani veřejných zakázek (F. Tichý, J. Bauch, H. Wichterlová, L. Zívř. Z. Sklenář). Jen všeobecné oblíbení a uznávání umělců jako Jan Zrzavý, Jiří Trnka, Karel Svoboda, Adolf Hoffmeister nebo Zdeněk Seydl mohli tvořit bez větších problémů.²⁵⁸ Od některých starších renomovaných umělců, a kolídkově se odlišili mezi typické představitelé buržoazní kultury, režim vyžadoval loajální postoj. Uznávání malířů, jako Ludvík Kuba, Max Švabinský, Willy Novak, Václav Rabas, Jan Slávek, Emil Filla, Josef Lada a jiní, se vykoupili portrétováním důležitých postav nebo kultovních krajin. Cena díla prudce stoupla v případě, že je pochválil vysoký stranický funkcionář.²⁵⁹

Nejživější ohniskem neoficiálního umění po nastolení doktríny socialistického realismu se stala surrealistická skupina, sdružená kolem teoretika Karla Teigea a po jeho smrti kolem Vratislava Effenbergera. Hlavními osobnostmi byli vedle nich malíř Mikuláš Medek, fotografka Emila Medková, dále Josef Istler, Václav Tikal a Libor Fára. Ve spojení se surrealismem byl i začínající grafik Vladimír Boudník, sochař Zbyněk Sekal, který tehdy ale spíše maloval, a Stanislav Podhráský, který naopak přecházel od sochařství k malbě.²⁶⁰

Sochaři byli již dříve závislí především na veřejných zakázkách a lidská figura tradičně tvořila základ jejich školení. Požadavky socialistického realismu a jeho ikonografickým nárokům se přizpůsobili snadněji. Za všechny jmenujme například Otakara Švece,

²⁵⁶ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětské kultury 1948 – 1950*. Praha, 2004. s. 153 – 157.

²⁵⁷ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika její systém a akce v letech 1948 - 1956*. Praha, 2006. s. 172.

²⁵⁸ ERNÁ, Marie. *Dějiny výtvarného umění*. Praha, 1999. s. 180.

²⁵⁹ BREGANTOVÁ, Polana et al. *Dějiny českého výtvarného umění V.: 1939/1958*. Praha, 2005. s. 288.

²⁶⁰ ERNÁ, Marie. *Dějiny výtvarného umění*. Praha, 1999. s. 180.

Štursova nadaného žáka, který v roce 1950 zvítil v soutěži na Stalin v pomník, který byl odhalen rok po Stalinově smrti.²⁶¹

Socialistický realismus se až do poloviny 50. let prosazoval i v architektuře. Architekti byli v roce 1951 začleněni do Svazu československých výtvarných umělců jako poměrně samostatný obor. A kvůli toto období nebylo tak dlouhé, postavilo se během něj několik velkých měst na urbanistickém plánu pravoúhlých os (Ostrava – Havířov, Ostrava – Poruba, Příbram – Bezové Hory, Most aj.) V Praze šlo v té době jen o hotel Internacional, odsunutý až na okraj města.²⁶²

Kromě stavebních děl, jejich sgrafitové a sochařské výzdoby a ideologických textů, se z padesátých let zachovalo poměrně málo oficiálních výtvarných dokumentů, protože v letech šedesátých byly odstraněny z galerií i odjinud. Tehdy se vnímaly jinak než dnes. Díla z padesátých let byla zesměšňována, bagatelizována, zapomínána i ničena. V tšinou právem, jejich umělecká hodnota byla mnohdy nízká a sami autoři si toho byli vědomi.²⁶³

8. 4. Cenzurovaná literatura a tisk

Podobně jako o čista celé společnosti podle slov Gottwalda byla motivována i o čista spisovatelské organizace. Jedním z prvních kroků Syndikátu po únoru 1948 – vedle okamžitého vyloučení těch, kterých spisovatelé – bylo přihlášení se k akčnímu programu Gottwaldovy vlády a založení akčního výboru SČS. Akční výbor syndikátu ihned vyjádřil svou loajalitu ke komunistické straně a k událostem února 1948. Spolu s ustavením akčního výboru SČS vznikla i komise, která měla v co nejkratší době realizovat dle kladnou revizi členstva. Dne 4. 3. 1948 byli z SČS vyloučeni A. Bém, V. Bušek, O. Dubský, P. Fink, A. Gajdoš, J. Hejda, B. Chudoba, I. Jelínek, S. Ježek, F. Loubal, V. Opatrný, I. Sabinov, V. Werner aj. O několik dní později je následovali B. Brouk, P. Drtina, I. Herben, Z. Lederer, O. Machotka, M. Mareš, A. C. Nor, F. Peroutka, K. Pošva, V. Prokopa, Z. Rotrekl, J. Slavík, I. Suk, M. Tuma a E. Valenta. Ani to, ale nebyl konečný seznam, protože neobsahoval jména těch, kteří se odvolali a jejichž případy byly znovu projednávány. Na rozdíl od první revize členstva z roku 1945 neplatil v této druhé revizi zákaz publikování. Takto proklamovaná čista jako vnitřní záležitost organizace spisovatelů neměla dlouhé trvání. Postoj k revizi členstva se v tuto dobu změnil schůzky od schůzky. Hranice maximální přítomnosti i mírnějších

²⁶¹ BREGANTOVÁ, Polana et al. *Dějiny českého výtvarného umění V.: 1939/1958*. Praha, 2005. s. 289.

²⁶² ERNÁ, Marie. *Dějiny výtvarného umění*. Praha, 1999. s. 180.

²⁶³ BREGANTOVÁ, Polana et al. *Dějiny českého výtvarného umění V.: 1939/1958*. Praha, 2005. s. 291.

podmínek se neustále posouvaly. Vyloučení ze syndikátu bylo vysvětlováno politickými i umleckými důvody.²⁶⁴

V březnu roku 1949 vyvrcholily změny ve spisovatelské organizaci, když byl místo Syndikátu českých spisovatelů zřízen Svaz československých spisovatelů (SČSS; název byl přijat na schůzi 11. 1. 1949). Založení SČSS bylo deklarováno na sjezdu českých a slovenských spisovatelů, který se konal 4. – 6. 3. 1948 v Praze. Organizační struktura SČSS byla na první pohled jednodušší, snížil se počet odborů, pododborů, komisí a dalších orgánů. Do čela svazu byl jmenován Jan Drda.²⁶⁵

Značnou pozornost od konce války k sobě, v souvislosti s dalším literárním vývojem, poutala mladá generace spisovatelů a básníků. Brzy se začala rodit myšlenka, všeobecně se soudí, že to bylo v průběhu cyklu literárních večerů pořádaných v Praze od konce října 1947, uspořádat konferenci mladých literátů. Konference proběhla na zámku v Dobrušce ve dnech 13. až 18. března 1948. Celkový dojem z průběhu a závěr konference mladých spisovatelů byl a zůstává rozporuplný. Jednání samotné proběhlo v duchu snahy spojit poměrně velkou skupinu autorů pomocí jednotného generálního a myšlenkového hlediska. Konference se ale brzy stala jakýmsi přezítkem, charakter jednání neodpovídal novým politickým poměrům a dobové ideály se brzy rozpadly.²⁶⁶

Na přetváření v domě lidí v duchu komunismu se podílela řada akcí, které byly vyhlášovány již od roku 1948. K nejznámějším patřila *Jiráskovská akce* stejně jako *Fučík v odznak*. Jiráskovská akce směřovala k masovému rozšíření Jiráskova díla, čímž se měla také nahradit tvorba některých tehdy oficiálně nepřijatelných autorů. Tvorba A. Jirásky se měla stát vzorem a normou pro beletristy a součástí příkladem pro hodnocení české historie s preferováním husitství a národního obrození. Jiráskovská akce měla velkou státní podporu.²⁶⁷ *Fučík v odznak* byl zaměřen na přetváření v domě prostědnictvím četby knih a zhlédnutí filmů. Z přeepsaného výběru knih musel uchazeč přečíst jedenáct a dále musel zhlédnout pět filmů, tři sovětské a dva české, případně filmy z jiných lidových demokratických států. Určené tituly byly postupně obměňovány a aktualizovány. Značná část mladých lidí

---

²⁶⁴ BAUER, Michal. *Ideologie a paměť: literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. Jinoany, 2003. s. 53 – 64.

²⁶⁵ BAUER, Michal. *Ideologie a paměť: literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. Jinoany, 2003. s. 86.

²⁶⁶ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětské české kultury 1948 – 1950*. Praha, 2004. s. 56 – 59.

²⁶⁷ BAUER, Michal. *Ideologie a paměť: literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. Jinoany, 2003. s. 153.

sice zkouškami prošla, ale často jen formálně. Vytrvalý režim udržel tuto akci p i život n kolik desetiletí.²⁶⁸

Na ja e 1949 vstoupila do procesu stále sílící radikalizace kulturní politiky událost, která se brzy ukázala jako d ležitý p ed l ve vývoji pom ru sil uvnit vedení komunistické kulturní politiky. Byla jí kritika nové Nezvalovy básnické sbírky následovaná krátce poté protinezvalovsky lad ným pamfletem. P edevším pamflet postavil ást levicových radikál do opozice v i oficiální kulturní politice. Protože se v pamfletu objevovalo Gottwaldovo jméno a další zapov zená fakta nového režimu, došlo v lét a na podzim k rozsáhlému vyšet ování. Tak se zrodila *aféra protinezvalovského pamfletu*, jejíž vývoj byl charakteristický pro dobu, ve které probíhala. P estože bylo z ejmé, že intelektuálními p vodci byli protinezvalovsky orientovaní funkcioná i kulturn propaga ního odd lení ÚV KS , byli nejh e postiženi studenti, kte í se na pamfletu podíleli bu autorsky, nebo distribu n . Vedle vylou ení ze strany byli vyhozeni z vysokých škol. Jejich život byl tímto „protistranickým“ ínem na léta poznamenán. Tato aféra bezpochyby výrazn poznamenala obecnou atmosféru a podobu pouónorové kulturní politiky.²⁶⁹

Politický a ideologický tlak byl v literatu e nejpatrn jší. Jedinou závaznou metodou se stal socialistický realismus. Hlavním teoretikem byl Ladislav Štoll, jehož *T icet let boj za eskou socialistickou poezii* z roku 1950 se stala „normou“ pro soudobé básníky. Štoll odmítl Františka Halase a zp sob jeho poezie, p estože podstatná ást mladých básníků od ty icátých let stála pod jeho vlivem, a za jedin p ípustný vzor prohlašoval tvorbu Ji ího Wolkera a S. K. Neumanna. K preferovaným a požadovaným témat m pat ila práce, stroje, továrny a v domí kolektivu. Zatímco v poezii byly vyty eny jasné vzory, z p edvále né eské prózy nebylo v podstat na co poukazovat. Snad jen J. Fu ík byl p íkladem, p edevším svými reportážemi ze Sov tského svazu a svou *Reportáží psanou na oprátce*. Proto se vyzvedávaly a povinn etly romány sov tských spisovatel .

N kte í d ív jší obdivovatelé komunismu byli brzy zna n roz arování a za ali si držet z etelný odstup – František Halas umírá v jisté depresi rok po únoru 1948, Konstantin Biebl kon í sv j život sebevraždou v roce 1951. V témže roce umírá p ed asn i Karel Teige, který po roce 1948 upadl v nemilost. Jaroslav Seifert, který se komunismem rozešel už d íve, se nadlouho stal symbolem demokratické a humanistické tradice p ipomínající období první republiky.

---

²⁶⁸ Tamtéž s. 186, 196 a 213.

²⁶⁹ KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v eskoslovensku 1945 – 1956*. Praha, 1998. s. 289.

Vedle autorů, kteří v padesátých letech psali podle dobové objednávky, se objevili i takoví, jejichž tvorba nejdříve odpovídala oficiálním normám, ale později se dostala do rozporu s komunistickou ideologií (Pavel Kohout, Milan Kundera atd.). Další se odmítali a do literárního dění vstoupili znovu až v době relativního uvolnění v roce 1956. Jinou možností byl odchod do exilu, který si zvolil například Egon Hostovský, Jan Nepřemysl, Jiří Voskovec, Ferdinand Peroutka aj.²⁷⁰

Citelné úderý února 1948 se promítly i do tiskových svobod. Už ve dnech přebírání moci komunisty byla přerušena činnost některých časopisů, do jiných byli dosazeni noví šéfredaktori. V první řadě se to dotklo deníků nekomunistických stran a deníků nadstranických. V období 1948 – 1949 přestalo vycházet mnoho politických a kulturních časopisů, mezi nimi i periodika vysoké úrovně a dlouhé tradice, jako *Kritický měsíčník*, *Dnešek*, *Naše doba*, *Obzory*, *Vývoj*, *Blok*, *Mladé archy*, *Svobodný zítel* atd.²⁷¹

Důležitým a logickým krokem v kontrole periodického a neperiodického tisku směrem k naprostému ovládnutí veškeré publikační činnosti bylo „zabezpečení“ polygrafického průmyslu. Zákon č. 123/1948 Sb. o znárodnění polygrafických podniků ze dne 5. května 1948 platil již od 1. ledna 1948. Vztahoval se na tiskárny a grafické závody z definice a všechny další polygrafické podniky, jejichž počet zaměstnanců dosáhl kdykoliv od 1. ledna 1946 výše 50 osob. Podle zákona znárodněný sektor zahrnoval asi 270 podniků a zároveň asi 190 konfiskátů. V době jeho přijetí zůstalo v soukromých rukou okolo 800 menších závodů. Nové podniky směly například zizovat výlučně stát. Znárodnění se přitom netýkalo vydavatelských, nakladatelských a knihkupeckých podniků politických stran, odborů a celostátních zájmových organizací, aby jim tak byla umožněna vlastní vydavatelská a nakladatelská činnost.²⁷²

V redakcích časopisů a novin zbyli po kádrových změnách v tiskárnách jen komunisté, schválení pro tuto práci sekretariátem ÚV KSČ a pokládání za stranické funkcionáře, a proto nebylo nutné zavádět předběžnou cenzuru. Ani následná cenzura se v letech 1948 – 1949 neaktivizovala. Uplatnila se teprve, když se v důsledku stranické krize začala hroutit spolupráce redakcí se stranickým aparátem. Proti komunistickému tisku tak byla uplatněna první opatření, která byla do té doby vyhrazena jen pro tisk nekomunistický. Na konci roku 1949 tak byla zastavena *Kulturní politika*, poátkem roku 1952 *Tvorba* a *Lidové noviny*

---

²⁷⁰ SOLDÁN, Ladislav et. al. *Přehledné dějiny literatury III.: dějiny české a světové literatury od roku 1945 do současnosti*. Praha, 1997. s. 41 – 42.

²⁷¹ SOLDÁN, Ladislav et. al. *Přehledné dějiny literatury III.: dějiny české a světové literatury od roku 1945 do současnosti*. Praha, 1997. s. 442.

²⁷² KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. Praha, 2004. s. 50 – 51.

a v roce 1953 *Směna*. Součástí byla zatčení, odsouzení nebo jinak postižena také řada komunistických novinářů. Obnovení následné cenzury přineslo zákroky do knižní produkce i do vydávání novin a časopisů, jejichž náklad musel po zásahu cenzury být zcela nebo částečně tištěn znovu. Ponechání prázdné plochy cenzura nepovolovala. Cenzurní zásah musel zůstat utajen.

Zřízení Hlavní správy tiskového dohledu (HSTD) v roce 1953 dokládalo krizi systému a součástí ale i snahu tuto krizi překonat přesouváním stranických záležitostí do státní správy. To, že HSTD vznikla jako vládní a zároveň mimoústavní instituce – protože ústava existenci podobné cenzury v zásadě nepřipouštěla – svědčilo nejen o jejím zvláštním charakteru, ale také o rozporném charakteru doby, v níž došlo k jejímu ustavení.

Vedle represivních opatření ve vydavatelské oblasti byly vyazeny „závadné“ knihy z knihoven. Většina z nich byla zničena. Cenzura podléhaly také veškeré zásilky přicházející do Československa ze zahraničí. Při tom se uplatňoval starší zákon namířený proti šíření literatury ohrožující veřejnou mravnost.

Tisková cenzura si všímala všeho, co bylo určeno pro veřejnost, i když šlo o věci nevýznamné nebo rozšířené v malém množství. Ke schválení se musely předkládat i úřední tiskopisy, jízdní řády, formuláře, pozvánky, divadelní a koncertní programy, smuteční oznámení, plakáty, texty tanečních písní a odborných přednášek, texty určené k veřejnému přednesu apod. Cenzura byla všude přítomná.²⁷³

8. 5. československý rozhlas

Protože demokraté podcenili význam rozhlasu ve chvíli, kdy byl založen pod ministerstvo informací, a nevyužili možnost obsadit určité funkce a místa svými stoupenci, není překvapivé, že v době vládní krize, politické vysílání plně podporovalo politiku komunistické strany. Zpočátku rozhlas přijímal zprávy z Rudého práva, ale už 20. února 1948 dostávala primární informace z ústředního výboru komunistické strany.

Již 17. února komunisté v rozhlase vyhlásili bojovou pohotovost. Všechny vchody byly dnem i nocí střeženy. Vysílání se soustředilo na primární přednosy těchto manifestací a shromáždění, které byly řízeny nebo vznikaly z iniciativy KSČ. Po přijetí demise nekomunistických ministrů vládla v politickém vysílání radost, že konečně bude možné poádně pracovat bez nepřetržité kritiky ze strany nekomunistického tisku a tehdejší opozice.

---

²⁷³ KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945 – 1956*. Praha, 1998. s. 443 – 448.

V dubnu 1948 byl na základě zákona č. 137 český a Slovenský rozhlas sloučen v jeden československý rozhlas. Došlo k novému celostátnímu a zestátněnému rozhlasu byl postaven generální ředitel.

Na zasedání Mezinárodní rozhlasové organizace OIR²⁷⁴ v roce 1947, bylo rozhodnuto, že ve spolupráci s československým rozhlasem v roce 1948 uspořádá Mezinárodní výstavu rozhlasu (MEVRO). Po změně politické situace v československu ale západní rozhlasové organizace odmítly svou účast. Většina z nich pak v roce 1949 z OIR vystoupila a její sídlo se přesunulo do Prahy. Příznivým rysem pro MEVRO se pak stala improvizace. Během MEVRA se denně 5 – 6 hodin vysílaly hudební pořady. Hrál se hudba taneční i jazzová, Smetana nebo Dvořák, ve studiu MEVRO se stíhaly nejrozličnější typy hudebních těles a byly tu předvedeny ukázky hudby orientální, klasické i folklóru. Hudební pořady stíhaly také pořady naukové, kde se představila řada významných osobností. Zapojit se mohli i posluchači. Pro MEVRO byla charakteristická kolektivní práce a maximální tvůrčí svoboda. Tato „výstava“ se viditelně zapsala do historie rozhlasu. Metody MEVRA už ale do praxe přejít nemohly, vše zůstalo jen jako zbytek nezávislosti a jako vzor i sen o rozhlasové nápaditosti a vynalézavosti.

Na vedoucí místa v rozhlasu postupně nastupují prověření a zasloužilí členové strany, profesionálové musejí odejít. V roce 1951 proběhlo desetiměsíční školení v Ústřední dramatické škole československého rozhlasu v Bílých Polích, jehož absolventi nastupovali od 1. listopadu 1951 na vedoucí místa v rubrikách a v redakcích. Nešlo o novináře, byli to vyučovní pracovníci, kteří na úkoly v rozhlasu nestačili. Jen někteří z nich dosáhli úspěchů v novinářské práci.

Centrální dramaturgie ustavená v roce 1950 se soustředila na adaptace probraných literárních děl. Jakákoliv kritika byla vnímána jako nepřátelství a politická neuváženost. Roku 1952 dochází pod dohledem sovětských expertů k reorganizaci československého rozhlasu podle sovětského vzoru. Byly vytvořeny tři hlavní redakce: politické vysílání, literární-dramatické vysílání, vysílání pro děti a mládež a hudební vysílání. Navíc byl ustaven československý rozhlasový výbor v čele s V. Kopeckým. Šlo o zcela formální funkci, výkonným náměstkem byl jmenován dosavadní vedoucí rozhlasu v Bratislavě, Josef Brabec. Již o rok později, v důsledku další reorganizace a po zrušení ministerstva informací a osvěty, byl rozhlasový výbor zrušen a přeměněn na Hlavní správu ministerstva kultury. V roce 1953 zahájila vysílání televize, která byla po organizační stránce součástí československého rozhlasu.

---

²⁷⁴ Mezinárodní rozhlasová organizace se sídlem v Bruselu byla ustavena roku 1946. Československý rozhlas byl od jejího založení jejím činným členem.

eskoslovenská žurnalistika p ebírala rysy sovské ideologicky řízené žurnalistiky. Nikdy se ale nepodařilo podřídit ideologii celé vysílání.²⁷⁵

Významnou roli hrála v rámci rozhlasového vysílání Svobodná Evropa. V roce 1949 byl v New Yorku vytvořen Národní výbor pro Svobodnou Evropu, který měl získat prostředky pro komunikaci svobodného světa s obyvateli, žijícími za „železnou oponou“. 18. července 1950 v 18.00 se poprvé ozval „Hlas Svobodného Československa“. Vysílání zahájila Svobodná Evropa také do Polska, Maarska, Bulharska, Rumunska, Lotyšska, Estonska a Litvy. Pravidelné celodenní vysílání začalo 1. května 1951 v 11.00. K nejvýznamnějším osobnostem ze začátku patřili vedle Ferdinanda Peroutky i Julius Firt. V první řadě museli ve Spojených státech sestavit redakční tým, stejným úkolem byl v Evropě pověřen Pavel Tigrid. Studená válka se tak odrazila i v souboji radiových vln.²⁷⁶

8. 6. Rozporný hudební život

Také hudba byla po únoru 1948 podrobena ideologickému dohledu. Západní hudba byla zavržena, čímž bylo přerušeno spojení s vývojem hudby ve světě.

Do záležitostí výkonných hudebních umělců a artistů začal už v letech 1945 – 1947 zasahovat stát. V létě 1945 ministerstvo školství a osvěty zrušilo dosavadní soukromé agentury a jako koordinací orgán byla zřízena tzv. Hudební agentura, ta ale fungovala pouze jako provizorium bez možnosti více ovlivňovat hudební oblast podle představ KSČ. Vliv si zde navíc udržovali bývalí soukromí vlastníci.

Po únoru 1948 se v podstatě ani neekalo na formální přijetí zákona a příslušné orgány prakticky ihned zabránily soukromému podnikání ve zprostředkovávání hudebních a artistických představení. Dosavadní soukromé agentury a koncertní jednatelství nahradila Hudební a artistická ústředna (HAÚ) zřízená zákonem č. 69/1948 z 25. března 1948. Jako výkonný orgán stál v jejím čele editel s námstkem. Správní výbor tvořilo osm členů, kteří ze svého středu volili svého předsedu, jímž se stal hudební a programový editel rozhlasu Mirko Oadlík. Zpočátku HAÚ působila ve dvou sekcích – hudební a artistické. Dohled nad činností HAÚ měl ministerstvo informací, fakticky se ale stala nástrojem kulturní politiky jednotných odborů, které se od počátku podílely na jejím vzniku.²⁷⁷

²⁷⁵ VOTAVOVÁ, Jarmila. *Stručný nástin historie českého rozhlasu: p ísp vek k 70. výro í*. Praha, 1993. s. 67 - 78.

²⁷⁶ PACOVSKÝ, Jaroslav. *Na vlnách rozhlasu: 1923 – 1993*. Praha, 1993. s. 99.

²⁷⁷ KNAPÍK, Ji í. *Únor a kultura: sovs tizace české kultury 1948 – 1950*. Praha, 2004. s. 44 – 47.

Představu soustředěného ovlivování hudebního života provázal v nových poměrech nepochybně také vznik Syndikátu českých skladatelů, jako jednotné zájmové organizace tvůrčích hudebních pracovníků, tj. skladatelů hudby vážné a populární, textařů, hudebních vědců a teoretiků. Syndikát vznikl už v roce 1946, ale teprve pod novým vedením Josefa Stanislava se plně přihlásil k programu vítězné komunistické strany a stal se tak nepřímo jakousi ideově tvůrčí organizací pro celou sféru dobového hudebního života. V roce 1949 se jeho význam ještě prohloubil přeměnou na Svaz československých skladatelů. Jeho péče o populární hudbu se ale týkala jen několika dobově preferovaných oblastí – zpočátku hlavně masových písní, estrádní a dechové hudby. Jiné žánry zajímající hlavně mladší generaci (jazz nebo rock) stály mimo zájem svazu a byly v podstatě odmítány. Od poloviny 50. let se začalo ideologické sevření uvolňovat i v hudební oblasti.²⁷⁸

---

²⁷⁸ KOTEK, Josef. *Dějiny české populární hudby a zpěvu 1918 – 1968*. Praha, 1998. s. 208 – 210.

9. KULTURA V LIBERCÍ PO ÚNORU 1948

První poválečná léta byla v oblasti kultury v Liberci v nově obnovovaná, v tšinou nemeckých, kulturních institucí, jejichž činnost bylo nutné přizpůsobit potřebám a podmínkám nových osídlenců, po únoru 1948 období budování a stabilizace pokračovalo, zároveň ale bylo nutné tyto kulturní stánky přizpůsobit požadavkům a nařízením komunistické ideologie a moci.

9. 1. Liberecká divadelní scéna

9. 1. 1. Severočeské divadlo v Liberci

Prvních pět let poválečného období probíhalo v životě divadla ve znamení budování, padesátá léta pak ve znamení hledání vlastní umělecké tváře souboru. Po únorovém vítězství komunistů se začala následkem nových opatření na kulturním a hospodářském poli (divadelní zákon, krajské zřízení atd.) vytvářet základna pro další činnost libereckého divadla. 1. června 1948 nastoupil do divadla také nový ředitel Antonín Klimeš. V sezoně 1948/49 byl divadlu, jako pomocná scéna, přidělen Lidový dům ve Zhořelecké ulici.²⁷⁹ K 31. prosinci 1948 ukončilo svou činnost družstvo Severočeského národního divadla v Liberci a do nového roku vstoupilo divadlo s novým provozovatelem, Krajským národním výborem, i s novým názvem – *Severočeské divadlo v Liberci* (SDL). Jako pomocná scéna bylo připojeno Oblastní divadlo v Novém Boru. Na konci sezóny odešel dosavadní ředitel A. Klimeš, místo na jehož místě byl jmenován Vojta Plachý-Tomaš. Ve vedení docházelo k poměrně častým změnám, V. Plachý-Tomaš odešel v květnu 1953, kdy ho nahradil herec Bohuš Port, vlastní soubory ale zůstávaly celkem stabilní.²⁸⁰ S novým provozovatelem, krajským národním výborem, který měl velký zájem na tom, aby divadlo „co nejlépe reprezentovalo kraj“, odpadl problém hmotného zabezpečení, o němž se divadelníci dříve ani nesnilo.²⁸¹

S únorem 1948 se nejlépe vyrovnala opera, která vždy více řešila problémy personální než dramaturgické. Šéf opery, Jaromír Žid, ale dokázal udržet i velice kvalitní mladé pěvce, kteří sice postupně odcházeli do jiných divadel, ale vždy byli vystředáni výbornými umělci. K významným dramaturgickým počinům Jaromíra Žida v první polovině 50. let patřilo souborné provedení všech Smetanových oper. Klasický repertoár v režii Otty Zítka, Karla

²⁷⁹ Za první republiky byl významným střediskem především dělnické části českého obyvatelstva, konala se zde kulturní představení i politická shromáždění. Po přidělení k divadlu bylo nutné Lidový dům přizpůsobit a vytvořit zde zkušebny. O mnoho let později, v roce 1990, zde bylo otevřeno Malé divadlo.

²⁸⁰ *Dvacet let divadla F. X. Šaldy v Liberci*. Liberec, 1965. nestr.

²⁸¹ KLIMEŠ, Antonín. Úkoly Severočeského divadla v Liberci. In *Divadelní listy* 2, 1949, . 1, s. 1.

Jerneka, Oldicha Mrázka a později i Rudolfa Mála představoval snahu o pitažlivá scénická ztvárnění oper a zkvalitování hereckého výrazu mladých zpěváků. Aktivita orchestru se ale nesoustředila pouze na divadelní představení, dirigenti brzy pocívali absenci koncertního života ve městě a začali připravovat celovečerní koncerty, hrané na jevišti divadla. Tyto koncerty se záhy staly tradicí.²⁸²

Dramaturgický plán inohry zamořený ideovým repertoárem byl vybudován především na českém a slovanském dramatu. Zpočátku se vybírala především díla starší české dramatické tvorby, Stroupežnického, Tyla, Klicpery, Zeyera a jiných.²⁸³ Inohra však měla poměrně štíhlou dramaturgy. Najít dobrého dramaturga v období přímého dohledu na ideovou istotu a angažovanost bylo opravdovým úspěchem. K takovým patřil Josef Balvín, Zdeněk Digrin a Oldich Daněk. Výběr her byl sice velmi omezen, avšak volba režiséra, na podzim 1949 divadlo výrazně posílil režisér Karel Jernek, i herecké pojetí dávalo tušit směr, kterým se bude inohra ubírat. V rukou Milana Votruby a Svatopluka Papeže i Oldicha Daněka měly již tenkrát inscenace vysokou profesionální úroveň. Zařazením inscenací dnes již nehraných autorů států lidové demokratického bloku pak musela inohra splácet dluh své doby.²⁸⁴ Divadlo navíc připravovalo tematická představení při příležitosti různých svátků a oslav. Na podzim 1949 tak mohli diváci v rámci „Dne přátelství“, určených k utužení přátelských pout mezi naším státem a Sovětským svazem, a u příležitosti oslav 70. narozenin J. V. Stalina zhlédnout cyklus ruských a sovětských her, zakončený premiérou dramatu Petra Pavlenka *Šťastí*, hrou odpovídající budovatelskému a mravnímu zánětu stalinské doby. Ruské a sovětské hry byly součástí repertoáru libereckého divadla i před rokem 1948, nyní byl ale kladen důraz na zvýšení jejich počtu a také na širší autorské zastoupení.²⁸⁵

Velmi populární byl mezi diváky balet, který až do konce sezóny 1952/53 vedl Josef Judl. Velké balety se hrály až dvakrát ročně a na jejich úspěšnost se dodnes vzpomíná.²⁸⁶

Každoročně představilo divadlo tedy 25 až 30 premiér (zhruba 6 oper, 2 balety, 12 – 14 inoherních inscenací a 2 až 3 premiéry pro mládež). K tomu je nutné ještě připočítat zmíněvané koncerty divadelního orchestru.²⁸⁷ Takto nabitý program přinášel ale i řadu komplikací. Velmi ztížené byly pro všechna tělesa zkoušky. Zkušebny, které divadlo mělo

²⁸² KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 455.

²⁸³ SEMRÁD, Vladimír. Profil vývoje českého divadla. In *Divadelní listy* 1, 1948, . 1, s. 13.

²⁸⁴ KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s.

²⁸⁵ BALVÍN, Josef. Ruské a sovětské hry v Severočeském divadle. In *Divadelní listy* 2, 1949, . 5, s. 11.

²⁸⁶ *Dvacet let divadla F. X. Šaldy v Liberci*. Liberec, 1965. nestr.

²⁸⁷ BOK, Tomáš. Některé poznámky o problémech plánování v našem divadle. In *Divadelní listy* 4, 1951, . 2, s. 31.

k dispozici, nestaly, takže zkoušky musely probíhat i v naprosto nevyhovujících místnostech. V roce 1950 se tento problém vyřešil tak, že hlavní zkoušky se odbývaly na jevišti v Jablonci, což ale vyžadovalo značné úsilí divadelníků. Zcela taky chyběla zkušebna pro orchestr, který v létě zkoušel ve foyeru divadla a v zimě v kotelně. Chod divadla navíc ztěžovala skutečnost, že divadelní provozovny byly rozmístěny po celém Liberci, což způsobovalo značnou časovou ztrátu při přeměnění materiálu z jednoho konce města na druhý. S takovými podmínkami se divadelníci setkávali i na svých zájezdech. Téměř nikde v okolí totiž nebylo vyhovující jeviště, šatny v těsnou úplně chyběly a v zimě bývalo na zájezdových místech zřídka kdy zatopeno.²⁸⁸

Za zmínku stojí ještě úspěchy Severočeského divadla v Liberci v Divadelní žatvě po udáné každoročně od roku 1948. V roce 1948 získalo divadlo estetné uznání za představení *Sen noci svatojánské*. Diplom Divadelní žatvy 1951-52 pak divadlo získalo i za představení hry I. Popova *Rodina*.²⁸⁹

9. 1. 2. Krajská loutková scéna

V roce 1949 liberecké divadelnictví obohatila profesionální loutková scéna. Již bylo zmíněno, že po válce se objevila snaha navázat na předválečnou činnost amatérských loutkářů. Díky podpoře Severočeského konzumního družstva tato snaha dostala reálnější podobu. Na počátku roku se pro loutkáře začal hledat vhodný prostor a brzy byl objeven sál bývalého prvorepublikového kina v Revoluční ulici. Když v září 1949 získalo Ústřední loutkové divadlo v Praze pod vedením dr. Jana Malíka provozovací povolení, bylo zcela logické, že se při rozšiřování působnosti obrátilo také do Liberce, aby tu založilo krajskou pobočku. A tak 1. října 1949 zahájilo činnost profesionální *Severočeské loutkové divadlo*, zatím jako pobočka Ústředního loutkového divadla v Praze. Do první profesionální sezony vstoupilo 3. listopadu 1949 premiérou Puškinovy *Pohádky o zlaté rybce* (režie Jiří Filipi, výprava malíř František Patočka). Jako většina scén v této době mělo i liberecké loutkové divadlo především cíle výchovné a naukové. Spolupracovalo se školami a výběr her orientovalo zvláště na klasické náměty.

Od 1. ledna 1950 se zizovatelem loutkářského souboru stal Krajský národní výbor v Liberci a název divadla se změnil na *Krajskou loutkovou scénu*. Jejím ředitelem byl až do roku 1961 Jiří Filipi.

²⁸⁸ SOkA v Liberci, Okr. NV Liberec, inv. . 256 - 258, kart. . 287, Kulturní činnost v okrese.

²⁸⁹ *Dvacet let divadla F. X. Šaldy v Liberci*. Liberec, 1965. nestr.

Práce loutkářů vyžadovala hlavně zpočátku velké úsilí a vytrvalost. Jednak proto, že se museli vyrovnat s celou složitostí fungování divadelního organismu – od umlecké práce po administrativu, a jednak proto, že za sezonu běžně odehráli přes 300 představení a z toho dvacetiny na zájezdech do různých míst Libereckého kraje i za jeho hranice.²⁹⁰

9. 2. Zájmová umlecká činnost

9. 2. 1. Ochtotnický spolek Jan Durych

Únorové události roku 1948 se přímo promítly i do činnosti ochotnického hnutí. Na mimořádné valné hromadě v české besedě (22. března 1948) byl i pro tento spolek vytvořen akční výbor, v čele s Josefem Karlem. Lepší existenční podmínky měl navíc pro ochotníky zaručit divadelní zákon. Záhy se spolek začal připravovat na vystoupení v rámci divadelní soutěže, Kruh vítězů souborů ÚMDO, pořádané koncem května v Železném Brodě. Pro tuto příležitost připravil spolek hru F. Langra *Obrácení Ferdiše Pištory*. Dá se ale říci, že rok 1948 byl v činnosti tohoto spolku obdobím tvrdé stagnace. V Kruhu vítězů souborů ÚMDO si pohořšil své postavení, uvedl pouze tři nové hry a vedle obvyklých technických potíží se musel vyrovnat s personálními změnami po odchodu těch, kteří se nebyli ochotni přizpůsobit novému režimu. Obrátit k lepšímu přineslo zvolení Otakara Knapa do funkce předsedy spolku. Ten přivedl spolek v padesátých letech až do vytouženého Jiráskova Hronova. Pod vedením O. Knapa spolek víceméně úspěšně pracoval až do druhé poloviny šedesátých let, kdy se po jeho odchodu postupně rozpadl.²⁹¹

9. 2. 2. Hudba

V důsledku politických změn v roce 1948 téměř zanikl **dvacetý sbor Ještěd**, zůstala z něj pouze dvě samostatně pracující okteta, mužské a ženské. Dvacetý sbor zanikl úplně. Jeho místo nahradil až o několik let později Severáček. Jen několik zbylých nadšenců se zasloužilo o oživení souboru, zahájení nové aktivity a dosažení rozmachu. Na nový rozvoj měl nesmírný vliv Josef Pazderka, který měl hlavní podíl na proslulosti Ještědu. Svým osobním kouzlem vytvářel neopakovatelnou atmosféru a nadšení pro zpevňování, takže pod jeho dirigentskýma rukama byl nyní již smíšený sbor schopen uplatňovat se v celostátních soutěžích mezi předními českými a slovenskými sbory.

²⁹⁰ PEŘINOVÁ, Iva – SOKOL, František. *Naivní divadlo Liberec 1949 – 1999*. Liberec, 1999. s. 5 – 6.

²⁹¹ HLAVÁČKOVÁ, Olga. *Zájmová umlecká činnost v Liberci v letech 1945 – 1948*. Pedagogická fakulta v Ústí nad Labem, Katedra dějepisu, 1984. s. 66 – 67.

Pro Liberec a jeho kulturní život měl Ještěd význam nejen pravidelnými koncerty, ale i dlouholetou spoluprací s operou Severočeského divadla.²⁹²

Od roku 1946 v Liberci znovu chyběl filharmonický orchestr, proto se na konci února 1948 v místním tisku objevila výzva pro všechny hudebníky k jeho obnovení. První zkouška se uskutečnila 4. března 1948 v síni Severočeského muzea. Zde se pak také hudebníci setkávali pravidelně každý čtvrtek.²⁹³ Orchester s 65 členy, včetně amatérů, zahájil na podzim 1948 v rámci oslav 28. října, když se představení v Hrádku a Stráži nad Nisou. Koncerty **Liberecké filharmonie** měly také výchovný úkol. Dirigent K. Veigert provázel skladby výkladem a snažil se posluchačům přiblížit instrumentaci díla.²⁹⁴

Kromě tradičních koncertů orchestru Severočeského divadla, pětveckého sboru Ještěd a filharmonie byl Liberec často také dějištěm koncertů a tanečních představení zahraničních hostů, samozřejmě však pouze ze zemí východního bloku.

Před naplněným hledištěm Severočeského divadla se třeba v listopadu 1949 představení Státní ruský soubor lidových nástrojů dirigenta Osipova, v květnu následujícího roku to byl zase Rumunský státní soubor lidových nástrojů a taneční skupina sovětské umělkyně Ireny Sajenkové. V sále Krajské lidové knihovny vystoupila na začátku roku 1952 bulharská virtuoska. Po vybudování Parku kultury a oddechu v roce 1951 a vystoupení Alexandrovova souboru, o němž bude ještě řeč, se začala koncertní a vystoupení přesunula právě sem. V září 1952 zde, i přes nepřízeň počasí a s tím související nižší návštěvnost, vystoupil Max-Hütten Ensemble z Německé demokratické republiky. Bulharské národní tance a písně pak na téže místě v únoru 1953 předvedl Bulharský státní soubor písní a tanců pod vedením Filipa Kuteva.²⁹⁵

Své koncerty také pořádala hudební škola a nadále pokračovaly pravidelné koncerty komorní hudby, které organizovalo **Sdružení přátel komorní hudby**, a které se stále těšily oblibě.

9. 3. Severočeské muzeum

Severočeské muzeum jsme opustili ve chvíli, kdy byly kulturní památky v podstatě zapomenuty a kdy byly vytvořeny první stálé expozice. Ke konci roku 1947 a zvláště pak

---

²⁹² TOMÍ EK, Josef. *Ještěd devadesátiletý*. Liberec, 1997. s. 5.

²⁹³ Budujeme libereckou filharmonii. *Stráž severu r. IV.*, . 55, 5. 3. 1948, s. 4.

²⁹⁴ Liberecká filharmonie krásně zahájila. *Stráž severu r. IV.*, . 254, 30. 10. 1948, s. 3.

²⁹⁵ SOkA v Liberci, M. st. NV Liberec, inv. . 142 a 143, kniha . 142 a 143, Kronika 1945 – 1949 a Kronika 1950 – 1955.

v roce následujícím bylo nutné pozornost obrátit k t i d n í materiál , inventarizaci sbírek a po ádání depozitá , p edevším textilu, porcelánu a skla.

V roce 1948 muzeum oslavilo již 75 let od svého založení a p i p íležitosti oslav byl ve dnech 20. a 21. listopadu 1948 uspo ádán *První krajský sjezd muzejních, kulturních a osv tových pracovník libereckého kraje* pod záštitou Krajského ak ního výboru Národní fronty v Liberci a Úst edního národního výboru m sta Liberce. Hlavním tématem konference byla otázka muzejního zákona a organizace muzeí v rámci krajského z ízení. V d sledku vytvá ení sít okresních a krajských vlastiv dných muzeí se zm nilo postavení Severo eského muzea. Dne 1. zá í 1949 získalo muzeum nové pojmenování – *Krajské vlastiv dné muzeum*, p ešlo pod správu Krajského národního výboru v Liberci a za alo se podílet na budování sít okresních vlastiv dných muzeí v letech 1950 – 1953. Slou ením um lecko-historického, p írodov dného, vlastiv dného muzea a galerie se vlastní um leckopr myslové muzeum zm nilo v muzeum vlastiv dného typu, se zam ením na historickou a p írodov dnu dokumentaci kraje.

Muzeum, d íve orientované zvlášt na stálé expozice a ob asné výstavy, se od této chvíle zam ilo na odborn populární práci a na publika ní a výstavní innost. Na konci 40. a na po átku 50. let se muzeum soust edilo na po ádání výstav, na kterých se m la ve ejnost seznámit s dobovými problémy a otázkami, dle požadavk vládnoucí moci. Zna ná pozornost se pak v novala p edevším školní mládeži a pracujícím dorostu.

Nemalým problémem, se kterým se muselo muzeum potýkat mezi léty 1947 až 1953, ale i v pozd jší dob , byl závažný nedostatek pracovních i odborných sil. Opomeneme-li innost galerie, pracovali zde v tomto období, krom editele muzea Vlastimila Vintra, pouze konzervátor a technická síla Bohumil Kluka a Bed ich Beneš jako správce p írodov dného odd lení.

K organiza ní i personální zm nám pak došlo v roce 1953, kdy se od muzea odpoutává galerie a stává se Krajskou galerií. Její správou byl nadále pov en Jaro Beran. Na rozdíl od n j ale muzeum opustil dosavadní editel V. VINTR, který p ešel na ministerstvo školství a kultury do Prahy a novým editelem se stal osv tový inspektor KNV v Liberci Josef Hájek. V muzeu za al nov p sobit fotograf Jan Kabí ek a krátce nato byla vybudována fotografická dílna a z ízeno dokumenta ní odd lení s cílem shromáždit fotodokumentaci um leckohistorických objekt kraje, sbírek, muzejních výstav a instalací. Již v roce 1952 se

rozšířilo p řirodov dné odd lení p íchodem Pavla Smrže, který se po odchodu B. Beneše (v roce 1954) stal vedoucím odd lení.²⁹⁶

To, že muzeum muselo pod ídit svou práci vládnoucí moci, jasn ukazují n které výstavy, které v té dob vznikly. Za všechny m žeme uvést výstavu *Pracující lid v boji za socialismus* (z r. 1949), která ve zkratce p edstavovala boje d lnické t ídy v SR²⁹⁷, nebo výstavu *Sov tský svaz – zem mírové práce a velikých in*, která ukazovala pokrok SSSR na cest komunismu (z r. 1951).²⁹⁸

9. 4. Galerie výtvarných um ní

Galerie výtvarných um ní se v roce 1948 zam íla p edevším na po ádání výstav. Další úsilí se pod vedením Vojt cha Volavky v novalo p íprav publikace o malí ství a ilustrovaného pr vodce galerií.²⁹⁹ V následujících p íbližn dvou letech byly provedeny další rozsáhlejší opravy budovy galerie, nap . oprava st echy a údržba vnit ního za ízení. P istoupilo se také k postupné konzervaci obraz ů a k jejich nové evidenci. Nejpodstatn ější byl ale nákup nových obraz ů dopln ní eského klasického i moderního um ní, v etn nákupu obraz ů od výtvarník Ů Libereckého kraje. V roce 1950 se tak nap íklad galerie obohatila o významný obraz od Antonína Slaví ka a bronzové plastiky Josefa Myslbeka a Jana Štursy. V tomto roce se také zásadn rozší ily sbírky eského malí ství záp j kami z Národní galerie v Praze. V rámci závazku, který uzav eli zam stnanci muzea, prohloubila i galerie vztah se školami a mládeží. Vnit ní adaptace budovy umožnila, aby byl v roce 1951 z jedné místnosti vytvo en ateliér pro výtvarn nadané d ěti, které zde v rámci svého zájmového kroužku pracovaly pod vedením výtvarníka. Krom toho galerie zorganizovala adu školních exkurzí a cyklus p ednášek o výtvarném um ní. V této dob také za alo, dle dohody mezi Krajským národním výborem, Severo eským muzeem a Národní galerií v Praze, budování oblastní restaurátorské dílny pro severní polovinu ech p í liberecké galerii. V ní m la být provád na restaurace a konzervace všech významných um leckých d ěl z kraj Ů Liberec, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Hradec Králové a Pardubice.³⁰⁰

²⁹⁶ ANDRESOVÁ, Jana. *Kapitoly z d ějin Severo eského muzea v Liberci*. Univerzita Pardubice, Filosofická fakulta, Katedra historických v ěd, 2007. s. 25 – 26.

²⁹⁷ SOkA v Liberci, M st. NV Liberec, inv. . 142, kniha . 142, s. 23, Kronika 1945 – 1949 (1949).

²⁹⁸ SOkA v Liberci, M st. NV Liberec, inv. . 143, kniha . 143, s. 16, Kronika 1950 – 1955 (1951).

²⁹⁹ Archiv SM, Výro ní zprávy Severo eského muzea 1946 – 1956, karton . 5, Zprávy o ěinnosti za roky 1947 a 1948.

³⁰⁰ Archiv SM, Výro ní zprávy Severo eského muzea 1946 – 1956, karton . 5, Zpráva o galerii výtvarných um ní Severo eského muzea v Liberci.

V roce 1953 se galerie stává Krajskou galerií v Liberci a odděluje se od muzea, aby se s ním v roce 1958 znovu spojila v Krajském vlastivědném ústavu.

Sotva se spolek Výtvarných umělců severu dostal do povědomí, i se svou zkratkou VUS, přišel únor 1948 a s ním sloučení krajských spolků v jediný - Severo-české dílo. Tento název ovšem nevydržel ani rok a spolek byl přetvořen na Krajské středisko celostátního Svazu československých výtvarných umělců se sídlem v Liberci. Umělci Krajského střediska se účastnili soutěží na různé poutače a plakáty, ilustrovali knihy, v duchu ideologie „zdobili“ veřejné budovy i prostranství. Kromě toho navrhovali scénické výpravy pro Severo-české divadlo v Liberci (především Jiří Procházka). Dalšími členy byli E. Karel, R. Jindřich, Z. Louda, Z. Píbil, Jaro Beran, J. Hlavsa a mnozí další, například sochař a architekt a stovky uměleckopracovníků.³⁰¹

9. 5. Liberecké knihovny

Po komunistickém vítězství se knihovny začaly znovu stávat převodovou pákou totalitní moci. Jejich posláním přestalo být zprostředkování informací, ale jejich filtrování v rámci vládnoucí ideologie. Brzy po dramatických událostech února 1948 začaly na ministerstvu informací vznikat první seznamy knih a autorů, které měly být z fondů vyazeny. Kompletní seznam knih určených k vyazení byl vydán v roce 1953, i s postupem, jak s nimi dále naložit. Na základě tohoto spisu dostaly Státní studijní knihovna a Krajská lidová knihovna v Liberci za úkol vytvořit zvláštní fondy těchto „závadných“ knih z celého Libereckého kraje. V dalším seznamu byly uvedeny zvláště nevhodné knihy, které byly shromážděny ve Státní studijní knihovně a odtud za mimořádných bezpečnostních opatření převezeny do Ústavu dějin KS v Praze. Do zvláštních fondů neměly přistupovat. Nahlédnout do nich bylo možné pouze ze studijních důvodů a po získání k tomu příslušného povolení.

Městská lidová knihovna získala v roce 1948, po intervenci ministra informací Václava Kopeckého, výjimečné dotace na nákup nových knih. Za to se mu odměnila novým názvem – Ústřední městská knihovna Václava Kopeckého (později Krajská lidová knihovna Václava Kopeckého). Stejně jako studijní knihovna fungovala v padesátých letech jako nástroj ideologického ovlivnění obyvatelstva. Zaznamenala ale i řadu úspěchů, a to hlavně

---

³⁰¹ HLAVSA, Jaromír. Výtvarné umění v Libereckém kraji. In *Divadelní listy* 2, 1949, . 3, s. 10 – 11.

v oblasti služeb, když začala provozovat tzv. bibliobus, který zajíždí do míst, kde knihovna nebyla.³⁰²

Státní studijní knihovna, když se v roce 1949 stejně jako Severočeské muzeum dostala pod správu Krajského národního výboru v Liberci, uzavřela nakrátko s muzeem smlouvu o společné správě knihoven. Knihovna Severočeského muzea se tak stala pobočkou Státní studijní knihovny. Avšak ještě v téže roce byla spolupráce zastavena.³⁰³ Vliv na profil odborné části fondu studijní knihovny mělo zrušení Obchodní a živnostenské komory v roce 1948, kdy se knihovna podařilo zachránit část jejího nesmírně cenného fondu, mapujícího hospodářství v kraji, především v 19. století a 1. polovině 20. století. Do tohoto profilu se promítla i nová struktura průmyslu ve městě, když se k tradičnímu textilnímu a sklářskému průmyslu připojil strojírenský, chemický, potravinářský a dřevozpracující průmysl. Význam knihovny vzrostl hlavně poté, co v roce 1953 byla založena Vysoká škola strojní a textilní. Díky tomu knihovna získala další finanční dotace na doplnění fondů.

Zdárný vývoj knihovny ale zpomalil požár hlavní budovy v ulici Uvážel. 9 v roce 1954, který zničil 250 000 zpracovaných svazků knih. Po požáru našla knihovna dočasné útočiště v Severočeském muzeu. Nové prostory, v prvním patře domu vedle kavárny Pošta na náměstí Dr. E. Beneše, pro ni byly připraveny v dubnu 1956. O dva roky později, v rámci nové organizace knihovnictví se Státní studijní knihovna a Krajská lidová knihovna sloučily v jednu instituci – Knihovnu Václava Kopeckého.³⁰⁴

Ještě po celý rok 1948 se Liberečané mohli seznamovat s literaturou, především soudobou, na pravidelných literárních večerech. V následujícím roce již byly ale zrušeny, i když důvod proto nebyl nikde uveden. Hlavní příčinou ale mohl být ústý nezájem občanů, se kterým se musely tyto večery potýkat od svého počátku.

9. 6. Botanická a Zoologická zahrada v Liberci

Únorové události neměly na vývoj zahrad příliš velký vliv. Zlom pro obě zahrady měl přijít až v roce 1954.

V tomto roce se městské zastupitelstvo rozhodlo botanickou zahradu, která ještě označovanou jako „lepší zahradnictví“, přeměnit na samostatné kulturně výchovné zařízení s vdeckým posláním. Tak vznikla dnešní Severočeská botanická zahrada. Aby mohla plnit své hlavní poslání, byla zproštěna povinnosti udržovat městské sady a parky. Došla zahrady

³⁰² Křížek, Václav. Státní vdecká knihovna v Liberci – dějiny a výhledy. In *Fontes Nissae* 1, 2000, s. 192.

³⁰³ *Historie knihovny*, <http://www.muzeumlbcz>, 12. 2. 2009.

³⁰⁴ Křížek, Václav. *Malé dějiny knihovny: pamětní spis*. Liberec, 1994. s. 26 – 27.

byl postaven Pavel Smrž, v té době vedoucí pěstování druhů oddělení muzea. Zaměstnanci zahrady spolu s brigádníky z okolních obcí začali s budováním venkovních i vnitřních zařízení zahrady. Současně bylo nutné nepřerušit provoz a dále rozšiřovat sbírky. Botanická zahrada v Liberci se brzy stávala celostátním pojmem, což se projevilo i na stále stoupající návštěvnosti, na níž byla vedle finančního příspěvku města zahrada závislá.³⁰⁵

Zoologická zahrada v roce 1948 přece jen zaznamenala ve svém vývoji dvě události, které vzbudily pozornost. Rozruch nejprve vyvolala nešťastná záležitost z 12. května 1948, kdy lední medvěd ukousl ruku jedenatileté ženě, která při prohlídce přelezla zábradlí a podávala medvědu do klece kostku cukru.³⁰⁶ Pro vývoj zahrady bylo ale bezpochyby významnější, že na zátku zářez se stala majetkem spolku Severočeská zoologická zahrada. Na její získání přispěl Ústřední národní výbor 300 000 Kčs.³⁰⁷

Ovšem až díky ohromnému úsilí, v podobě už desátého poválečného editore, Jiřího Badalce, který do zoologické zahrady nastoupil v roce 1954, se podařilo nastoupit cestu k vytvoření moderní zoologické zahrady. V novém pojetí se rozhodujícím prvkem stal výstavní exponát, který se podílí ochranným aspektem. Zahrada se postupně začala specializovat na v ohrožené druhy, ale přihlížela také k potřebám školní výuky a k nutnosti chovat i divácky atraktivní zvířata. Dalším krokem modernizace byl stavební rozvoj, který odstartovalo zřízení pavilonu ptáků v roce 1957 a vybudování výhledu pro medvědy v témže roce. Velká povodeň, která 4. srpna 1958 zaplavila celé údolí zoologické zahrady, definitivně potvrdila nutnost orientovat další výstavbu na náhorní plošinu Lidových sadů.³⁰⁸

9. 7. Severočeské výstavní trhy

Bylo zmíněno, že první poválečný ročník Severočeských výstavních trhů zaznamenal velký úspěch. Další tři ročníky, které se konaly v letech 1948 - 1950, už ale v mnohém odrážely proměny celé společnosti i jejího hospodářství. V roce 1948 ještě naposledy vedle zůstávajících podniků vystavovali soukromníci, následující ročník proběhl ve znamení socializace a národních podniků a poslední byl již zcela zpolitizován a doprovázen velkou expozicí *SSSR – náš přítel, spojenec a vzor*. Pro dokreslení dodejme, co uvádí Katalog z výstavy 1950:

³⁰⁵ KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 635.

³⁰⁶ SOkA v Liberci, Měst. NV Liberec, inv. č. 142, kniha č. 142, s. 42, Kronika 1945 – 1949 (1948).

³⁰⁷ Tamtéž, s. 63.

³⁰⁸ KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 638.

„Výstavní trhy byly v minulosti kolbištěm, na kterém se stěly nabídka i poptávka. Výsledkem konkurenčního boje, vedeného výlučně k docílení zisku, byl neprospěch spotřebitele, který neměl možnost do tohoto boje zasahovat. Znárodním a združstevněním výroby i obchodu nastal základní obrát, který učinil pětútrždívějšími poměry, které byly pro spotřebitele v každém směru nepříznivé. Spravedlivá distribuce, která má na mysli službu spotřebiteli na místě zisku, má za úkol uspokojit potřeby pracujícího lidu. Socialistický obchod není honbou za ziskem, ale poctivou službou ve veřejnosti.“

Základní posláním každého veletrhu, umožňovat bezprostřední kontakt s nejlepšími světovými výrobci, byl obětován cílům propagandy.

Brány výstaviště se znovu otevřely, po pětileté pauze, až v roce 1956, kdy byly zahájeny Liberecké výstavní trhy místního hospodářství a výrobních družstev, uspořádané ve třech pavilonech. Tak začala novodobá historie LVT.³⁰⁹

9. 8. Kina a filmový festival pracujících v Liberci

Síť libereckých kin zůstala po únoru 1948 v podstatě zachována. Na závěr prvomájových oslav 1948 byly ale liberecké biografy přejmenovány podle hlavních měst spřátelených zemí. Z Adrie byla *Moskva*, z Kapitulu *Varšava*, ze Zdaru *Sofia*, ze Slavie v Rochlici *Praha* a konečně z Času *Blehrad*, který byl ale ještě jednou přejmenován poté, co se Jugoslávie rozhodla jít vlastní politickou cestou, na kino *Lípa*.³¹⁰

V roce 1950 se jejich počet rozrostl ještě o letní kino v zámeckém parku, které bylo vybudováno pro první ročník Filmového festivalu pracujících (FFP), zahájeného před zraky 5000 diváků 14. srpna 1950 sovětským filmem *Spiknutí odsouzených*. Vedle FFP, který se zde konal i v následujících letech, bylo letní kino určeno i pro běžný provoz a také politická shromáždění.³¹¹

Velkou výhodou Liberce byla okolnost, že byl zájezd do skupiny tzv. klíčových měst, což se odráželo především v uvádění nových filmů. Na které filmy, zejména zahraniční produkce, se zde proto promítaly dříve než v Praze a značné množství filmů souhlasně s Prahou.³¹² Pro představení zahraniční produkce byly někdy uspořádány tematické týdny - například týden maarského filmu (v dubnu 1951), polského filmu (v prosinci 1951), čínského filmu (v září 1953) a samozřejmě sovětského filmu (v prosinci 1948 a v listopadu 1951).³¹³

³⁰⁹ KARPAS, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 439 – 440.

³¹⁰ Tamtéž, s. 446.

³¹¹ SOkA v Liberci, Měst. NV Liberec, inv. č. 143, kniha č. 143, s. 28, Kronika 1950 – 1955 (1950).

³¹² Kinofikace severo-českého pohraničí úspěšně pokračuje. *Stráž severu r. IV.*, č. 33, 8. 2. 1948, s. 3 – 4.

³¹³ *Stráž severu r. IV – VIII*.

9. 9. Liberecká média – tisk, rozhlas, televize

9. 9. 1. Tisk

Slušná úroveň a značná míra nezávislosti *Stráže severu* vzala rychle za své po Veverkově nuceném odchodu, když deník 24. února 1948 převzal liberecký akční výbor (o násilném obsazení redakce, již byla evakuována) a učinil z něj orgán „obrozené“ Národní fronty.

Josef Veverka zůstal bez zaměstnání, získat nové se mu dlouho nedařilo, a tak hrozilo, že bude dán do pracovního tábora. Až po intervenci mladoboleslavského poslance začal pracovat v pekárnách Kralupské mlýny. Následovalo jeho zatčení v roce 1950, v souvislosti s obviněním proti dr. Horákové,³¹⁴ a odsouzení na 12 let, potom na doživotí a po revizi na 21 roků.³¹⁵ Když byli v roce 1960 už téměř všichni političtí vězňové propuštěni, on mezi nimi nebyl – odmítl požádat režim o milost. Propuštěn byl až v roce 1964 po intervenci britské Labour Party. V roce 1968 se dočkal rehabilitace, ale i sovětské invaze a následné normalizace. Zemřel v říjnu 1971.³¹⁶

V roce 1948 v Liberci vycházelo deset periodik, k nejvýznamnějším patřily *Ještědský Sokol* a vlastivědný měsíčník *Mladá stráž*, v letních závodních listech tiskárny, leských vlánských závodů a Energetických závodů. Podještědskou mutací bylo celostátní *Právo lidu*, *Práce a Lidová demokracie*, pojizerskou *Mladá fronta* a přímo libereckou opět *Práce* (1946 – 1954) a dále *Svobodné slovo* (1949 – 1959). Od listopadu 1950 vycházel necelý rok i deník *Země a lidové noviny Libereckého kraje*.

Výrazným krokem zpět bylo, když deník *Stráž severu* s přílohou *Vždy s úsměvem* nahradil 29. 2. 1952 týdeník *Cesta míru*, který začal vycházet až od poloviny druhého ročníku (č. 35) alespoň dvakrát týdně. Před koncem roku 1957 se z něj stal obdeník. V letech 1950 – 1954 vycházel ještě týdeník a později třinácti deník národních výborů *Liberecký kraj*, vydávaný KNV.

9. 9. 2. Rozhlas

Liberecký rozhlas, který se do celostátní sítě začlenil již v dubnu 1947, získal konečně v roce 1948 své trvalé sídlo v Elgrovově vile (p. 913-I) v Alšově ulici. Odtud se první vysílalo 1. 7. 1948. Budovu, původně určenou zdravotnictvím, bylo nutné přizpůsobit, neboť se ujal

³¹⁴ Veverkovo jméno padlo ve výpovědi bývalého ústředního tajemníka Dundra.

³¹⁵ ANDRŮŠ, Rudolf et. al. *Osobnosti v dějinách regionu 2*. Liberec, 2005. s. 129. Josef Veverka patří k výrazným osobnostem spojených s Libercem, proto a také kvůli jeho nešťastným osudům se mu dostalo mírně zvýšené pozornosti v mé práci. Josef Veverka je držitelem smutného rekordu: za obou totalitních režimů 20. století strávil ve vězení a koncentračních táborech sedmáct let a jeden měsíc svého života.

³¹⁶ VEVEKOVÁ, Emilie. *Znovu bych mu ruku podala*. Středoluky, 2004. s. 149 – 150.

SKD i další podniky. Sami zaměstnanci rozhlasu si pak upravili zařízení studia a redakčních prostor včetně úpravy akustiky, osvětlení, signalizace i samotného technického vybavení. Technické možnosti byly zpočátku značně omezené. Vysílalo se živě a teprve od roku 1949 se přешlo v menší míře i k využívání zvukového záznamu. Nedostatek byla také slyšitelnost vysílání, způsobená malým výkonem, který se sice v roce 1948 zvedl, ale tak sotva pokrýval území dnešního libereckého a jabloneckého okresu. Uspokojivé řešení nepřišel ani nový vysílač na vlně 202 m, postavený na Nové Rudě (1951). Slyšitelnost se poněkud zlepšila přechodem na vlnu 427,9 m a dalším zvýšením výkonu, konečné řešení přišlo až novým vysílačem na Ještědu, který byl zprovozněn v roce 1971.³¹⁷

9. 10. Vysoká škola strojní

V souvislosti s rozvojem průmyslu a ekonomiky rostla potřeba kvalifikovaných pracovníků v celém státě. Celostátní plán rozvoje vysokého školství předpokládal vznik vysokoškolské instituce také v severních částech. Tehdejší krajské komunistické orgány viděly v založení vysoké školy hospodářské, kulturní i politické posílení nově osídleného kraje. Znamená významnou podporu vlivného Václava Kopeckého.

Dnešní Technická univerzita v Liberci byla založena na základě vládního usnesení ze dne 27. 2. 1953 jako Vysoká škola strojní.³¹⁸ Byla pro ni uvolněna budova tehdejšího gymnázia v Hálkově ulici. Ve velmi krátké době se podařilo zvládnout všechny přípravné práce, a tak mohla být 1. října 1953 v Severo-českém muzeu za účasti krajských složek KSČ, KNV, masových organizací a Jednotného národního výboru slavnostně zahájena výuka v prvním ročníku. O významu školy promluvil její rektor, prof. ing. Josef Kožoušek.³¹⁹ Škola začínala se šesti katedrami, 19 pedagogy a 259 studenty. Orientovala se postupně na tyto obory: strojírenská a textilní technologie, konstrukce výrobních strojů a zařízení se zaměřením na textilní, oděvní, sklářský, keramický a další průmysl. První studenti byli ubytováni na internát v Zeyerově ulici, který byl škole propůjčen. Hned v roce 1953 byla zahájena výstavba koleje v Tebízského ulici, dokončena o dva roky později. S rostoucím počtem studentů bylo nutné zajistit také další výukové prostory. Do konce 50. let se univerzita podařilo získat budovu bývalé Kovotechny v Řízkově ulici (1954), nyníjší budovu C, sloužící do té doby zvláštní a také základní škole. Dále jí připadla bývalá textilní továrna v Doubí (1957), kde byli nejprve přechodně ubytováni studenti a později zřízeny dílny. Z podniku

³¹⁷ KARPAS, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 451.

³¹⁸ MELANOVÁ, Miloslava. K jubileu Technické univerzity. In *Fontes Nissae* 4, 2003, s. 164.

³¹⁹ SOkA v Liberci, Měst. NV Liberec, inv. č. 143, kniha č. 143, s. 35 a 45, Kronika 1950 – 1953 (1953).

vedení školy také vznikl projekt celého vysokoškolského komplexu, zahrnující laboratoře a další prostory potřebné pro rozvoj školy, který navazoval na stávající budovy a pirozen uzavíral školský areál. Výstavba projektu byla zahájena v roce 1958 a dokončena v roce 1963.³²⁰

9. 11. Park kultury a oddechu a Alexandrov v soubor v Liberci

Na začátku roku 1951 bylo na schůzi Jednotného národního výboru rozhodnuto o vybudování Parku kultury a oddechu (PKO) v Lidových sadech v Liberci v rámci plánu výstavby města Liberce. Do konce června roku 1951 zde mělo být vytvořeno shromaždiště až pro 35 000 lidí. Od 1. března začal nábor brigádníků a již 10. března odpoledne příslušníci sl. svazu mládeže zahájili práce na budování amfiteátru pro 35 000 návštěvníků. Prostorné staveniště se zaplnilo brigádníky a stavebními stroji a začalo se se zemními úpravami terénu.³²¹

Práce zde v následujících měsících pokračovaly se stále většími úspěchy. Ztěžovala je především skalnatá půda a malý počet brigádníků a nákladních aut, které dovážely stavební materiál. Aby bylo divadlo hotovo do okresních slavností KSČ, které se pořádaly poátkem července, bylo nutné zvýšit úsilí a vynovat další péči o náboru brigádníků.

Výzvy k brigádníkům, aby se dostavili na staveniště a pomohli s pracemi, se v novinách objevovaly minimálně každý druhý den. Tlak na brigádníky ještě vzrostl, když 13. června do Liberce přišla zpráva, že zde v nejbližší době – 23. června – vystoupí Alexandrov v pivecký a taneční soubor Rudé armády.³²² Aby se tohoto vystoupení mohly zúčastnit nejširší masy lidí nejen z Liberce, ale i z jeho širšího okolí a aby mělo vystoupení důstojný rámec, bylo nutné práce na budování přírodního divadla výrazně urychlit. Proto po celém městě i jeho okolí došlo k velkému náboru brigádníků a začalo se uvažovat i o nových směnách. Zpráva, že v Liberci má koncertovat Alexandrov v soubor, podnítila více než 1600 brigádníků k nebývalému pracovnímu úsilí a již 16. června se zdálo, že divadlo bude včas dokončeno. Dne 22. června bylo dodáno jeviště a instalováno rozhlasové záznamní zařízení pro přenos koncertu a osvětlení reflektory. V hledišti byla upravena místa k sezení asi pro 30 000 lidí s prozatímními lavicemi. Večer byla vyzkoušena akustika hlediště

³²⁰ MELANOVÁ, Miloslava. K jubileu Technické univerzity. In *Fontes Nissae* 4, 2003, s. 164 - 165.

³²¹ SOkA v Liberci, Měst. NV Liberec, inv. č. 143, kniha č. 143, s. 5, 7 a 12, Kronika 1950 – 1955 (1951).

³²² Akademický soubor písní a tanců, známý jako Alexandrovci, je pivecký a taneční soubor, který byl oficiálním armádním uměleckým souborem Rudé armády. Vznikl v roce 1928 a existuje dodnes.

a rozhlasového záznamu. V rekordním čase 11 dnů byla výstavba velkého profesionálního divadla v Liberci dokončena.

Konečně přišel očekávaný den – sobota 23. června 1951. Celé město bylo slavnostně vyzdobeno československými a sovětskými vlajkami. *Alexandrov v předvečer tanečního souboru Rudého praporu* přijel ve dvou zvláštních vlacích přibližně v poledne na liberecké nádraží. Po zahrání československé a sovětské hymny byli přivítáni zástupci našeho politického a veřejného života, poslancem Vetiškou a předsedou KNV dr. Durdílem. Za uvítání podkoval Boris Alexandrovič Alexandrov. Z nádraží odjel soubor autobusy na Benešovo náměstí před libereckou radnicí, kde byla delegace souboru přivítána předsedou Jednotného národního výboru Václavem. Celé náměstí bylo obklopeno zástupci lidí. Po tomto přivítání čekala soubor prohlídka města.

Samotný večer předsídl veškerá očekávání. Program byl zahájen v osm hodin večer. Úvodní slovo přednesl předseda KNV a přivítal sovětské hosty i 40 000 přihlížejících diváků.³²³ Také podkoval všem brigádníkům, z nichž ti nejlepší seděli v prvních řadách, za jejich obětavou práci. Třihodinové vystoupení bylo rozděleno na dvě části. Kromě orchestru a sboru vystoupili také sóloví zpěváci a celý taneční soubor pod vedením zasloužilého umělce B. A. Alexandrova, kterého několikrát vystoupili v záznamu v souboru Vladimír Alexandrov a Pavel Vjngradov. Nadšení diváci slyšeli písně jako *Kišník Varjag*, starou vojenskou píseň *Vojáci, stateční chlápci*, Morosovu píseň *hraničářů Daleko, daleko* nebo Tulíkovu píseň *Jsmo pro mír*.

K vrcholným okamžikům patřilo trojí vystoupení tanečnic a tanečnicků, jejichž choreografie byla dílem Pavla Virského. Jak oba ruské, tak i vojenský tanec se řadily přede vším z ruského lidového tanečního projevu a vystaly v taneční scéně, naplněné překypující životností a radostí.

Těm po každé písni nebo tanci, vbíhali na pódium skupiny pionýrů, mládeže a příslušníků armády a za nadšeného provolávání byli úžasně zasypáváni květinami, drobnými dárky, pionýrskými šátkami a polibky. Na závěr zazněla *Internacionála*, která vyvolala novou bouři nadšení a potlesku. Při svém vystoupení Alexandrov v souboru však ukázal jen malou část svého širokého repertoáru. I přesto to byl pro mnohé nezapomenutelný večer.³²⁴

---

³²³ Počet 40 000 diváků shodně uvádí kronika i Stráž severu i přesto, že jak uvádí kronika, bylo k sezení připraveno místo pouze 30 000. Můžeme se tedy jen dohadovat, zda se zbývajících 10 000 návštěvníků do hlediště opravdu všichni stihli, nebo byl jejich počet prostě nadsazen.

³²⁴ SOkA v Liberci, Městský úřad Liberec, inv. č. 143, kniha č. 143, s. 35 - 40, Kronika 1950 - 1955 (1951).

Po tomto vystoupení bylo nutné v PKO upravit další úseky. Pracovní nadšení brigádníků ale opadlo, a proto se v tisku znovu objevovaly nové výzvy k dokončení tohoto výrobního divadla. Na začátku srpna 1951 byly dle úkolů svěřeny jednotlivým organizacím, které se zaručily za jejich dokončení do začátku Dnů radosti 1. září 1951. Dny radosti probíhaly již v dokončeném Parku kultury a oddechu.³²⁵

9. 12. Oslavy, svátky a jiné události v duchu komunismu

Pouťové období charakterizuje vedle nespočetného množství schůzí a různých aktivit i řada slavností a svátků, které nutily občany vyjít do ulic, aby svou účastí takto nejednou vyjádřili svou loajalitu k vládnoucí moci.

Jednou z takových příležitostí byl každoročně i **1. máj**, o týden později oslavy **květnové revoluce**, nebo **Dny radosti osvobozeného pohraničí** na začátku září.

1. května 1948 se již od úsvětného rána scházeli pracující na určeném sešedišti, aby se odtud připojili k hlavnímu průvodu, který vyšel od nádraží po 9. hodině a směřoval na Gottwaldovo náměstí. Obrovský průvod tvořilo více než 180 alegorických vozů, znázorňujících například vývoj zemědělství. Na některých vozech se předváděly ukázky práce libereckých živností a průmyslu. Zúčastnily se všechny vrstvy obyvatelstva a zastoupeny byly všechny instituce veřejného života. Za vlajkami šli v čele průvodu členové krajského akčního výboru, mezi nimi i hlavní řečník ministr informací Václav Kopecký, za nimi se sešedila armáda, Sbor národní bezpečnosti, závodní milice, tovární dělnictvo, zaměstnanci úřadů, Sokolové, železničáři, mládež, živnostníci, učitelé a jiní. Průvod se zúčastnilo až 50 000 lidí.

V závěru dne byla přejmenována liberecká kina podle hlavních měst spjatelených států. V kině Moskva pak byla ještě připravena výstavka slovanského filmu.³²⁶

1. května 1948 odstartoval, za účasti osmdesáti závodníků z šesti zemí – SR, Polsko, Rumunsko, Bulharsko, Maďarsko a Jugoslávie, také první ročník cyklistické soutěže, ze které se vyvinul *Závod míru*. Šlo vlastně o dva paralelně probíhající závody Varšava – Praha a Praha – Varšava. Z polského hlavního města dojeli závodníci do Jelenie Góry, odkud vedla čtvrtá etapa (4. 5. 1948) přes Tanvald a Jablonec do Liberce. Do cíle této etapy, před školou v Husově ulici, dojeli před zraky 15 000 diváků jako první tři českoslovenští závodníci Veselý, Bohdan a Cibula, za nimi pak celkový vítěz závodu Jugoslovánec Prosinek. českoslovenští závodníci byli ráno druhého dne přijati na radnici, kde jim byly předány

³²⁵ SOkA v Liberci, Měst. NV Liberec, inv. č. 143, kniha č. 143, s. 46 a 51, Kronika 1950 – 1955 (1951).

³²⁶ SOkA v Liberci, Měst. NV Liberec, inv. č. 142, kniha č. 142, s. 39 - 40, Kronika 1945 – 1949 (1948).

estné ceny za umístění v této etapě. V první etapě pak byla odstartována poslední pátá etapa do Prahy.³²⁷

V následujících letech probíhal tento svátek obdobně. Město bylo vyzdobeno prapory, vlajkami, vlajkami a obrazy státníků. Na náměstí před radnicí nebo na Husově náměstí, si občané každoročně vyslechli slavnostní projev z úst některého z ministrů popřípadě jiných představitelů KSČ. V průvodu bylo vždy k vidění několik desítek alegorických vozů, znázorňujících mezinárodní situaci, zdárně ukončený boj za mír a socialismus, ukazujících, jak závody plní plán apod. Prvomájových oslav se účastnilo 45 tisíc až 55 tisíc lidí. Jejich počet výrazně poklesl až v roce 1953 a to na 20 tisíc. Program obvykle zakončovaly různé koncerty a představení v Lidových sadech.

Pravidelně město ožívalo také **8. – 9. května** při oslavách osvobození SR. Při této příležitosti se pořádaly přehlídky armády, SNB a Lidových milic, byly předávány vojenské odznaky a pamětní medaile těm, kteří se zasloužili o osvobození, všechno to doplňoval bohatý kulturní program – slavnostní představení v divadle nebo různé koncerty na různých místech Liberce.

Podobného rázu byly i **Dny radosti osvobozeného pohraničí** pořádané vždy na začátku září. Průvod a mírových manifestací se v těchto dnech účastnilo až 80 000 (v roce 1950) obyvatel z Liberce i jeho okolí. Nechyběly projevy politických představitelů KSČ a v těšinou ani široká kulturní nálada.

Také **oslavý vzniku SR** a především pak **výročí únorového vítězství** měly značný politický charakter. Podřízenost komunistické ideologii zde byla viditelná opravdu na každém kroku.³²⁸

---

³²⁷ KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996. s. 411.

³²⁸ SOkA v Liberci, Měst. NV Liberec, inv. č. 143, kniha č. 143, Kronika 1950 – 1955.

10. ZÁVĚR

eskoslovenskou kulturu poválečného období nemžeme vnímat jen jako formu zábavy a prostou vzduchoplavání. Po slibných začátcích v prvních poválečných letech, kdy se kultura nadechovala k novému rozvoji, přišel únor 1948. S ním se kultura definitivně stala nástrojem politické moci. Umělci ztratili svou svobodu, a pokud se nechtěli stáhnout do ústraní nebo odejít do zahraničí, museli svou tvorbu podřídit přísným komunistickým kritériím. Jedním z cílů práce bylo ukázat, že se tato praxe nevyhnula ani Liberci.

Již v úvodu jsem hovořila o rozdělení práce do dvou časových období (1945 – 1948 a 1948 – 1953), což jsem v zásadě dodržela. Tematické rozdělení, v rámci těchto dvou period, podle jednotlivých kulturních oborů a institucí bylo jen dalším přirozeným krokem.

Proto, abych mohla přiblížit kulturní život v Liberci, bylo nutné zabývat se i vývojem kultury v celostátním měřítku. Československou kulturní politikou a vztahem k kulturou po roce 1945, především pak po únoru 1948, se již zabývala řada knih, které jsem se snažila plně využít. Pro město Liberec ale žádné souborné dílo, které by přibližovalo kulturu ve všech jejích podobách, ve vymezeném období, neexistovalo. Není tedy překvapením, že základním cílem mé práce bylo vytvořit takové souborné dílo. Pravdou je, že nemalé množství důležitých informací k tomuto tématu v sobě ukrývá zmiňovaná *Knih o Liberci*. Je však nutné podotknout, že vzhledem k širokému záběru informací (knih se zabývá všeobecným vývojem Liberce od jeho založení až do současnosti, resp. do roku 1996) se nemohla vnovat každému detailu, a proto města podstatnému. Údaje v ní obsažené, týkající se jak historického tak kulturního vývoje, však pro město jsou nesporný význam. Co nejvíce jsem se snažila doplnit pomocí pramenů uložených ve Státním okresním archivu v Liberci. Zde jsem se opírala zejména o kroniku města (1945 – 1949 a 1950 – 1955) a o dobový tisk, především *Stráž severu*. V nichž sloužily tyto dva prameny pouze k doplnění, jiné části na nich byly ale přímo postaveny (jde hlavně o kapitoly týkající se ročních oslav, svátků a dalších významných událostí, výstavby Parku kultury a oddechu, návštěvy Alexandrovců atd.). Trochu více jsem očekávala od pramenů z fondů Okresního národního výboru a Městského národního výboru (v SOKA Liberec), kde inventář avizoval řadu zajímavých informací, bohužel jednotlivé desky uvnitř kartonu v sobě nejednou ukrývaly jen jakési inventární seznamy a další, pro mou práci, nevhodné prameny.

Liberec, jako hlavní město říšské župy Sudety, se po konci války musel vyrovnat s téměř úplnou výměnou obyvatel, což mělo nemalý vliv i na obnovu uměleckého života. V první řadě bylo potřeba převzít přirozené mecké instituce a obnovit jejich činnost. Chopili

se toho umělci a kulturní pracovníci, kteří sem našťípicházeli hned s prvními osídlenci v roce 1945. Dalším jejich krokem pak bylo rozšiřování činnosti těchto institucí a také vytváření institucí zcela nových. Češi využili dobrých základů, které položili jejich předchůdci, a díky tomu si Liberec zachoval postavení hlavního kulturního střediska severních Čech.

Po únorových událostech roku 1948 se s budováním sice pokračovalo, ale už za zcela jiných podmínek. Kultura se musela podřízovat komunistické ideologii, což s sebou nezbytně přineslo výrazný pokles její úrovně. Také v Severočeském divadle v Liberci se museli dramaturgové vyrovnat se značně omezeným výběrem her a uváděním her dnes již zapomenutých autorů splácet dluh své doby. Ve zdejších divadlech k tomu navíc přistupovaly problémy s nedostatkem prostor, kvůli nimž se zkoušky odehrávaly i v naprosto nevhodných místnostech. S lepšími podmínkami se ale liberečtí divadelníci neselekávali ani na svých zájezdech. Ideologii byly podřízeny i výstavy Severočeského muzea. Ze všech kin, včetně těch liberečských, se po únoru 1948 vytrácely západní filmy a jejich místo zaujímaly filmy ze zemí východního bloku. Výhodou Liberce bylo jeho zařazení mezi tzv. klíčová města, takže některé filmy, především ty zahraniční, se zde uváděly dříve než v Praze. Jako všechny knihovny byly i ty liberecké, po uchopení moci komunisty, očištěny od „závadných“ knih. Státní studijní knihovna v Liberci byla ještě k tomu z velké části zničena požárem v roce 1954. Je tedy zřejmé, že některé vci byly pro Liberec specifické, ale z obecného pohledu můžeme konstatovat, že ve srovnání s celostátním vývojem poválečné kultura v Liberci nijak výrazně nevybočovala.

Práce, vedle shrnutí celostátního kulturního vývoje, přibližuje činnost libereckého divadla, muzeí, galerie, knihoven, kin, botanické a zoologické zahrady. Kromě toho se zabývá hudebním životem v Liberci, nejzřejmějšími oslavami a událostmi, jako byla třeba výstava *Budujeme osvobozené kraje* (1946) nebo Severočeské výstavní trhy. Dále se vnuje i místnímu tisku a rozhlasu a zájmové činnosti ochotnického spolku Jana Durycha nebo pěveckého sboru Ještěd.

Nezbytné líčení historických a politických událostí mohlo být jistě podrobnější, myslím si ale, že vše podstatné, a už šlo o celostátní vývoj i o vývoj v Liberci, bylo řečeno. Zabývat se historickými a politickými fakty nebylo mým prvořadým záměrem, bezpochyby však bylo nutné vše zasadit do souvislostí.

Nešlo mi ani o to probírat se každým divadelním představením, koncertem, filmem hraným v jednom z liberečských kin, nebo každou výstavou muzea i galerie. Chtěla jsem hlavně ukázat, jaké kulturní možnosti v Liberci byly, jak se zde kultura rozvíjela v prvních

t ech povále ných letech, jak ji poznamenal únor 1948 a s ním související zm ny, a také jaké oblib se kultura t šila mezi místním obyvatelstvem. N kolikrát jsem se zmi ovala, že ne všechny kulturní události se setkaly s takovým zájmem, který by si snad zasloužily.

Domnívám se, že základní cíl práce, komplexn p edstavit kulturní život v Liberci v prvních povále ných letech v celostátním kontextu, byl vícemén spln n.

LITERATURA A PRAMENY:

Prameny:

Archiv Severo českého muzea v Liberci, fond Severo českého muzea v Liberci.

Státní okresní archiv v Liberci:

SOkA, M st. NV Liberec, inv. . 142, kniha . 142, Kronika 1945 – 1949.

SOkA, M st. NV Liberec, inv. . 143, kniha . 143, Kronika 1950 – 1955.

SOkA, M st. NV Liberec, inv. . 223, karton . 2.

SOkA, M st. NV Liberec, inv. . 289, kart. . 296.

SOkA, Okr. NV Liberec, inv. . 256 - 258, kart. . 287.

Tištěné prameny:

Košický vládní program. 5. vydání, Praha, 1984.

Ústava 9. května. Praha, 1948.

Periodika:

Cesta míru (1952 – 1953)

Divadelní listy (1949 – 1953)

Nástup severu (1946 – 1948)

Stráž severu (1945 – 1952)

Literatura:

Almanach ZUŠ Liberec: 80, 1925 – 2005. Liberec, 2005.

AND L., Rudolf et. al. *Osobnosti v dějinách regionu 2*. Liberec, 2005.
ISBN 80-7083-941-4.

ANDRESOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Severo českého muzea v Liberci*.
Univerzita Pardubice, Filosofická fakulta, Katedra historických věd, 2007.

BAUER, Michal. *Ideologie a paměť: literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. Jinočany, 2003. ISBN 80-7319-028-1.

BITTNEROVÁ, Magdaléna. *Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu*. Liberec, 2004.

BREGANTOVÁ, Polana et al. *Dějiny českého výtvarného umění V.: 1939/1958*.
Praha, 2005. ISBN 80-200-1390-3.

- BR ŽEK, Miloslav. *Kultura v revolu ních p em nách spole nosti 1945 – 1946*. Praha, 1978.
- BYSTROV, Vladimír. *Svobodná nesvoboda*. Praha, 2006. ISBN 80-903757-0-7.
- CUHRA, Jaroslav et al. *eské zem v evropských d jinách: díl tvrtý, od roku 1918*. Praha, 2006. ISBN 80-7185-794-7.
- ERNÁ, Marie. *D jiny výtvarného um ní*. Praha, 1999. ISBN 80-85970-26-0.
- ERNÝ, Jind ich. *Osudy eského divadla po druhé sv tové válce: divadlo a spole nost 1945 – 1955*. Praha, 2007. ISBN 978-80-200-1502-0.
- Dvacet let divadla F. X. Šaldy v Liberci*. Liberec, 1965.
- HLAVÁ OVÁ, Olga. *Zájmov um lecká innost v Liberci v letech 1945 – 1948*. Pedagogická fakulta v Ústí nad Labem, Katedra d jepisu, 1984.
- HOLUBCOVÁ, Blanka. *Z d jin eského profesionálního divadla v Liberci (1945-1948)*. Liberec, 1986.
- HO EC, Jaromír. *Doba ortel* . Brno, 1992. ISBN 80-900688-3-9.
- HRDINOVÁ, Radmila – T MA, Ladislav. *Padesát let eské opery v Liberci*. Liberec, 1995.
- JUST, Vladimír et. al. *eská divadelní kultura 1945 – 1989 v datech a souvislostech*. Praha, 1995. ISBN 80-7008-056-6.
- KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996.
- KNAPÍK, Ji í. *Únor a kultura: sov tizace eské kultury 1948 – 1950*. Praha, 2004. ISBN 80-7277-212-0.
- KNAPÍK, Ji í. *V zajetí moci: kulturní politika její systém a akté i 1948 - 1956*. Praha, 2006. ISBN 80-7277-316-X.
- KOTEK, Josef. *D jiny eské populární hudby a zp vu 1918 – 1968*. Praha, 1998. ISBN 80-200-0634-6.
- K Í EK, Václav. *Malé d jiny knihovny: pam tní spis*. Liberec, 1994. ISBN 80-85874-00-8.
- K Í EK, Václav. Státní v decká knihovna v Liberci – d jiny a výhledy. In *Fontes Nissae* 1, 2000, s. 189 – 194. ISBN 80-7083-434-X.
- KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v eskoslovensku 1945 – 1956*. Praha, 1998. ISBN 80-7215-055-3.
- LOEWY, Ji í. *Úseky polojasna: vzpomínky Ji ího Loewyho*. Praha, 2005. ISBN 80-7106-734-2.

MELANOVÁ, Miloslava. K jubileu Technické univerzity. In *Fontes Nissae* 4, 2003, s. 153 - 186.

MIKOLÁŠ, Jiří. *50 let Severo-české zoologické zahrady v Liberci*. Liberec, 1969.

NEVRLÝ, Miloslav. Pěstování rostlin v Severo-českém muzeu v Liberci. In *Sborník Severo-českého muzea – Pěstování v roce 20*, 1997, s. 147 - 164.

ODEHNALOVÁ, Alena. *Vybrané kapitoly z dějiny kultury 20. století*. Brno, 2001. ISBN 80-7204-211-4.

PACOVSKÝ, Jaroslav. *Na vlnách rozhlasu: 1923 – 1993*. Praha, 1993.

PELCOVÁ, Hana. *Severo-česká botanická zahrada v Liberci*. Liberec, 1985.

PEŘINOVÁ, Iva – SOKOL, František. *Naivní divadlo Liberec 1949 – 1999*. Liberec, 1999.

PIJOAN, José. *Dějiny umění 10*. Praha 1984.

PROCHÁZKA, Jiří. *Liberec v nástupu k socialismu: K historii Liberecka v období 1945 – 1948*. Liberec, 1966.

PTÁČEK, Luboš et al. *Panorama českého filmu*. Olomouc, 2000. ISBN 80-85839-54-7.

SOLDÁN, Ladislav et al. *Přehled dějiny literatury III.: dějiny české a světové literatury od roku 1945 do současnosti*. Praha, 1997. ISBN 80-85937-48-4.

Sto let Severo-českého muzea v Liberci. Liberec, 1973.

TECHNIK, Svatopluk. *Výstava Budujeme osvobozené kraje v Liberci roku 1946*. Liberec, 2001.

TOMÍČEK, Josef. *Ještě dvanáctiletý*. Liberec, 1997.

URIE, Bedřich. *Městská hudební škola v Liberci: Výroční zpráva za školní rok 1947 – 1948*. Liberec, 1948.

VEBER, Václav. *Příběhy pantomimy*. Praha, 2006. ISBN 80-7331-054-6.

VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-941-6

VEVERKOVÁ, Emilie. *Znovu bych mu ruku podala*. Středoluky, 2004. ISBN 80-86057-26-7.

VOTAVOVÁ, Jarmila. *Stručný nástin historie českého rozhlasu: padesát let k 70. výročí*. Praha, 1993.

Internet:

Historie knihovny, <http://www.muzeumlb.cz>, 12. 2. 2009.

P ÍLOHY:

P íloha . 1

Liberecká radnice s nám stím Dr. Edvarda Beneše

zdroj: archiv autora

P íloha . 2

Divadlo F. X. Šaldy v Liberci (názvy po roce 1945: Zemské oblastní divadlo v Liberci, Severo eské divadlo v Liberci)

zdroj: archiv autora

P íloha . 3

Severo eské muzeum v Liberci

zdroj: archiv autora

P íloha . 4

Oblastní galerie v Liberci

zdroj: archiv autora

P íloha . 5

Muzeum nacistického barbarství (pohlednice z 50. let)

zdroj: KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996.

P íloha . 6

P írodní amfiteátr v Lidových sadech (snímek z roku 1955)

zdroj: KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996.

P íloha . 7

Filmový festival v letním kin (r. 1952)

zdroj: KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996.

P íloha . 8

Start cyklistického závodu na Husov tíd 5. 5. 1948

zdroj: KARPAŠ, Roman et. al. *Kniha o Liberci*. Liberec, 1996.

P íloha . 9

Nákres výstavišt v době výstavy *Budujeme osvobozené kraje*

zdroj: TECHNIK, Svatopluk. *Výstava Budujeme osvobozené kraje v Liberci roku 1946*. Liberec, 2001.

P íloha . 1

Liberecká radnice s nám stím Dr. Edvarda Beneše

P íloha . 2

Divadlo F. X. Šaldy v Liberci (názvy po roce 1945: Zemské oblastní divadlo
v Liberci, Severo eské divadlo v Liberci)

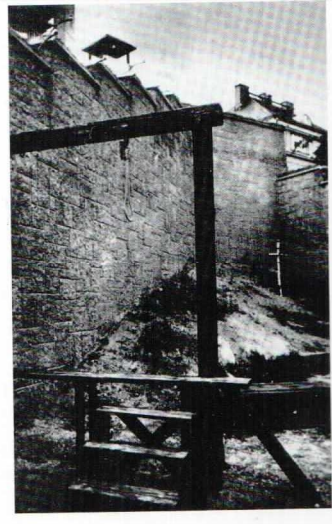
P íloha . 3

Severo eské muzeum v Liberci

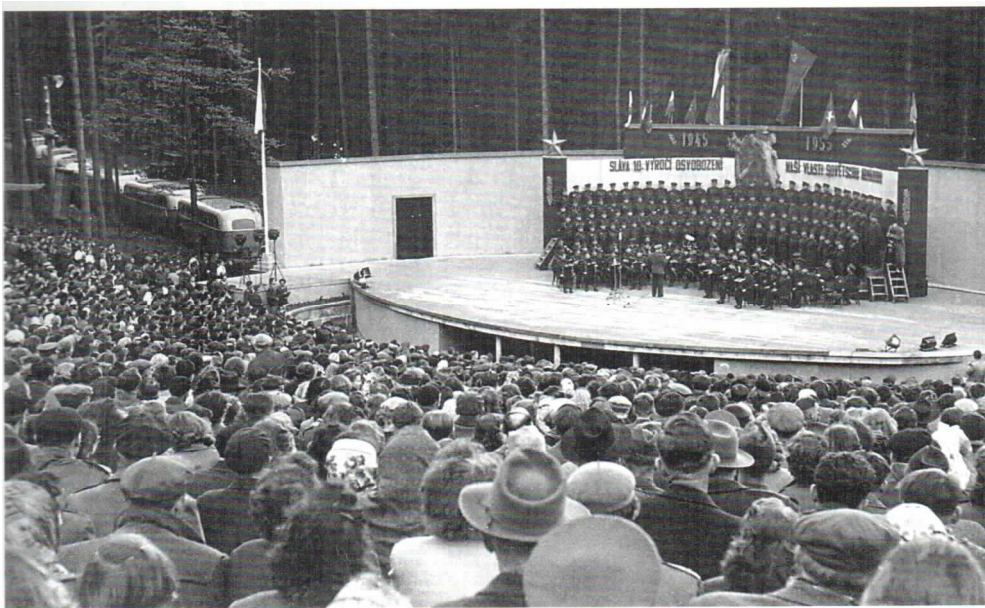
P íloha . 4

Oblastní galerie v Liberci

P íloha . 5

Muzeum nacistického barbarství (pohlednice z 50. let)

P íloha . 6

P írodní amfiteátr v Lidových sadech (snímek z roku 1955, vystoupení ínského armádního souboru)

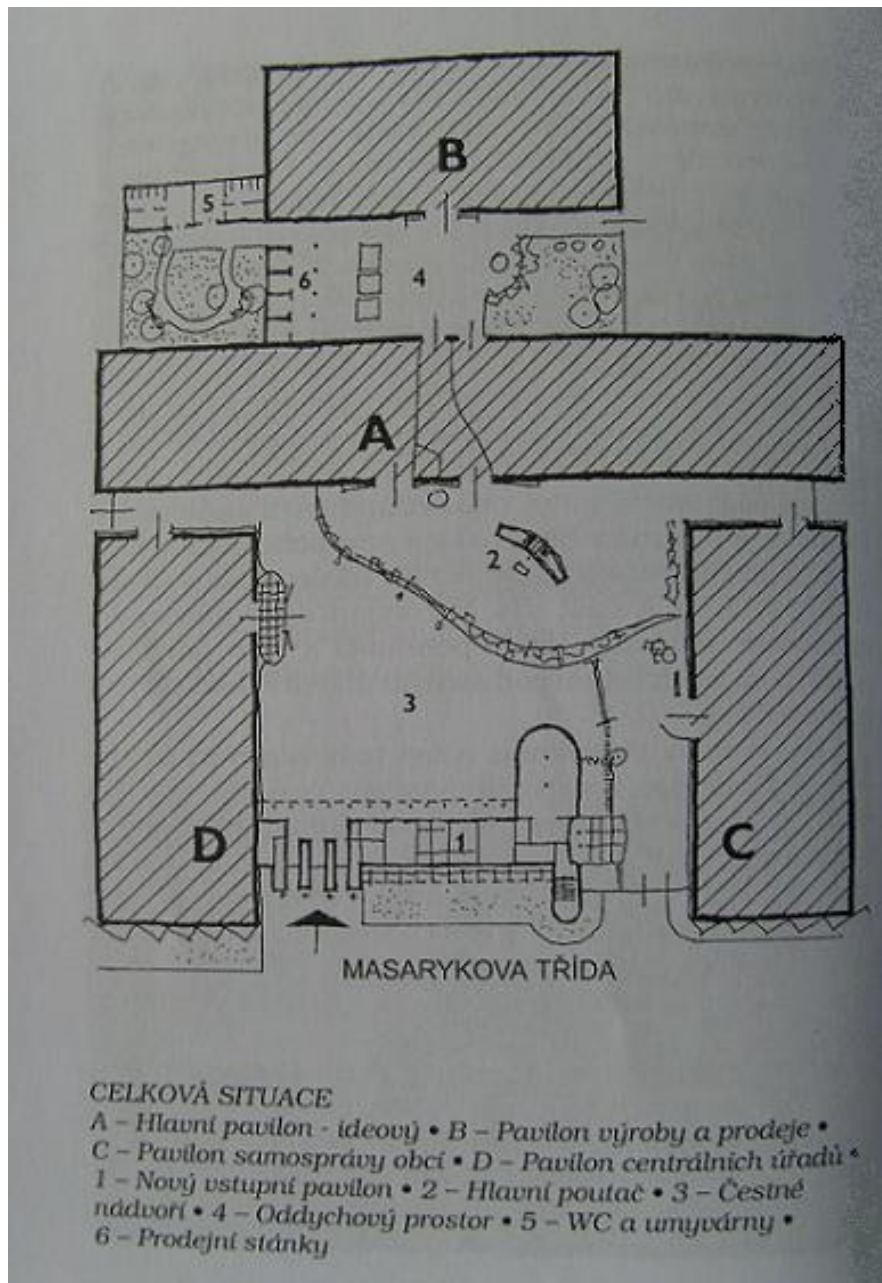
P íloha . 7

Filmový festival v letním kin (r. 1952)

P íloha . 8

Start cyklistického závodu na Husov t íd 5. 5. 1948

Příloha . 9

Návrh výstaviště v době výstavy *Budujeme osvobozené kraje*

RESUMÉ

Der Zweite Weltkrieg bedeutete im Künstlerleben einen tiefen Bruch, vor allem wegen der umwälzenden gesellschaftlichen Änderungen, die er bereitete. Reichenberg als die Hauptstadt der Reichsgau Sudeten musste sich nach dem Kriegsende mit dem nahezu totalen Austausch der Bewohner ausgleichen, der nicht unbedeutenden Einfluss auch auf die Erneuerung des Künstlerleben hatte. Zuerst war es notwendig die eigentlich deutschen Institutionen zu übernehmen und ihre Arbeit erneuern. Diese Aufgabe unterzogen sich die Künstler und kulturellen Mitarbeiter, die hierher zum Glück gleich mit den ersten Ansiedlern im Jahre 1945 kamen. Ihr nächster Schritt war die Verbreitung der Tätigkeiten dieser Institutionen und auch Errichtung der ganz neuen. Nach den Begebenheiten im Februar 1948 fortging der Aufbau, jedoch schon unter ganz anderen Bedingungen. Die Kultur musste sich der kommunistischen Ideologie unterordnen, was mit sich zwingend den Rückgang des Niveaus brachte.

Diese Diplomarbeit beschreibt ebendasselbe, wie sich die Kultur in Liberec im Rahmen der Entwicklung der ganzen Republik aus Kriegsjahren erholte, wie die Kultur durch den Austausch der beinahe drei Viertel der Bewohner während des Transfers der Deutschen beeinflusst wurde, welche anderen Problemen sie lösen musste, in welche Richtung sie nach dem Jahr 1945 gegangen ist und wie die Kultur von den Begebenheiten im Februar 1948 beeinflusst wurde. Zeitlich begrenzt sich diese Arbeit auf den Zeitraum zwischen den Jahren 1945 – 1953 und nur ausnahmsweise diese Periode überschreitet.

Neben der Zusammenfassung der gesamtstaatlichen kulturellen Entwicklung nähert die Arbeit die Tätigkeiten des Theaters, der Museen, der Galerie, der Bibliothek, der Kinos, oder des botanischen und zoologischen Gartens in Liberec an. Weiter beschäftigt sich sie mit dem Musikleben in Liberec, mit verschiedensten Feiern und außergewöhnlichen Erlebnissen (Feiern am 1. Mai oder am 28. Oktober, Ausstellung *Budujeme osvobozené kraje* oder Besuch des Alexandrov Ensemble im Jahre 1951), die in dieser Periode in Liberec stattfanden. Die Arbeit widmet sich auch der Lokalpresse, dem Rundfunk und auch der künstlerischen Tätigkeit des Amateurtheaters Jan Durych oder Sängerkorchor Ješt d.